

neddobje XII 2

entresiglo

[Handwritten signature in blue ink]

FRANCE PAPEŽ (ARGENTINA), NO TE HE ESCRITO ANTES (81); VLADIMIR KOS (JAPONSKA), OB NEEDINOSTI BREZDOMCEV (83); PABLO NERUDA - FRANCE PAPEŽ, MACHU PICCHU (107); LEV DETELA (AVSTRIJA), PROFESORSKA TRILOGIJA (120); VINKO BRUMEN (ARGENTINA), ŠIROKOSRČNOST, KREPOST ZA NAŠ ČAS (84); FRANK ŽEBOT (ZDA), PREŠEREN IN SLOMŠEK, CELOVŠKI RAZGOVORI IN SKLEPI (125); LEV DETELA (AVSTRIJA), PESNİK LJUBEZNI IN SMRTI - IN ŠE NEČESA (145)

KRITIKE IN PRESOJE: FRANCE PAPEŽ, IGRA DUHA IN POEZIJE (154)

LIKOVNIKI: FRANCE GORŠE - V SVETU IN DOMA (FRANCE PAPEŽ, 158)

KRONIKA: KULTURNI VEČERI IN GLEDALIŠKE PREDSTAVE V BUENOS AIRESU (160)

UMETNOSTNA PRILOGA: KIPAR FRANCE GORŠE

M E D D O B J E

Splošnokulturna revija

Leto XII

Št. 2

IZDAJA SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA. UREDNIK FRANCE PAPEŽ.
ZUNANJA OPREMA FRANCE PAPEŽ. DIAGRAMACIJE IN PRILOGA ARH. MARJAN
EILETZ. — NASLOV UREDNIŠTVA IN UPRAVE RAMON L. FALCON 4158, BUENOS
AIRES, ARGENTINA.

Director responsable: dr. Valentin Debeljak

Revija izhaja štirikrat na leto. Za podpisane prispevke odgovarja avtor. Spisi
s psevdonimom se objavijo le, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo ime.
Rokopisi se ne vračajo.

Ta zvezek je 81. publikacija Slovenske kulturne akcije.

Tisk tiskarne Editorial Baraga SRL., Pedernera 3253, Buenos Aires

Slovenska kulturna akcija, Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina
Registro Nacional de Propiedad Intelectual No. 1140352

CORREO ARGENTINO	
Suc. 6	
CONCESION 7806 R.P.I. 1140352	TARIFA REDUCIDA

NO TE HE ESCRITO ANTES

FRANCE PAPEŽ^v

Anduve mucho tiempo
cerca del mar,
perdido entre las rocas y algas marinas,
esperando mucho tiempo
en las estaciones solitarias,
desconocido
en las ciudades,
suburbios
de un mundo nuevo.

No te he escrito antes -
pero es tiempo de hablar,
de decir las cosas
del tiempo que se ha ido,
como se va una persona
conocida,
querida.

Es necesario hablar
del amor hacia un país,
del afecto hacia unas gentes
conocidas
y también hacia aquellos
que no están aquí -
los que tenemos guardados entre las hojas
amarillas
de un libro.

Es el tiempo de escribir,
decir nuevamente
lo que fue dicho y no fue dicho
en los momentos
de partida.

No te he escrito antes,
no te hablaré de los recuerdos,
ni de creencias,
señales,
dolores profundos -
tu tienes tus palabras,
tu casa,
tu mundo...
el mío son estas palabras,
experiencias de una vida
escrita en las estaciones lejanas,
entre el cielo y las arenas,
soles,
tierras anchas.

Las palabras que significan
una disposición,
un afecto -
una poesía
en la cima del verano.

OB NEEDINOSTI BREZDOMCEV

VLADIMIR KOS

Na drobnega trga apnenast vodnjak
iz hiš, plotov in sončnice,
in ledu oblakov,
sem sklonil ustnice,

in v plitko elipso je zdrknil smehljaj
žené s preparano rutico,
z večnostjo na rami,
in s praznim vrčem.

„Marija!“ sem vzkliknil in dvignil glavó.
„Tako smo v prst upognjeni,
da Te komaj vidimo
z blatnimi očmi.“

In vem, da sem vzdihnil.
Odtlej je že toliko poletij mimo šlo,
da ne vem,
če trg še dopušča sončnico.

Marija pa hodi zajemat, kot prej, vodó.
V vodnjak, v srcé Bogá,
žejnega dobrote
v ubogem vrču.

ŠIROKOSRČNOST - KREPOST ZA NAŠ ČAS

VINKO BRUMEN

Sožitje terja, da hočemo in znamo med seboj dialogirati. Zlasti danes se potreba dialoga zelo naglaša. Vendar pa dialog še vedno slabo razumemo, marsikdaj ga celo načelno odklanjamo. A tudi kadar ga v načelu sprejemamo, ker nam ga pokoncilaska Cerkev priporoča in celo nalaga, mu radi najdemo toliko ovir, da ga dejanski izločamo. Odkod to nerazpoloženje do dialoga? Pač od tega, ker nanj nismo pripravljeni, ne umsko, pa tudi нравno ne.

Do neke mere pripravljenost ali nepripravljenost za dialog zavisi že od duševne zgradbe vsakega človeka, naj bo prirojene ali pridobljene. Nekateri se nagibajo k ožini: najprej vzamejo v misel in sodijo kak posamezen, konkreten primer dialoga, prav ali ne prav, in odtod sodbo raztegnejo na dialog sploh; sprejemajo ali odklanjajo ga, ker sprejemajo ali odklanjajo dialog v onem posebnem konkretnem primeru.

Drugi težijo k širini: uvidevajo potrebo dialoga v današnjem svetu in življenju, ga sprejemajo, in šele nato prehajajo k presojanju posamičnih zvrsti in primerov dialoga, morda obžalujoč, da v tem ali onem primeru dialog ne bi bil koristen ali je celo nemogoč; zaradi tega pa ga ne odklanjajo v drugih primerih in zlasti ne načelno.

Pripravljenost za dialog kakor tudi potem za konkretno dialogiranje postavlja v nas posebno duševno držo. Poleg te in še posebno pa nam je potrebna primerna нравna usmerjenost ali drža, nek poseben etos, ki si ga bomo morali šele razviti.

Osnovna moralna drža ali etos se javlja v stalnejših нравnih naravnostih, ki jim pravimo kreposti.¹ Tudi pripravljenost na dialog postavlja v nas vrsto kreposti, ki se različno naštevajo. Na drugem mestu (v Meddobju X, 4-6, 182 sl.) sem omenil zlasti dve: ljubezen in ponižnost. Kdor ne ljubi zares tistega, s katerim naj bi dialogiral, in mu ne želi zares dobrega, kdor ne ljubi zares resnice ter ne želi, da bi to, čim popolnejšo in čistejšo dosegla oba, on sam in tisti, s katerim dialogira, bo težko prišel do pravega dialoga. Enako, kdor ni toliko ponižen, da more dopustiti možnost pravilnega spoznanja tudi pri drugih, čeprav vidijo stvari malo drugače, kdor ni pripravljen, ne le da drugim odpira pot

do resnice, marveč da si jo tudi sam da pokazati od drugih, bo težko zmogel pravi dialog.

Mogli bi imenovati še kako krepost, ki je za pristno dialogiranje potrebna. Naštevati jih je mogoče različno, kakor pač nanje gledamo in kakor jih umevamo. Kajti kreposti niso, kot marsikdaj mislimo, povsem določene in izdelane npravne naravnave, ki jih lahko prevzamemo ali si jih celo nadenemo kot nekaj zunanjega, nekako tako kot si je nekdanji igralec nadel tipično, že izdelano masko in je tako v igri postal določena oseba, persona.² Ne, kreposti so izpopolnitve npravne osebnosti, ki so zato izpopolnitve takega in takega dejanski danega jaza ali osebkca in so zato v svoji dejanski uresničitvi v vsakem primeru nekoliko drugačne, saj so nekaj živega. Zato je ista krepost pri tem človeku nekoliko drugačna kot pri onem, in pri vsakem izmed njiju se spreminja s časom in okoliščinami.³ Kajti, in to je druga misel, ki jo moramo poudariti, kreposti so izpopolnitve npravne osebnosti, izpopolnitve za čim pravilnejše iskanje in ostvarjanje dobrega v konkretnih položajih, v katerih nam je živeti in oblikovati svoje življenje. Pravilnost ravnanja, ki jo iščemo, je pravilnost konkretnih dejanj, često povsem enkratnih, vsekakor pa ne absolutno tipičnih in celo stereotipnih. Kreposti nas zato morajo izpopolniti, da v tem svojem, v tem času in položaju živetem življenju zmoremo zadeti in izpeljati pravo v čim večji in čistejši še možni meri.

Zato ne sme nikogar pohujšati spoznanje, da se v času in zgodovini ne spreminja le umevanje kake kreposti, marveč da nekatere kreposti celo tonejo v pozabo, na ceni pa pridobivajo druge. To more pomeniti propad ali tudi dvig npravne zavesti, lahko pa pomeni samo premik v osnovni npravni drži, v etosu, ki teži za čim popolnejšim življenjem v tistem času in položaju.⁴

Zato je tako težko govoriti o kreposti sploh, pa tudi o določenih krepostih, če v vsakem primeru ne povemo, kaj pod tako ali drugačno krepostjo umevamo. Zato je tudi tako težko podati zares zadovoljivo razporeditev kreposti, čeprav se npravstveno modroslovje vedno znova in znova trudi, da kaj takega doseže. Navadno dosežek niti takrat povsem ne zadovoljuje, še manj pa ljudi v drugih dobah, katerih etos se je kakorkoli premenil.⁵

Pa tudi v kolikor toliko ustaljeni dobi je zadovoljivo razporeditev in opredelitev kreposti težko doseči, ker te nikoli niso, kakor smo že dejali, mrtve reči marveč žive osebnne naravnave ljudi, ki so tudi v isti dobi duševno in duhovno različni in jim je živeti ter ravnati v neenakih položajih. Tudi nimajo razne npravne naravnave ne iste višine ne iste samostojnosti, če o slednji sploh moremo kdaj govoriti.

Če tedaj danes, ko tako močno čutimo potrebo po dialogu in se nam ta toliko priporoča, skušamo odkriti in opisati kreposti, ki so za pravo in pristno dialogiranje potrebne, je ta naloga vse prej kot lahka. Ne bo napačna že izražena misel, da sta zlasti ljubezen in ponižnost tisti dve kreposti, brez katerih pristen dialog ni možen. A take, recimo velike kreposti se morejo javljati v mnogih različicah in zvrsteh, in morda bi v kateri od njih mogli odkriti kako za dialog še posebno značilno in potrebno krepost.

Iščemo tedaj krepost, ki je morda le posebna zvrst ali inačica ljubezni, ali morda še bolje, le poseben izraz ljubezni, ki pa se obenem hrani tudi iz druge že omenjene kreposti, iz ponižnosti. Tudi ta združenost v skupnem izrazu nam po svoje priča, da kreposti niso povsem ločene in zaprte bitnosti, marveč da so živ izraz živega celotnega človekovega etosa, ki se lahko prelivajo druga v drugo in je marsikdaj težko reči, ali je neka konkretna naravna naravna bolj ena ali bolj druga krepost, ali pa je morda istočasno in nedeljivo obe.

Danes zopet živimo v prehodni dobi, v dobi krize, ko se poraja nov svet, katerega prave podobe še ne poznamo. Marsikaj, kar je bilo našim prednikom gotovo in trdno, se je nam zamajalo. Novo življenje prihaja z novimi izzivi, na katere moramo odgovoriti z novimi odzivi. V tem je novost našega življenja. A novost ni popolna. Vedno in tudi danes moramo *prav* živeti, le da ta prav ni tako lahko določljiv, kakor se je nekoč zdelo. Iskati ga moramo. Iskanje pa je vedno in tudi danes težka naloga in uspeh ni v dosegi vsake roke. Vsi iskalci si nikakor niso edini v sodbah o tem, kaj je resnično in prav in kaj ne, kaj nam je tedaj storiti in česa se ogibati, da bomo prav ravnali. In za novost položajev ni vedno jasnih in prikladnih vodil, po katerih bi se mogli ravnati. Vendar pa je iskanje ukaz trenutka.⁶

To terja danes še posebno dvoje, kar je sicer vedno potrebno: svobodo, da more vsakdo po svoji najboljši vesti in vednosti iskati pravo, in pa medsebojno izmenjavo misli, dialog, v katerem moremo po združenem, skupnem naporu doseči popolnejše spoznanje, kakor pa je dosegljivo posameznikom.

Prvo, svoboda, vodi v množitev in diferenciacijo spoznatkov in mnenj, v neko množstvo nauk in sodb, ki je danes v svetu stvarnost in jo označujemo z besedo *pluralnost*. To samo na sebi ni nič slabega, ker je različnost pogledov nekaj povsem naravnega v vseh dobah, toliko bolj v tistih, ko se morajo še posebej in iznova iskati odgovori na najtemeljnejša življenjska vprašanja. Stvarnost, zlasti pa še živa življenjska stvarnost, in še bolj duhovna stvarnost je tako bogata, da je nobeno posamezno spoznanje ne iz-

črpa, marsikatero pa jo more po svoje, delno, morda enostransko, več ali manj čisto in pravilno zajeti. Resnica se tako v naših spoznanjih nekako razdeli, v mnogih po svoje izrazi ter tako razna in različna spoznanja opravičuje, če že ne opraviči. Seveda bo eno spoznanje morda globlje, prodornejše kot drugo, eno bo pač čistejše ali bolj dodelano kot drugo, toda iskrica resnice more biti v marsikaterem od njih in to tudi tedaj ko se med seboj razlikujejo in se, vsaj na videz, celo izključujejo. Zelo verjetno, če ne povsem gotovo je, da „ni nobena teorija tako zmotna, da ne bi bilo v njej kakih prvin resnice“. (A. Ušeničnik, *Izbr. spisi* VI, str. 155.)

Ker tedaj nihče izmed nas ne zajame v svojih spoznanjih vse resnice, tudi če bi kdo bil genialen, je ne bi, zato se nam nalaga še drugo poprej omenjeno dejstvo, namreč potreba medsebojne izmenjave misli, potreba skupnega iskanja čim boljšega, čim popolnejšega pravega, potreba dialoga. Kajti če smo enkrat doumeli, da množstvo in raznovrstnost spoznanj nista le dejstvo, ki smo ga označili kot pluralnost, marveč celo pogoj, da sploh dosežemo pravo, tedaj nam ta pluralnost ne bo v pohujšanje, kakor često je, ampak ji bomo znali najti tudi pozitivno ceno, vrednotili jo bomo kot potrebno v nazoru, ki ga imenujemo *pluralizem*.⁷ Videli bomo namreč v vsakem posameznem še tako različnem in včasih celo pohujšujočem spoznanju pomoček, da se dokopljemo do popolnejšega spoznanja, do bolj gotovega vedenja o tem, kaj nam je storiti, kako ravnati.

Da to zmoremo, je potrebna temu prikladna npravna drža in temu ustrezajoča krepost. Ta bi bila krepost, ki bi nas usposabljala, da bi znali različnost mnenj in prepričanj pri soljudeh ne le prenesti kot neko potrebno ali neogibno zlo, temveč ceniti kot pozitiven prispevek k boljšemu, popolnejšemu spoznanju resnice in pravega. To danes nam tako potrebno krepost bi lahko imenovali s kako besedo, ki je bila že rabljena v zgodovini npravstvenega modroslovja,⁸ a to bi lahko povzročilo nesporazum; označiti hočemo namreč neko prav za naš čas in za naše iskanje potrebno npravno naravnavo in je ne bi hoteli imenovati z besedo, ki bi bila obtežena s kakimi pripomeni, sopomeni ali drugotnimi pomeni, ki bi oteževali umevanje tega, kar hočemo z njo označiti. Imenovali jo bomo *širokosrčnost*.⁹

Dve vprašanji se nam takoj stavita, namreč v čem je ta širokosrčnost in pa ali jo res moremo imenovati krepost.

Če pa naj ugotovimo, kaj je neka krepost in ali je res krepost, si moramo najprej ogledati njen predmet, to je tisto nalogo, za katero nas usposablja, potem pa pokazati, da je tista naloga neko

dobro. Zakaj videli smo, da so kreposti izpopolnitve ali usposobljenosti človeka, da laže in čim bolj gotovo dela dobro.

V čem je širokosrčnost, se da posneti iz že doslej povedanega. Je naša sposobnost prenesti od naših lastnih različna mnenja in prepričanja, videti tudi v njih na eni strani plodove iskanja resnice, za kar moramo vsakomur puščati svobodo, in na drugi strani priložnost za soočenje lastnih spoznatkov z drugačnimi, pri čemer se more tudi naše spoznanje očistiti in izpopolniti. Taka širokosrčnost je blizu znane strpnosti, a je širša od nje in pozitivna krepost, ki ne dopušča ali trpi samo različnosti spoznanj, marveč jo ceni, vidi v njej neko vrednoto.

Strpnost ali toleranca je namreč krepost, da trpimo ali prenašamo, to je, ne preganjamo tistega, ki vzdržuje drugačna mnenja (civilna strpnost), medtem ko ista mnenja še vedno obsojamo ali jih vsaj ne sprejemamo (dogmatična nestrpnost). Po izvoru vsaj se je strpnost nanašala zlasti na verske razlike. Je torej krepost, ki se obrača zlasti na osebe, ne na ideje, in je po svojem značaju trpna, le trpi, prenaša drugače misleče, ker ne more drugače, ker to terja sožitje, ker le tako more pričakovati, da se tisti, ki drugače mislijo, ne bodo resnici še bolj zaprli, in podobno. (Prim. *Iskanja*, str. 108 in sl.)

Širokosrčnost je več, je krepost, ki nas usposablja za simpatetično presojanje nazorov in idej pri soljudeh, to je za tako presojanje, ki se trudi, da v njih odkrije, kar je zdravega, resničnega in dobrega, se s tem sama okoristi, obenem pa iz tega tudi drugim pomaga do čistejšega, boljšega spoznanja. Širokosrčnost se ne ustavlja pred drugačnim mnenjem le iz spoštovanja ali ljubezni do sočloveka (čeprav proti njima ne sme grešiti), ki se moti, ustavlja se spoštljivo tudi pred njegovimi idejami¹⁰ ter skuša ugotoviti, zakaj so take, kakor so, in v čem utegnejo biti osnovane, četudi so različne od naših lastnih. Razumeti jih skuša iz umevanja položaja, različnega od svojega, v katerem sočlovek išče resnico in dobro.

Mnogo bi se o širokosrčnem razmerju do misli in dejanj drugih še dalo povedati. A omejimo se le na nekaj pripomb k najizrazitejšemu primeru, k širokosrčni presoji tujih kulturnih stvaritev, in tudi tukaj še posebej, reševanja problemov v znanstvenem ali filozofskem delu. Vsaj troje moremo tukaj omeniti: da je vsaka kulturna stvaritev izvršitev neke naloge in jo je treba presojati tudi kot tako ter ne pričakovati od nje, kar k nalogi ne spada; da ni takoj popolna in povsem izdelana, a je plod kulturnega dela in je važnejša kot taka, to je kot to, kar je, in ne kot to, kar ni ali še ni; in da jo je zato treba presojati prvenstveno

kot celoto in se ne ustavljati samo pri kakih podrobnostih, ki ne zadovoljujejo.

Torej prvo: K širokosrčni presoji tega, kar trde in uče ali narrede drugi, spada, da trditev, naukov in del ne kosamo in ceframo v nekem idealnem brezračnem prostoru. Stopiti je treba v isti dejanski svet, v katerem stoji avtor in v katerem se mu porajajo vprašanja, ki jim išče odgovorov.

Kajti vsakdo, ki ima kaj povedati, odgovarja na neko vprašanje, kakor ga je zaslutil in si ga zastavil, ali kakršnega mu proži položaj, v katerem se nahaja. Zato v odgovoru pove zlasti to, kar k vprašanju spada, morda še posebno naglasi, kar se je poprej zanikalo ali se ni niti slutilo, ne pove in ne izreče pa marsičesa, kar tudi spada k stvari, a ne k bistvu njegovega vprašanja in odgovora nanj, ali pa je splošno znano in prevzeto, oziroma vsaj on misli, da je tako. Ko tedaj hočemo neko sporočilo presojati, če zares hočemo le to in ne za vsako ceno obsojati, nam je predvsem potrebno, da doumemo, kaj nam avtor hoče povedati, na kaka vprašanja skuša dati odgovor.

Morda se zdi stvaritev pomanjkljiva, morda imamo kako povedano misel celo za zmotno, ker jo nápak umevamo kot odgovor na drugačno vprašanje, kakor pa si ga je avtor zastavil. Če se naše vprašanje, to je, če se to, kar nas vznemirja in s čimer se mi ubadamo, razlikuje od vprašanja, ki ga je reševal avtor, tedaj ne moremo pričakovati, da bomo našli zase povsem zadovoljiv odgovor; zadnje odgovore na lastna vprašanja mora najti vsakdo sam, nihče drug ne more tega storiti namesto nas. Moremo pa od drugih dobiti pomoči za to.

Seveda je mogoče, da si je avtor vprašanje napačno zastavil, da srčike resničnega problema ni odkril, a tedaj ugotovimo in pokažimo to ter ga napótimo k novemu in pravilnejšemu reševanju! To bo tista gradilna ali konstruktivna kritika, ki bo pomagala avtorju, zase in za druge, izpopolniti spoznanje, ne pa ga še bolj zatemniti, tista kritika, ki jo tako potrebujemo in vendar pogrešamo.

Drugič: Kdor se je kdaj zares grizel s kakim resničnim problemom, ve, da se rešitev ne ponudi kar takoj vsa dodelana, zlikana in počesana. Ni kakor Palada Atena, ki je dorasla in zrela skočila iz Zevsove glave. Mnogo laže je gladko, celo elegantno, lepo očiščeno in zaokroženo povedati, kar smo se naučili od drugih, kar smo pobrali iz učbenikov. Misel pa se krotoviči in beseda jeclja, ko hočemo povedati nekaj svojega, kar smo sami iztrgali srcu dejanstva. Za vsakega ustvarjalca velja, kar je Ivan Cankar na-

pisal o pesniku: „beseda nova, beseda lastna pa se brani papirja, noče na jezik, ne v pero. V srcu je; jasna je v njem, zrela, vpije, da bi ugledala jutranjo luč; ali prirastla je globoko v dnu, iztrgati jo je treba siloma, neusmiljeno, pa naj se razlije kri.“ (*Podobe iz sanj*, Uvod.)

Ko je iskalec tedaj po često zelo mučnem boju z upornim problemom, po dolgotrajnem tavanju in tipanju v temi in brezizhodnosti neštetihi drugotnih vprašanj, ki ga pri tem vznemirjajo, vendar v plodnem hipu zagledal žarek luči ter ga poskušal zajeti in v muki za silo zajel v zrcalo svoje besede, sam najbolj ve in grenko občuti, da ta beseda še dolgo ni zadnja ne dokončna in da ga bo stalo mnogo truda, preden bo zadovoljivo izrazila novo spoznanje. Ali je tedaj res najboljša, kar mu, utrujenemu od napa in razočaranemu od neobglenosti izraza, mora nekdo dati, da poišče, poveča in poudari pege in praške na njegovih izvajanjih, njegove resnične misli, tistega osrednjega spoznanja, iz katerega vse ostalo izhaja in ga le bolj ali manj posrečeno dopolnjuje in pojasnjuje, pa sploh ne vidi in ne omeni?

Tretjič: Pa še v nečem se javlja krepost širokosrčnosti. Namreč v pripravljenosti, da presodimo celotno naziranje ali sporočilo tistega, čigar mnenje sodimo. Huda pregreha je, če iz kakega sestavka ali knjige izberemo in iztrgamo kake izraze ali kak stavek ter po njih ali zaradi njih zavrnemo celotno sporočilo. Tako ravnanje je umsko zgrešeno in pravno krivično.

Umsko je zgrešeno, ker tak iztrgan stavek utegne dobiti drugačen pomen, kakor ga je imel v sobesedilu in tedaj sodimo nekaj drugega, kot je bilo povedano. In je še zgrešeno, ker vsaka večja celota utegne vsebovati tudi šibka mesta; še več, če se sklicujem na svoje poprejšnje razlikovanje, tudi globalna spoznanja morejo vključevati kake integralne zmote, a zato še niso nehala biti spoznanja, niso povsem zmotna.

Nravno krivično pa je tako ravnanje, ker je napravljeno v zli veri: vidi pomanjkljivosti in jih najde, ker jih išče, ne išče pa resnic, ki jih delo tudi vsebuje. Razen tega, in iz istega razloga, ker hoče najti napake, iztrganihi izrazov in stavkov ne presoja stvarno in objektivno, marveč jim rado le osebnostno in subjektivno pripisuje pomen, ki ga nimajo. Marsikdaj sodi iz načel, ki so vsaj tako malo zanesljiva in trdna, kot so obsojeni stavki. In kar je najhujše in prav dokazuje zlo vero, je dejstvo, da kritika iztrganihi stavkov niti ni vedra in mirna, marveč le prerada strastno razgreta.¹¹

Takega obravnavanja ne vzdrži nobeno delo, ne človeško, še božje ne; z iztrgavanjem stavkov je mogoče obsoditi celo sv. pismo,

morejo se najti stavki, ki so, zlasti iztrgani iz celote, povsem nerresnični ali celo npravno zmotni,^{11a} a zato sv. pismo vendarle ne zasluži obsodbe.

Vsaka umsko resna in npravno odgovorna presoja mora vedno soditi celotno delo; potruditi se mora, da zares doume, kaj se v njem uči, pokazati pravilnost in popraviti zmotnost trditev in vedno dopustiti možnost, da kritik celote ni povsem doumel (kar je često res), zato mora naravnost pozivati k dialogu in ga iskati.^{11b}

Razen tega širokosrčnost presojanja zna upoštevati tudi okoliščine, v katerih je kako delo nastalo, in to tudi tedaj, ko odkrije resnične zmote ali zablode. Saj vsak vesten iskalec ve, kako težko je odkriti resnico in ravnati dobro, zato bo rad sprejel vsako pomoč, ki mu jo morejo dati drugi. Še več, naravnost iskal jo bo: vedno bo pripravljen na dialog, v katerem bo mogel svoja spoznanja razčistiti. A kadar je težko dobiti celo le toliko pametnih ljudi, kakor je bilo pravičnih v Sodomi in Gomori, ki bi bili pripravljeni skupno iskati resnico, in je tako vsak iskalec prepuščen sam sebi, je treba pri kritiki tudi to upoštevati. Saj smo za njegove zmote soodgovorni tudi vsi tisti, ki bi mu mogli v dialogu, v diskusijah ali s kritiko pomagati do pravilnejših spoznanj, pa tega nismo storili.

Drugo vprašanje je, ali je širokosrčnost res krepost. Kot tako razumemo sposobnost in pripravljenost v danem položaju ravnati dobro, npravno, ne le tehnično dobro,¹² neko stalno naravnavo na to dobro. Katero dobro uresničujemo, ko ravnamo v smislu očrtane širokosrčnosti? Tudi na to dobimo odgovor v že povedanem. Dokopati se moremo do boljšega spoznanja in do istega ali podobnega moremo pomagati drugim. Izkažemo spoštovanje do poštenega iskanja, kjerkoli ga najdemo, četudi ni bilo kronano s popolnim uspehom. Omogočamo mirno sožitje z drugače mislečimi, sodelujemo z njimi v naporu za skupno blaginjo, enotno nastopamo v primeru potrebe.

S širokosrčnim ravnanjem pa se tudi bolj prilagodimo miselnosti današnjega človeka. Ta ima namreč zelo razvit čut za pravičnost, vsaj tedaj, ko se tiče njega, in ne prenese nobene krivice, nobene neupravičene obsodbe. Pričakuje in terjaja od soljudi, ne le da spoštujejo njega in ne žalijo naravnost njegovega človeškega dostojanstva, marveč da spoštljivo obravnavajo tudi njegove nazore in prepričanja, ki so živa sestavina njegove osebnosti, do katerih se je marsikdaj dokopal po mučnem iskanju in katere vzdržuje v najboljši veri, da so pravilni. Ne prenese sodbe in obsodbe, katerih upravičenosti ni uvidel in katere same preglasno pričajo, da niso

bile rojene iz volje pomagati, marveč le iz želje uveljaviti svoje nazore. Ne prenese nasilja, zlasti ne najhujšega, duhovnega in nramnega nasilja, ki bi mu hotelo predpisovati, kaj sme imeti za resnično in dobro in česa ne. Edini merili za resničnost in dobro sta mu njegov lastni um in lastna vest, ki se grizeta s stvarnostjo in tehtata razloge za tako ali drugačno sodbo o njej. Moreta se motiti, a da se popravitata, morata uvideti, da sta v zmoti, ter sama tudi uzreti, kaj je resnično in dobro.

Ce tedaj ne iščemo le uveljavljanja svojih nazorov, morda celo manj pravih, kot so tuji, če nočemo duhovno in nramno posiljevati soljudi, ki imajo prav tako svoj um in svojo vest za iskanje resnice in dobrote, tedaj moramo znati širokosrčno prisluhniti njihovim mnenjem in razlogom zanje, jih enako širokosrčno presojeti, ne iskati v njih samo zmot, marveč skušati odkriti, kar utegne v njih biti pravega ali vsaj kako utemeljenega ter iz tega pomoči, da se dokopljejo do čistejše in popolnejše resnice.

Zato je širokosrčno obravnavanje spoznavnih in nramnih naporov soljudi dobro delo in sploh prvi pogoj, da jim pomoremo do boljših spoznanj. Ker nas širokosrčnost za to usposablja, je naravna na dobro, torej krepost.

Pa še nek vidik lahko pritegnemo k presoji, ali je širokosrčnost res krepost. Starejši modroslovci so videli v kreposti neko pravo sredino med napačnimi skrajnostmi.¹³ Krepost da je v sredini, pretiravanje v katerikoli smeri pa da je naopaka ali grehota.¹⁴ To velja vsaj za profane ali laične kreposti, da jih nekako imenujemo, to je za tiste, ki niso nujno in bistveno povezane z vero, posebej še s krščanstvom. Krščanske kreposti sicer tudi obstajajo v pravi meri, a bolj kot kreposti sredine so kreposti popolnosti ali čim višje mere krepostnosti. Krščanske kreposti se morejo tudi izpriditi v grehote, a na druge načine, ne po pretiravanju. V veri, upanju, ljubezni, ponižnosti in podobnih krepostih ne grešimo s pretiranjem, če besedo prav umemo. Kadar mati po razočaranju z otroki toži, da jih je pokvarila, ker jih je preveč ljubila, tedaj ta preveč ni pravi izraz; v čemer je mati pogrešila, ni bilo pretiravanje v ljubezni, bila je napačna ljubezen. In njena napačnost je bila često v premalo ljubezni, tudi takrat ko mati sama meni, da je je bilo preveč. Morda preveč, a sebične.¹⁵

A pri krepostih, ki jih imenujemo laične,¹⁶ moremo v pravem pomenu govoriti o pretiravanju, ki krepost izmaliči v grehoto.¹⁷ Vendar pa imajo te kreposti nekaj, kar jih varuje pred pretiravanji. Njihova prava mera ali krepostna sredina namreč ni v neki strogo določljivi geometrični točki, temveč ima svojo razsežnost v obeh smereh. Mogli bi reči celo več: krepost ima dva obraza

grehota

krepost

grehota

VARČNOST — DAREŽLJIVOST

skopost

razsipnost

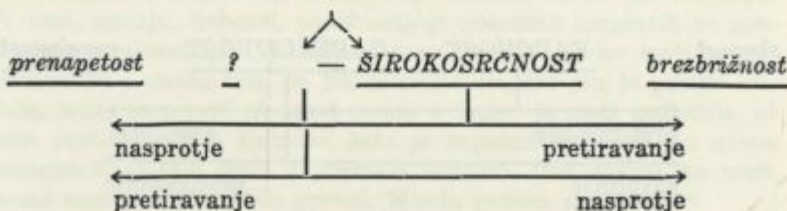
Lastnost kreposti, da nekako gleda v obe smeri, da se nekako cepi v dve kreposti, med katerima more celo nastati napetost in katerih vsako je mogoče pretirati in s tem zapasti grehota, imenujemo dvoobraznost ali dvoličnost kreposti. (Dvoličnost je prijetnejši izraz, a je obremenjen s slabim pomenom v vsakdanjem govoru.) Obe lici kreposti, od katerih eno kaže proti *več* (dajanje pri darežljivosti), drugo proti *manj* (hranjenje, omejevanje izdatkov pri varčnosti, imenujemo krepostni dvojčici, prvo velikodušno, drugo omejevalno.¹⁹

Moremo kaj podobnega odkriti tudi pri naši širokosrčnosti? Zdi se, da lahko, in da je širokosrčnost ena izmed dvojčic kreposti, ki ureja pravo razmerje do drugačnih spoznanj in prepričanj, namreč velikodušna, ki gre tistim spoznanjem z razumevanjem naproti. Njeno pretiravanje nam da grehota, ki jo poznamo pod imenom *brezbrižnost* ali indiferentnost, grehota, ki je sploh več ne skrbi pravilnost ali nepravilnost mnenj in prepričanj. Njeno nasprotje pa je toga *prenapetost*, zagrizenost ali fanatičnost, strastno vzdrževanje lastnih mnenj kot edino pravih in enako strastno zavračanje in celo preganjanje drugih in vsakogar, ki jih javlja. Doslej ugotovljeno bi se dalo ponazoriti takole:

grehota

krepost

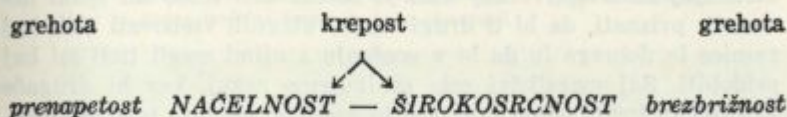
grehota

Da našo krepost, širokosrčnost bolje označimo, je treba najti še njeno dvojčico, njeno omejevalno lice, tisto, ki gleda proti prenapetosti ter najde v njej svoje pretiravanje, v brezbrižnosti pa svoje nasprotje, tisto, katere mesto je v risbi označeno z vprašajem. To bi bila krepost, ki bi skrbela, da pri vsej odprtosti za tuja

mnenja, vendar iščemo v njih in v svojih tisto, kar je resnica, da se nam v množstvu spoznanj povsem ne zdrobi in izgubi resnica. Zdi se, da je tukaj mesto za krepost, s katero se zlasti mi Slovenci radi ponašamo,²⁰ pa jo često pretiramo do manj krepostne mere ali celo do grehote,²¹ namreč *načelnost*. To bi bila krepost pravičnega presojanja raznih spoznanj in mnenj, vendar, natančneje, tisti njen obraz, ki gleda v smeri skrbi za pravovernost, ali, da se beseda napačno ne ume, za resničnost. Ta krepost, se zdi, spada na mesto, ki je v naši risbi ostalo prazno, ter bi to mogli ponazoriti takole:

Tako dobi tudi krepost načelnosti svoje pravo mesto in svojo mero. Kajti tudi načelnost spada med kreposti, ki se morejo izprijediti tako po pretiravanju kot po padcu v nasprotje. Slednje je brezbrižnost, pretiravanje pa slepa prenapetost ali zagrizenost.²² Da se načelnost more vzdržati v svoji krepostni sredini, potrebuje sopotništva svoje velikodušne krepostne dvojčice, širokosrčnosti, ki ji odpira vid in umevanje za možnost in upravičenost več in različnih sodb o isti stvari.

Prav tako pa širokosrčnost potrebuje svojo omejevalno dvojčico, da se more obdržati v krepostni sredini. Ta spis je bolj posvečen njej, ker nas ona bolj usposablja za poslušanje in upoštevanje drugačnih mnenj in njihovih vzdrževalcev ter s tem tudi za dialog. V dialogu tedaj, pri vsej širokosrčnosti, ne smemo zatajiti načelnosti, omejevalne dvojčice, ki širokosrčnost more ohraniti v pravih kolesnicah ter jo obvarovati pred pretiravanjem. Ona nas ohranja v zvestobi resnici in nas vodi, da tudi v dialogu bolj kot soglasja mnenj iščemo čim večjo in čim popolnejšo resnico, ki bo res kdaj v sredini, v pravi sintezi nasprotujočih si mnenj; kdaj pa tudi bliže nam ali bliže našemu sorazgovorniku.²³ Resnice ne moremo premeriti z metrom niti je izračunati statistično; resnico moremo le uvideti, zadeti v pravilnem spoznanju, to pa laže dosežemo, če tehtamo razna mnenja, katerih vsako more vsebovati kako zrnice resnice.

Da je dialog možen in uspešen, je potrebna tudi notranja pripravljenost nanj, pripravljenost iskati resnico, kjerkoli bi jo mogli odkriti in jo sprejeti, kjerkoli bi bila. Ta pripravljenost pa zavisi tudi od tega, kako je z našim lastnim nazorom in prepričanjem.

Če ga imamo in vzdržujemo zaradi resnic in vrednot, ki jih vsebuje ali izraža, ali vsaj mislimo, da jih vsebuje in izraža, tedaj smo pač pripravljeni, da ga obogatimo z novimi resnicami in vrednotami. Ni nam nemogoče dopustiti, da bi se še kaka resnica ali vrednota našla v katerem drugem nazoru, zato nam ni, vsaj načelno ne, odvrten dialog z ljudmi drugačnih nazorov. Saj nam ne gre za to, kdo ima prav, marveč za to, kaj je prav.

Drugače je, če se naše lastno prepričanje bolj kot iz resnice in vrednot, ki jih objektivno uteleša, hrani iz nasprotstva do drugačnih nazorov, če z večjo ihto zavračamo te, kakor pa javljamo in utemeljujemo svoje. Tedaj nam je seveda zelo težko ali sploh nemogoče priznati, da bi ti drugi nazori utegnili vsebovati tudi kaj resnice in dobrega in da bi v soočenju z njimi mogli tudi mi kaj pridobiti. Saj marsikdaj celo zanikujemo nekaj, kar bi drugače priznali in trdili, samo zato, ker to vsebuje, ali vsaj tako mislimo, nasprotni nazor. V takem položaju razpoloženja za dialog ne more biti.

Ob strani puščamo dejstvo, da dialog niti ni nekaj, kar se godi med nazorom in nazorom, da je vedno nekaj med človekom in človekom, torej med osebami, ki, čeprav morda zmotno, iščejo resnice in dobrega. Zato pa je dialog potreben tudi tedaj, ko bi eden bil zares povsem predan zmoti, drugi pa v posesti najčistejše resnice. Tudi tedaj bi drugi prvemu mogel vsaj prožiti priložnost, da se sooči z resnico in morda vendar kdaj reši okov zmote.

Tudi tedaj, ko bi drugi sprejemal in zastopal kako ideologijo, ki je povsem nasprotna našim nazorom in, ker smo prepričani o resničnosti in pravosti svojih mnenj, je po naši sodbi docela zmotna, ne smemo človeka kratkomalo istiti z njegovo ideologijo. Živa oseba oživlja, pa tudi spreminja, popravlja ali kvari abstraktno ideologijo. Konkreten primer: Četudi vera ni ideologija, kakor se marsikdaj pravilno naglaša, je vendar idejni temelj kristjanovih nazorov; vemo pa, da premnogi kristjan, če sploh kak, ne misli in ne živi povsem v skladju z resnicami in zapovedmi svoje vere. Zakaj bi pri drugih postavljali večjo doslednost in trdnjšo zvestobo njihovim ideologijam, ki so vendar nekaj manj središčno osebnega, kot pa je osebna vera?

Živ konkreten človek normalno išče resnično in pravo, tudi kadar ga išče v krivi ideologiji in po njej. Zato moremo z njim dialogirati, če oboji gremo zares le za resnico in to drug pri drugem pripoznamo. Saj s človekom dialogiramo in njemu skušamo pomagati do čistejše, popolnejše resnice, ne ideologiji. To bo opustil ali popravil, ali vsaj drugače umel in tolmačil, ko bo spoznal, da je resnica drugačna, kakor pa je dotlej mislil in veroval.

KIPAR FRANCE GORŠE

Koroška

V. POSTAJA (žgana glina)
SESTRSKA KAPELA V ŠT. JAKOBU
V ROŽU, NA KOROŠKEM

FETA POSTAJA. Tema Cirenejca. Koncentracija notranjega izraza obeh figur in poenostavljene forme iz dane stvarnosti.

FOLKLORNI PLES (žgana glina)
1970

FOLKLORNI DUET. Ritem gibanja in temu usklajene forme v mejah reliefne kompozicije. Koncept umirjenega gibanja.

Ne bo vsak dialog vseh udeležencev vedno in nujno privedel do boljših spoznanj, še manjkrat do istih. Vsaka pot do resnice je težka, tudi dialogirana. Vendar je dialog dragoceno sredstvo iskanja resnice. Če kdaj ne uspe ali se celo izmaliči, utegne imeti razlog tudi v tem, da udeleženci ne iščejo dovolj vneto resnice, zlasti pa, da pri iskanju resnice ne znajo držati prave mere, za kar usposablja krepost, ki smo jo v njenih dveh obrazilih spoznali kot širokosrčnost in načelnost. Le v medsebojnem ravnovesju nas moreta ti dve obdržati v krepostni sredini.²⁴

O P O M B E

¹ V čem je bistvo npravnosti? V odgovoru na to vprašanje moremo zavzeti različna stališča, od katerih omenimo tri:

a) Npravnost je v izpolnjevanju dolžnosti. To stališče zadeva ob težave, ki vznikajo iz vprašanj: kaj je dolžnost; odkod dolžnosti in zlasti še njihov dolžnostni značaj; so le nekaj formalnega ali imajo že tudi svojo vsebino; če jo imajo, odkod je in kaj je; itd. To stališče postavlja nek npravnstven apriori, načela, ki neko ravnanje predpisujejo ali prepovedujejo in se jim je treba le ukloniti; v zvezi s tem vznikajo nova vprašanja: odkod načela; razmerje med njimi; naobražanje na konkretne primere, itd. Nevarnost, ki temu pojmovanju npravnosti grozi, je neživljenjski npravnstveni apriorizem in idealizem; ta se more sprevreči celo v togost in slepi fanatizem.

b) Drugo stališče pojmuje npravnost kot napor človeka in skupnosti, da se doseže čim večja osebna in skupna popolnost, ki jo je treba odkriti in ustvariti. Vprašanja, ki se vzbujajo ob tem stališču, se tičejo človeške narave in njene popolnosti, osebnega etosa in skupinskih moral, v etosu zakoreninjenih in iz njega ključnih kreposti. Tako pojmovana npravnost je realistična in pluralistična. Nevarnost, ki ji grozi, je etični relativizem in situacijska moralnost.

c) Tretje stališče glede na bistvo npravnosti, pa vidi to predvsem v delanju dobrega (in ogibanju zlemu). Težave, s katerimi se srečuje, so v zvezi z vprašanjem, kaj je dobro. V novejši dobi se išče odgovor na to v preučevanju vrednot, pri čemer pa se še ni našla zadovoljiva rešitev. Nevarnost, ki tako pojmovani npravnosti grozi, je moralni utilitarizem, posebej še socialni.

Vendar ta tri stališča predstavljajo le različne vide iste npravnstvene stvarnosti. Saj je npravnost vedno prizadevanje človeka za lastno (osebno in skupno) popolnost, ki je njegova dobro in ga je dolžan iskati. Človek je namreč po svoji naravi (in Stvarnikovi zamisli) naravnost na svojo popolnost; njegova naloga je, da si prizadeva postati, kar naj bi bil, doseči svoje najvišje možno uresničenje (gl. op. 3). Ko uresničuje

samega sebe, izpopolnjuje tudi svoje obližje in sploh ostalo stvarstvo, s tem pomaga Bogu pri ustvarjanju sveta. Pri tem „nihče nas ne more v pravem pomenu nadomestiti, nihče drug v pravem pomenu popraviti, kar je Bog od nas pričakoval. Za vedno bo ostala praznina v velikem mozaiku, ki nastaja z uresničenjem božjega načrta, če ne bomo izpolnili svojega poslanstva ali izvršili tega, kar Bog od nas pričakuje in zahteva.“ (V. Grmič, Med vero in nevero. Celje 1969, str. 99). Tako je nrvnost končno izpolnjevanje božje zamisli in volje.

- ² Tudi igralec na odru si ne „nadene“ vloge, ampak v vsakem primeru ustvari nov lik. Če ima igrati večkrat isti značaj, npr. potepuha, ga bo lahko pbljkoval vsakokrat drugače v skladu z naravo igre, potepuhovim mestom v igri, lastnim umetnostnim razpoloženjem in podobnim. Še več razlik bo v likih potepuha, ki jih ustvarijo različni igralci.

Sploh kadar ustvarimo kako vredno stvar (lepo pesem, sliko, igralski lik... , koristno in uporabno orodje, stroj... , užitno in okusno pogačo, pečenko... , dragocen nakit... , izvirno znanstveno ali filozofsko razpravo...) ali izvršimo nrvno vredno dejanje (dobro delo...), ne prenesemo le v dejanski svet in ne konkretiziramo le v tem neko idejo ali vrednoto lepega, koristnega, okusnega, dragocenega, resničnega, dobrega... , ampak ustvarimo predvsem neko stvar, ki je poleg tega, da je, kar je, tudi lepa, ali koristna, ali resnična, ali dobra... .

Npr., lepa pesem ni le konkretna realizacija ideje lepega, ni le v časovno-zgodovinsko stvarnost prestavljena brezčasna vrednota lepote. Lepa pesem je najprej neko časovno, stvarno bitje, ki ima svojo lastno naravo, svojo „osebnost“: je vzklík veselja ali krik obupa, izpoved ljubezni ali napoved boja, molitev ali kletev... in obenem umetnina. To je: kot stvar z lastno „osebnostjo“ je tudi lepa, lepota spada k njenemu bistvu, a ni vse njeno bistvo.

V dejanski pesmi, ki je plod pesnikovega doživetja in njegove umetniške sile, uporabljene snovi (tukaj jezika, ki se upira oblikovalcu in mu ni povsem pokoren) in ideje ali vzora pesmi, kakor ga pesnik skuša uresničiti, se tedaj ne doseže zmeraj ideal ali popolnost pesniškega izraza; ta je vsikdar le bolj ali manj pesem, zlasti pa le bolj ali manj doseženo čisto in popolno soglasje z drugimi vrednotami, recimo z resnico ali z dobrim.

Podobno, da pojasnimo na drugem, našim sedanjim izvojanjem bližjem primeru, je z nrvno dobrimi deli. Tudi ta so najprej neka bitja z lastno naravo in seveda nrvno dobra. Nasiliti lačnega, napojiti žejnega, obiskati bolnika, poučiti nevednega, potolažiti žalostnega... , so najprej to, kar povedo besede in so obenem dobra dela. Niso le materializacije ideje dobrega.

Tega, se zdi, ni doumel A. Mahnič, ko je sodil leposlovje (pa tudi politiko in sploh kulturno delovanje) svoje dobe. Zato je hotel, da bi ustrezalo povsem in brez ostanka idejam lepega in dobrega, in zato je menil, da bi, kakor v svetu idej, tudi v kulturi moralo nujno in vedno biti tudi resnično in dobro, kar je lepo in obratno.

Kreposti, kot naravnave na dobro, tudi niso v človeku le materializacije neke idealne, brezčasne in vedno iste ideje popolnosti. So dejanske izpopolnitve človeka v tem in takem konkretnem položaju, ki hoče in mora prav na tem mestu delati dobro (in se varovati zlega).

- ³ Nrvnost je izpopolnitev človeka (gl. op. 1) v njegovi osebi, v delu in ravnanju, v dosežkih, pa tudi v njegovem menjajočem se položaju. Človek

je namreč „obsojen“ na trajen napor za dosego svoje prave podobe. Kajti človek je človek in tudi šele postaja človek; bistvo mu je dano, a še ne povsem ostvarjeno; je v zasnovi, v možnostih to, kar naj bi bil, a to še ni tudi dejansko, to šele postaja, čeprav ne bo nikoli povsem postal. Človek je, a le v možnosti, pa tudi ne povsem enoumno; odprte so mu mnoge možnosti, ki jih v nastajanju izbira (včasih so mu tudi vsiljene), druge ostajajo ob poti.

Človek je po svojem bistvu projekt (kot ga označujejo nekateri modroslovci), nekaj, kar je treba šele ostvariti, ali morda še bolje, nekdo, ki se mora šele ostvariti. Posebnost človeškega projekta je v tem, da je naravnani v neskončnost in popolnost, ki je sam in tu ne more doseči. „Najgloblja vsebina človekove bitnosti je njegova odprtost v smeri božjih obzorij, je dejstvo, da je človek kakor vprašanje, na katero more odgovoriti samo Bog.“ (V. Grmič, tam, str. 20.) A Bog bo povsem odgovoril šele tedaj, ko bomo premagali naš čas in prešli v Njegovo večnost. Dotlej pa smo prepuščeni iskanju popolnosti na različnih področjih, v raznih smereh, v tisočerm naporu. Ker smo ljudje naravnani nad sebe, v absolutno in neskončno, zato nas noben končen dosežek povsem ne uteši. Več ko dosežemo, več iščemo. Smo duhovna bitja, to je pravna pa tudi zgodovinska bitja: ljudje smo edine stvari, ki ustvarjamo zgodovino, to je, usmerjamo čas in ga napolnjujemo s svojimi deli, ob vsem tem pa hočemo celo premagati čas in doseči nesmrtnost.

Za ta naš prometejski napor nam ne zadostujejo le naravne zasnove; da svoje možnosti udeležimo, potrebujemo pobud in opore iz sveta, v katerem živimo. Tudi te so po svoje sestavina človeka, kakor je; v tem velja beseda Orlega y Gasseta, da „jaz sem [jaz in moje bližnje.“ (Yo soy yo y mi circunstancia.) Iz bližnja prihajajo pobude in bližnje nudi torišče za ustvarjalno delo, ob katerem raste človek in se izpopolnjuje bližnje. Pobude, ki pomagajo k ostvaritvi možnosti, zato niso vedno iste ne enake. Menjajo se od človeka do človeka, pa tudi pri istem človeku od trenutka do trenutka. Človek tudi v tem pogledu ni v sebi zaključeno bitje, živi v nekem položaju, v neki situaciji, in to menljivi; tudi od nje zavisi, kaj in koliko bo postal, kar naj bi bil. V vsakem trenutku pa je to, kar je že postal, to, kar še ni, pa bi mogel postati, celo to, kar bi bil mogel postati, pa več ne more, ker je nekatere možnosti s prejšnjimi odločitvami ojalovil. Tudi zamujene priložnosti so sestavina človeka, tudi izjalovljene možnosti so njega del, seveda senčni del, kot njegova pomanjkljivost.

Tudi po spoznanju in vedenju so človek izpopolnjuje, postaja, kar naj bi bil in nikoli povsem ne postane. Nikoli ne doseže vse resnice, vedno ostaja na poti do nje. (V tej ugotovitvi ni krive vere o relativnosti resnice, marveč je ugotovitev relativnosti spoznanja, konkretnega človekovega spoznanja, ki se mora vedno popravljati in izpopolnjevati.)

Podobno je z nravnostjo; niti osebni etas niti iz njega izvirajoče kreposti ne dosežejo nikoli stopnje celotne in dokončne človekove popolnosti. Tudi tukaj se ji skužamo le vedno bolj približati, marsikdaj niti ne po najbolj ravni poti, marveč celo prek zmot in zablod. Zato nikoli nismo in ne moremo biti z dosežki zadovoljni, vedno hočemo nekaj boljšega in često ga iskreno, čeprav zmotno, iščemo celo v zablodah.

Ivan Cankar je našo naravnanoost na popolnost in našo nemož, da jo dosežemo, po svoje takole označil: „Bog je dal človeku hrepenenje, za cilj pa ga je ukanil. Pokazal je hromcu strmo pot: na, hodil — bergle pa mu ni dal...“ (Lepa Vida, I.)

⁴ O. F. Bollnow posvečuje dejstvu mene kreposti celo posebno knjigo (We-

sen und Wandel der Tugenden. V španskem prevodu: *Esencia y cambios de las virtudes*, Madrid, 1960). Pokazal je, da ni bil različen le etos raznih zgodovinskih obdobij, marveč da so tudi razne kreposti dobivale različno vsebino in ceno. Vsaka doba je posebej gojila svoje kreposti in tudi danes nastajajo kreposti, ki jih prej niso poznali. Kot primera moremo navesti, npr. to, kar se danes imenuje *fairness* in pa tovarištvo.

Če je neka krepost nekoč bila bolj v ceni, danes pa je skoraj pozabljena, ni nujno, da so se ljudje takrat glede nje motili ali da se motimo danes. V vsaki dobi so kreposti izpopolnitve človeka, kakor tedaj je, zato lahko različne. Možna pa je seveda tudi, da se je kaki kreposti kdaj dajala prevelika cena ali se ji danes daje premajhna, ali pa da se ni prav umevala in je zato potem izgubila na ceni.

- ⁵ Umljivo je, da ni mogoče povedati, koliko je raznih kreposti, katere so in kaj je za vsako značilno in ji lastno. Za žive stvari je to vedno težko narediti. Kdo bi, npr., mogel ugotoviti, koliko je raznih vrst vrtnice ali jablane? Ni lahko vedeti, kdaj je neka inačica že nova vrsta in kdaj le nekoliko drugačen primerek druge. Razen tega vedno nastajajo nove vrste po snovanju narave in po naporu vrtnarjev in sadjarjev. Tako je v življenju in kreposti so življenjske izpopolnitve, izpopolnitve živega človeka.

Zelo cenim sv. Tomaža Akvinskega kot filozofa in rad se zatekam tudi k njemu, kadar se ubadam s kakim problemom. A moti me, kadar dokazuje, da je nekih kreposti ali grehot ali drugih podobnih bitnosti toliko in toliko, ne več ne manj. Ker kreposti ali grehote niso stalne in nemenjljive bitnosti, točno zamejničene in za vedno ter dokončno določene, zato ni mogoče navesti, še manj dokazati njihovega natančnega in za vselej veljavnega števila.

Pri nas je včasih tako filozofiral Fr. Veber.

- ⁶ Npravna vprašanja mora vsaka doba nanovo reševati. Tudi J. Maritain je ugotovil, da moralna filozofija, zamišljena v luči svojih načel in sposobna razjasniti sodobna vprašanja, ki nas zadevajo, ostaja še kot naloga. Sam je hotel tej pripraviti pot z dvema deloma. V prvem, ki ga je že izdal (*Moral Philosophy*; v španščini: *Filosofía moral*, Madrid 1962), je kritično pregledal nekatere velike etične sestave, ki jih je imel za najvažnejše. V drugem (ki mu je naznanil naslov: *Examen doctrinal des grands problèmes*, a ga do sedaj še nimamo), je hotel sistematično preštudirati najtemeljnejše probleme moralne filozofije. Če se opremo na trgo zanimivo Maritainovo tezo, na njegov zakon o napredku npravne vesti (*On the Philosophy of History*; v španščini: *Filosofía de la historia*, Buenos Aires 1962, 97 in sl.), že bolj umemo, zakaj mora vsaka doba izdelati svojo etiko.

- ⁷ Z besedo pluralnost torej imenujemo dejstvo, da je v današnjem svetu mnogo različnih nazorov in miselnih tokov; pluralizem pa označuje nazor ki to mnogost ocenjuje, iščeč njej lastne vrednote ter možnosti napredka.

- ⁸ Krepost, ki bi se zaradi imena mogla zamenjati z našo širokosrčnostjo, je zlasti danes skoraj neznana *megalopsychia* ali *magnanimitas* starogrških in srednjeveških moralistov. Ime te kreposti bi prosto poslovenil kot velikosrčnost, da je zopet ne bi po drugi strani zamenjali s takoimenovano velikodušnostjo, to je pripravljenoostjo odpustiti in pozabiti žalitve in krivice, tudi hude. *Magnanimitas* je stanje velikih duš, pripravljenoost za velika dejanja, za izvršitev velikih stvari, za iskanje prave in za služene časti in slave. (Prim. Aristotel, *Nikomahova etika*, 4. knj.; sv. Tomaž Akv., *Summa Theol.* 2-2, 129.)

⁹ To ime (besedo pozna Slovenski pravopis) poleg širine duha z drugim delom označuje ljubezen (srčno rad koga imeti in ga pristrčno pozdravljati...), pogum (srčnost = hrabrost) pa tudi globino, jedro nečesa (srčna korenina, srčika...). Širokosrčnost naj se brani iz ljubezni do sočloveka, pogumne ljubezni, ki ne omahne niti tedaj, ko je sočlovek ne zasluži, in ki ni izraz trenutnega razpoloženja ali površne sentimentalnosti, marveč v globini osebe zakoreninjenega etosa, ter je zato ne pogasi prvo razočaranje.

¹⁰ Proti temu sme širokosrčnost „grešiti“ le, kadar zadene ob nazore, ki zanikajo pravico drugih do lastnih nazorov, kadar naravnost učijo in zagovarjajo širokosrčnosti nasprotno grehoto, nestrpno prenapetost.

S širokosrčnostjo je namreč kot z demokracijo. Ta je v spoštovanju različnih političnih nazorov in v uklonitvi večinskemu za praktično delo. Vendar z eno izjemo: sme in mora se braniti pred nazori, ki drugim zanikajo pravico do lastnih mnenj, do prizadevanja, da postanejo večinska in se jim tedaj drugi za praktično delo uklonijo, kakor se sedaj oni.

Tudi krepost ima pravico, da se brani. Širokosrčnost spoštuje drugačna mnenja, vendar je to spoštovanje ne sme ovirati, da ne bi pokazala, katera mnenja ima za napačna in zakaj tako, da zlasti ne bi smela pokazati in pograjati napačnosti tistih idej, ki se upirajo sami širokosrčnosti, spoštovanju drugačnih mnenj, skratka, da se ne bi smela upreti kakršnemukoli idejnemu totalitarizmu. Širokosrčno je treba spoštovati drugačnost nazorov, dokler ti načelno ne zanikajo drugim pravice do lastnih nazorov in ne grozijo omejiti svobodo misli, če prevladajo. Z odporom proti takim skrajno nestrpnim nazoram širokosrčnost brani sama sebe. Kakor demokracija tudi ona ni dolžna iz same zvestobe nekemu načelu napraviti samomor, ki bi pokopal isto načelo.

¹¹ O razliki in medsebojni prepletenosti globalnih ter integralnih spoznanj in zmot, v *Iskanjih*, str. 103 in sl., 134 in sl. Ravnanje tistih, ki sodijo izjave, nauke, spise in dejanja po iz celote iztrganih podrobnostih, je podobno ravnanju človeka, ki bi šel v gozd, pa ne bi videl ne užival ne bujnosti drevesnih krošenj in ne pisanosti cvetočih grmov, ki ne bi slišal ne petja ptic in ne žumljanja počočka, ki ne bi opazil ne mehkega mahu in ne hladne sence, ampak bi se omejil le na preklinjanje trnčka, ki se mu je zadril v peto. In morda je našel trn, ker ga je izrečno iskal in je zato ostal slep za vse vrednote, ki jih ponuja gozd. Težko je povedati, ali je v tem večji npravni ali umski defekt.

Neka razlaga bi utegnila biti sledeča: Avtorja ne maramo (zaradi kake zamere, iz nevoščljivosti, da je nekaj pokazal, z nečim uspel...) in ga hožemo najti krivega zmote in zablode. Zato iščemo za to dokaza in ga najdemo v kakem stavku, ki ga iztrgamo iz celote, vihtimo nad njim ter pokažemo, kako malo vreden je. Če pa bi bilo obratno, če bi nam bil avtor ljub (iz kakršnegakoli razloga), tedaj bi brali z drugim namenom, iskati v spisu resnične in odlične misli, jih dvakrat podčrtali ter opremili s kljucji, in bi ugotovili, kako izreden mislec in velemu je.

Torej: verjetno je prvo neka drža, nato upravičevanje iste in udarec ali pa trepljaj po rami, kakor velewa naša drža, ne avtorjevo delo.

^{11a} Prim. *Omnis unum* XVII (1970), št. 6, str. 6 in sl.

^{11b} Med nami je tudi zelo razširjena praksa, da kakega dela ali nauka niti ne sodimo naravnost ali osebno, marveč navajamo le tuje sodbe, ki pa

jih izbiramo in zbiramo enostranski; le take, ki delo ali nauk zagovarjajo, ali in še raje tiste, ki ga zavračajo ali obsojajo. Pri tem niti nimamo poguma, da bi jasno in odprto povedali svojo sodbo, za katero bi prevzeli tudi vso odgovornost; sklicujemo se na sodbe drugih, ki pa smo jih nabrali po svoji sodbi.

¹² Vrednotna teorija nam je odprla vrsto novih pogledov, vendar so ostala nerešena še mnoga vprašanja. Med njimi je tudi potrebno razjasnitve razmerje med dobrim, kakor so ga umevali starejši, in vrednotami, o katerih se razpravlja danes. Kadar imamo dobro za eno od vrednot, moti mnogoznačenost tega pojma. Seveda so še stari razlikovali med dobrim v polnem ali absolutnem pomenu besede („simpliciter“) in dobrim v takem ali drugačnem posebnem, delnem pomenu („secundum quid“). Če govorimo o dobrem razbojniku, lahko to pomeni ali takega, ki zna dobro opraviti svoj posel, ali tistega, ki se je spreobrnil, ko je bil z Jezusom križan. Jezus sam je v priliki pohvalil krivičnega hišnika, ker je dobro uredil hiševanje zase, čeprav je bilo npravno zlo. V tej zvezi bi lahko omenili tudi razlikovanje sv. Tomaža Akvinca med grehi umetnika in grehi človeka, obojimi pri umetnostnem ustvarjanju: prvi so umetnostni prestopki, neumetniško snovanje, kar seveda ni greh v npravnem smislu, drugi pa so grehi proti npravnosti, pravi grehi v polnem pomenu, ki jih more umetnik pri svojem delu zagrešiti. (Prim. Summa Theol., I-II, 21, 2 ad 2).

¹³ Aristotel, ki pa je poznal že tudi izjeme od pravila prave sredine, navaja med drugimi tudi tele primere kreposti in sredi med dvema grehotnima skrajnostma: pogum, sredi med bojzljivostjo in predrznostjo; zmernost, med nevzdržnostjo in brezčutnostjo; radodarnost med skopostjo in razsipnostjo. Omenja še dve stvari, ki sta v zvezi z našim razmišljanjem: a) da nekateri členi teh trojk nimajo pravega imena, ker ga jezikovna raba ni dovolj izkristalizirala; in b) da je med istima grehotnima skrajnostma mogoče odkriti še druge kreposti ali da je v isti stvari možnih več vrst ali načinov krepostnega ravnanja. S tem oporeka sam sebi, saj je prej ugotovil, da je človek lahko dober samo na en način, zel pa na tisoč. (Gl. Nikomahova etika, 2. knjiga.)

¹⁴ Naopaka ali grehota je slovenski izraz za latinski *vitiūm*, španski *vicio*. Naopaka je nova tvorba naših tomistov (iz prleškega naopak = narobe), grehota je znan izraz, ki se v navadnem govoru komaj razlikuje od greha, a mu tukaj dajemo pomen, kakor je označeno.

Slovar slovenskega književnega jezika I (Ljubljana 1970) pozna grehoto kot moralno zablodo, pregreho; nadalje pridevnik grehoten, s primerom: grehotna ženska; in iz njega zopet samostalnik grehotnost kot lastnost grehotnega, primer: spoznanje lastne grehotnosti. Vsekakor je pomen, ki ga besedi grehota pripisuje Slovar, če ne isti, pa blizu temu, ki ji ga dajemo tukaj, le da bolj v strokovnem pomenu.

Nasprotje kreposti namreč ni greh, temveč to, kar imenujemo grehota. Greh je zlo dejanje, dejanje, ki nasprotuje npravnemu zakonu; zato so nasprotje greha tudi dejanja in sicer tista, v katerih se izpolni npravni zakon, torej dobra dela. Kreposti pa so neke naravnave, ne dejanja; neka stalna razpoloženja za dobro, neke pripravljenosti delati dobro. Njihovo nasprotje so tedaj tudi naravnave in sicer razpoloženja ali pripravljenosti za zla dela; in te imenujemo naopake ali grehote.

To bi grafično predložili takole:

	<u>dobro:</u>	<u>zlo:</u>
<u>Naravnave:</u>	kreposti	grehote
	↓	↓
<u>dejanja:</u>	dobra dela	greh

Tako imenovani poglavitni grehi (napuh, lakomnost, nečistost...) so v resnici grehote in ne grehi, ker niso grešna dejanja, temveč grešne naravnane. Ali ni neke vrste grešna naravnava tudi tako imenovani izvorni greh?

- 15 Primer take napačne ljubezni bi bila tudi slepa zaljubljenost. Prava ljubezen je zelo ostrovidna.

Mogli bi razlikovati tri stopnje ljubezni na njeni „poti“ od človeka, ki ljubi, do drugega, ki je smoter ali cilj njegove ljubezni:

a) Ljubezen se lahko zamotava sama vase, lahko se konča v samem dejju ljubezni, ki se naslaja ob njem; tedaj je dejansko ljubezen do samega sebe. Taka je prva mladostna ljubezen, vsaj v začetnih korakih, to je v tistem ljubezenskem tipanju, ki že ni našlo svojega pravega cilja. Lahko je taka tudi ljubezen pri odraslem človeku, tedaj je znamenje njegove čustvene nedoraslosti.

b) Ljubezen lahko sicer gre iz osebe, ki ljubi, a si ustvari svoj lastni „predmet“: zgradi si lik „ljubljenega“ po svoji podobi in potrebi, in zopet ljubi, v tem liku, to, kar je sama vanj položila. V to vrsto spadajo „slepe“ ljubezni, slepe, ker skozi meglo svoje lastne projekcije ne vidijo resničnega cilja ljubezni, takega, kakor v resnici je. Taka ljubezen se razočara, ko ji kak dogodek ali doživljaj vsili resnično podo „ljubljenega“. Te vrste ljubezni je premnogo tudi med odraslimi in tudi kažejo na čustveno nezrelost.

c) Končno lahko ljubezen zares doseže tistega, ki je pravi, resnični cilj ljubezni, in sicer takega, kakor je. Seveda išče na njem zlasti vrline in vrednot, a se ne zapira pred pomanjkljivostmi. Ta ljubezem je prava ljubezen, ostrovidna in trajna, ki se ji ni treba bati razočaranj. (Ta so sicer tudi možna, če se „cilj“ ljubezni izneveri sam sebi in pokvari. A to ni napaka ljubezni, to je tveganje, s katerim moramo računati, ker imamo opravka z menljivimi stvarmi.)

- 16 Vendar se zdi, da so tudi med „laičnimi“ nekatere kreposti, ki ne iščejo krepostne sredine, marveč tudi čim večjo popolnost, kreposti vrhunec. Take bi npr. bile kreposti nietzschejanske „gospodne morale“, sploh kreposti v vseh moralah vitalističnega tipa. Moremo pa se vprašati, ali ni v vseh teh moralah nekaj religioznega, četudi ne krščanskega.

- 17 Zakaj krepostnost pretiravamo do grehnosti? Pač zato, ker smo po naravi usmerjeni v neskončnost (gl. op. 3), ta pa nam je kot vseobsegajoče absolutno tukaj nedosegljiva. Zato poabsolutujemo delne dosežke, ki so kot delne popolnosti pravilni, poabsoluteni pa so krivi. Podobno, kot ugotavljajo bogoslovci, so tudi krive vere največkrat le pretirane delne resnice.

- 18 To dvoobraznost kreposti je mimogrede omenil O. F. Bollnow (tam str. 77 in sl., 207). K. V. Truhlar je pisal o antinomijah duhovnega življenja, to je o krepostih, med katerimi je nekako nasprotje in zato medsebojna napetost. Fr. Prijatelj pa je v svoji doktorski tezi študiral zadržanje sv. Terezije Avilske do nekaterih antinomičnih kreposti.

¹⁹ Naj pokažem še nekaj na hitro nabranih primerov dvoobraznosti kreposti med dvema grehelnima skrajnostma:

<u>grehota :</u>	<u>krepot :</u>	<u>grehota :</u>
napuh	PONOS - PONIZNOST	„pasja“ ponižnost
prevzetnost		
domišljavost		
samoveljše	VELIKOSRČNOST - SKROMNOST	ravnodušnost
bahavost	PRIZADEVNOST	neprižadevnost
žastihlepnost		nemarnost
predrznost	POGUM - PREMIŠLJENOST NEUSTRAŠENOST	bojazljivost strahopetnost
pustolovstvo	PODJETNOST - OPREZNOST (pametno tveganje)	malodušnost „cogavost“
nergaštvo	KRITIČNOST - PRIZANESLJIVOST	prilizjenost hvalisanje
jezrnaritost	ODLOČNOST - MILOBA	mlačnost
besnost	GOREČNOST - KROTKOST	ravnodušnost
nestrpnost	„SVETA JEZA“	
razbrzdano	SVOBODA - DISCIPLINIRANOST	hlapčevska
razdivjanost		podvrženost
garaštvo	DELAVNOST - CENITEV RAZVEDRILA UŽIVANJE ŽIVLJENJA	lenoba
„nadželovežnost“ (onstran dobrega in zlega)	SAMOODGOVORNOST - POKORŠČINA	suženjstvo
odljudnost	SAMOTARSTVO - DRUŽABNOST	vsiljivost
ljudomrznost		vtikanje v tuje zadeve
„žmo angelstvo“	RESNOST - VESELA VEDROST SPROŠČENOST	pavilhovstvo hrupnost
pikolovstvo	NATANČNOST - VELIKOPOTEZNOST	povrtnost
pedantstvo		

Vidi se, kakor je vedel že Aristotel (gl. op. 13), da je nekatere kreposti ali grehote težko imenovati, da jezik ni razvil za vse enako določnih izrazov, zato pa jih imamo v drugih primerih več. Tudi moremo večkrat ugotoviti v isti stvari več kreposti ali več grehot, ki le delno sovpadajo.

²⁰ „Vprašanje načel in načelnosti je igralo v slovenskem katoliškem življenju vedno prvenstveno vlogo in se kot močno poudarjena tematika vleče skozi katoliško kulturno gibanje od Mahniča preko Ušeničnika do naših dni. Lahko bi se napisala študija o slovenskem načelaslovju. Malokateri narod ima tako izrazito terminologijo na tem področju kot Slovenci. Izrazi kot: načelo, načelnost, breznačelnost, nenačelnost, breznačelen, nenačelen, breznačelnež, nenačelnež, zvest načelom, boj za načela, izdaja načel itd. imajo ne samo določen slovarski pomen, temveč cel niz postranskih več ali manj afektivnih pomenov. . . Dasi tega nismo izrečno rekli, vendar smo pogostoma delali vtis, da je jasnost v načelih že velik del

katoliškega življenja. Presojali smo ravnanje svojega sočloveka ne tako, da bi se skušali vživeti v njegove nagibe in življenjske okoliščine, temveč kolikor je njegovo vedenje šablonsko odgovarjalo splošnim načelom, ki smo jih pogostoma sami predložili in sami razlagali...'' (A. Čuk, Meddobje X, 4-6, str. 258.) Čuk je tu dobro označil našo načelnost, obenem pa je s prstom pokazal na njeno največjo napako, da je zgubila žut za življenjsko živost ter se je preveč odmaknila od krepostne sredine v smeri neživljenjske prenapetosti. Ko smo načela po svoje ustanavljali, po svoje razlagali ter jih rabili bolj za pobijanje drugih kakor pa za usmerjanje lastnega življenja in dela, smo jih marsikdaj postavili bolj v službo zlega kot dobrega. Žal se ob tem nismo mnogo naučili ter tudi v izseljenstvu nadaljujemo s to prakso.

- ²¹ Neka „načelnost“ je lahko nadomestilo za manjkajočo specifično sposobnost ali pa izgovor, kadar kdo hoče ostati zaprt v svojo slonokoščeno čistost ter se vzdržati podrobnega, težaškega kulturnega dela. Če ni sposoben nekaj storiti v danem konkretnem položaju, rad svojo nemoč zakriva s tem, da ostaja pri sijajni vzvišenosti načelnosti. Laže je ostati trdno za načeli, ki so pravilna ali niso, ki veljajo za konkretno daní primer ali ne, laže je terjati načelno pravilno in čisto rešitev, čisto nedosegljivo, kakor pa problem zares rešiti, četudi rešitev ne bo povsem „čista“, ne „popolna“, pač pa verjetno le „kompromisna“.

Tako je, npr., v politiki mnogo laže biti načelen ter nepopustljiv, igrati na vse ali nič, kakor pa znati in mčči v politični igri doseči čim več, čeprav ne vsega in ne takoj. Politika je sposobnost ali umetnost v igri in protiigri doseči uspeh, četudi šele po nogih potezah in protipotezah; čisto se je celo treba zadovoljiti z remijem, kdaj pa kdaj prenesti tudi poraz. Politika deli usodo vsega človeškega. Zapičiti se v neko absolutno načelnost pomeni odpovedati se politiki.

- ²² Seveda se bistvo zagriženosti ali fanatizma ne izčrpa v tej polarni nasprotnosti brezbriznosti in v pretiravanju načelnosti. Ima tudi druge korenine. Ena izmed njih je esencialistična zagledanost v zgolj idealistično-logični svet čiste idejnosti ob pomanjkanju ali otopitvi čuta za eksistencialno, zgodovinsko konkretnost življenja, ki ni ne tako enoumno, ne tako premočrtno, kakor bi ga fanatik rad imel.

Laže in udobneje je ljubiti zapoved ljubezni do bližnjega, ki je v svojem idealnem svetu popolna, kakor pa ljubiti bližnjega, ki ga zapoved veleva ljubiti, a je obtežen z nepopolnostmi vsega živega in konkretnega. Laže je ljubiti dobro in sovražiti zlo, kakor pa ljubiti človeka, tega ali onega konkretnega človeka, v katerem se zmeraj družita dobro in zlo, popolnosti in pomanjkljivosti, zideologizirano oko pa vidi na njem zlasti zlo, ki ga tako sovraži, da s sovraštvom zajame tudi človeka. Tako fanatičen boj za dobro rodi zlo.

- ²³ Morda bi razliko in razmerje med širokosrčnostjo in načelnostjo mogli označiti tudi takole: obe merita na resnico in jo iščeta, a prva bolj v vodoravni smeri išče vse resnice, to je vse drobce in vide resnice, ki jih je odkril kdorkoli, druga pa tipa v navpični smeri za vso resnico, to je celo in povsem čisto resnico. Prva je sama v nevarnosti, da pozabi na potrebno čistost resniče, zapade relativizmu resnice in ne le spoznanj ter sprejme tudi kako zmoto. Druga pa osamljena rada pozabi na razširjenost resnice in ker ne more doseči vse in polne resnice, poabsoluti svojo delno resnico ter jo tako pretira v kdaj še hujšo zmoto. Popolna krepost je le v sintezi obeh lic kreposti.

24 Kako bi mogli postati širokosrčni ali kako bi si mogli privzgojiti krep-
post širokosrčnosti? Tako, kakor se pridobe ostale kreposti: z naporom,
da ravnamo širokosrčno, čim češče in čim popolneje. Nobene kreposti
ne moremo izrečno iskati in gojiti, ravnati je treba krepotno, pa se
krepot pridobi kot nekaka usedlina, kot posledica krepotnih dejanj.
Ta slednja pa so izraz svobodne odločitve za dobro.

MACHU PICCHU

PABLO NERUDA

I

Sem in tja po cestah sem hodil,
kot prazna mreža v zraku, sprejemajoč in odslavljajoč,
v jeseni širokih listnatih cekinov,
spomladi in v klasju,
to, kar nam največja ljubezen izroča v košari,
ki jo stresa kot podolgasto luno.

(Dnevi živega blišča viharnih
teles, jekla zgnetenega
v molku kisline;
noči razcefrane do zadnjega vlakna:
skrunjena preja v svatbeni domovini.)

Nekdo, ki me je počakal med violinami,
je spoznal svet za pokopano trdnjavo,
ki ugreza svoje polžaste temelje globlje,
kot vse plasti motnega žvepla:
še globlje, v geološko zlató,
v zemeljsko najbolj spolno
sem stegnil, kot meč obdan z diamanti,
nemirno in sladko rokó.

Potopil sem čelo v globoke valove,
zdrknil kot kaplja v žveplasti mir
in se nato kot slepec vrnil na vrt
obrabljene človeške pomladi.

II

Če roža izroča roži silno seme
in kamen ohranja svoj razsejani cvet

v nabiti obleki diamanta in peska,
zmečka človek cvetni list luči,
ki jo ujame v izvirih morjá
in s svojimi rokami vrta drhtečo kovino.
In brž vstane duša iz dima,
od razmajane mize, kot zavržena stvar:
kamen in skrbi, solzé v oceanu
kot zamrznjeni ribniki: ubij jo,
muči s sovraštvom, s papirjem,
zavij jo v mrežo vsakdanjosti in raztrgaj
v prekleti jo obleki iz žice.

A kdo po hodnikih, v zraku,
na morju in po poteh varuje, brez bodala, njeno
kot mak rdečo kri? Jeza je izčrpala
ubogo blagó trgovca z bitji,
in medtem ko v vréh sliv že tisoč let
rosa piše svoje prosojno pismo
na i:ti pričakujoči veji, je srce,
o, in čelo zdrobljeno
med kotanjami jeseni.

Kolikokrat sem se napotil po mestnih cestáh,
v avtobusu ali na ladji, v večernem mraku,
v najgostejši noči, ob zvenenju
senc in zvonov, v sami votlini človeških užitkov
iskat neznansko, večno žilo,
ki sem jo najprej v kamnu začutil in v blisku, v
poljubu spočetem.

(To, kar se v žitu kot rumena zgodovina
drobnih, napetih prsi obnavlja
brez konca, z mehkobo ključih plasti,
in kar se, vedno isto, v slonovini drobi
in kar je v vodi prozorna domovina, zvonjenje
na zasneženih samotah tja do krvavih valov.)

Nisem mogel zajeti drugega kot kup obrazov,
in zavrženih krink, ki so kot prstani pozlačene,
kot razmetana obleka v divji jeseni,
ki strese ubogo drevo prestrašenih bitij.
Nisem imel mesta, kjer bi se spočil,
ne roke, ki bi kot živa voda v skalnem izviru.

trdna kot kepa antracita ali kristala
vrnila toploto ali mraz moji iztegnjeni roki.
Kaj je človek? V katerem trenutku njegovega odprtega
pogovora med trgovanjem, sredi žvižgov, v katerem
njegovih kovinskih gibov
živi neuničljivo, neumrljivo življenje?

III

Bit se je ružila kot koruza v neizčrpni žitnici
dejevstev izgubljenih, dogodkov
bednih, od prvega do sedmega in osmega,
in ne ena smrt, ampak mnogo smrti je prišlo na vsakega:
vsak dan majhna smrt, prah, črv, svetilka,
ki ugaša v predmestnem blatu, majhna smrt z debelimi krili
se je zapičila v ljudi, kot kratka sulica,
in človek je bil oblegan od kruha ali noža –
živinorejec, sin pristanišč, ali temačni kapitan pluga
ali glodavec debelih cest:
vsi so pomrli pričakujoč svojo smrt, kratko vsakdanjo smrt,
in njihov usodni vsakdanji zlom
je bil kot črni kelih, ki so ga trepetaje pili.

IV

Mogočna smrt me je mnogokrat povabila:
bila je kot nevidna sol v morju
in kar je njen skrivni okus razširjal,
je bilo ugrezanje in dviganje,
širna zgradba vetra in snežnih zametov.

Padel sem na železno rezilo, v ožino
vetrov, na mrtvaški prt polj in kamenja.
v zvezdno praznino poslednjih korakov
in v vrtoglavo špiralo cest:
morje široko, o smrti, med valovi ne prideš drugače,
kot v divjem diru nočne beline,
kot znesek vseh nočnih števil.

In nikdar nisi mogla seči v žep, tvoj obisk
ni bil mogoč brez rdečih oblačil:
brez zarjaste preproge ograjene tišine,
brez dvignjenih in zakopanih dediščin solzá.

Nisem mogel ljubiti v vsakem bitju drevo
z njegovo majhno jesenjo na ramenih, s tisoči mrtvih listov,
z vsemi neresničnimi smrtmi in vstajenji
brez zemlje, brez prepada.

Plavati sem hotel v najširšem življenju,
v najbolj sproščeni izlivih

in ko me je človek bolj in bolj tajil
in mi zapiral vrata, da ne bi moje roke
tekle kot izvir v njegovo ranjeno nebit,
sem blodil po cestah in po rekah,
iz mesta v mesto, iz postelje v posteljo.

Pustinja je prekrila mojo slankasto krinko,
in v zadnjih ponižanih kočah, brez luči in ognja,
brez kruha, brez kamna, brez tišine, sam,
sem se vrtel, umirajoč v svoji lastni smrti.

V

Nisi bila ti, resna smrt, ptica z železnim perjem,
kar je dedič ubožnih stanovanj
nosil v svoji naglo zaužiti hrani pod prazno kožo:
bilo je nekaj... ubogi cvetni listi s pokončanim tkivom,
atom prsi, ki ni šel v boj,
ali grenka rosa, ki ni padla na čelo.

Bilo je, kar se ni moglo preroditi, košček
majhne smrti brez miru, brez doma:
zvon, ki so ob njem umirali.

Strgal sem z jodom napojene obveze, zagrebel roké
v uboge bolečine, ki so ubijale smrt
in nisem našel drugega kot mrzel piš časa,
ki je zavijal po nejasnih razpokah duše.

Takrat sem se po lestvi zemlje vzpel
med divjo goščo izgubljenih gozdov
do tebe, Machu Picchu.

Visoko mesto kamnitih skladov,
bivališče njega, ki ni zemsko
skril v zaspana oblačila.

V tebi sta se kot dve vzporednici
zibali v trnju in vetru
zibelka bliska in človeka.

Mati kamna, gnezdo kondorjev.

Visoka kleč zarje človekove.

V prvem pesku izgubljena lopata.

Tu je bil dom, na tem kraju:
debelo koruzno zrnje se je dvigalo
in padalo kot rdeča toča.

Tu se je zlata nit vila iz vicuñe,
da je oblekla matere in ljubezni,
mrtvaške odre in molitve, kralja in bojvnike.

Tu so ponoči človekove noge počivale
ob nogah orla, v visokih
klavskih gnezdih in v zori
stopale gromovito prek razredčene megle
ter se tako dolgo dotikale zemlje in kamna,
da so ga spoznale v noči in smrti.

Gledam oblačila in roké,
sledí vode v zvočni votlini,
steno, ki jo je ugladil obraz –
z mojimi očmi je gledal zemske luči,
z mojimi rokami je naoljil les,
ki ga ni več: kajti vse, obleke, kože, vrči,
besede, vino in kruh,
je minilo, padlo v zemljo.

Mrtvi enega samega prepada, sence globeli
brezdanje, v silnost vaše veličine

je prišla

resnična, najbolj žgoča smrt

in iz prevrtanih skal,

iz škrlatnih nadslopij,

iz vzpenjajočih se vodovodov

sta se zgrudili, kot v jeseni,

v eno samo smrt.

Danes ne joka več prazni zrak,

ne pozna več glina vaših stopal,

pozabila je na vaše vrče, ki so precejali nebo,

ko so ga noži žarkov razlili.

In silno drevo je razjedla

megla, posekal vihar.

On je držal roko, ki je nenadoma padla

iz višine v konec vseh časov.

Niste več, pajkovske roke, slabotna

vlakna, zapletena tkanina:

kar ste bili, je padlo – navade, besede

obdrnjene, krinke slepive.

Ostala sta kamen in beseda.

Mesto se je dvignilo kot kozarec v rokah

vseh živih, mrtvih, tihih in močnih

od tolikih smrti; zid, od tolikega življenja udar

kamnitih cvetnih listov. Neminljiva roža, bivališče –

andski vrh zledenelih selišč.

Ko se je glinastorjava roka

spremenila v glino in so se zaprle drobne veke,

polne zidov, z gradovi poseljene,

in ko se je vsakdo zamotal v svojo luknjo,

je ostalo natančno, visoko

dvignjeno mesto človeške zore,

vrč, napolnjen z molkom:

kamnito življenje po tolikem življenju.

ADAM IN EVA V RAJU (oreh)
1970

ADAM IN EVA. Konceptija dveh figur je osrediščena na osnovno misel: drevo spoznanja in zapeljivost kače v raj. Je to že prastari motiv, vendar za ustvarjalce vedno mikaven, vedno nov. Vsakokratna upodobitev je lahko izvirna. Tu je kakor v prejšnjih kiparska forma močno poudarjena v mejah zakonitosti.

**PRENOVLJENA KAPELA
V DOMU DUHOVNIH VAJ V
TINJAH NA KOROŠKEM, 1972
(Les, žgana glina, baker)
PO NACRTIH
PROF. JANEZA OSWALDA**

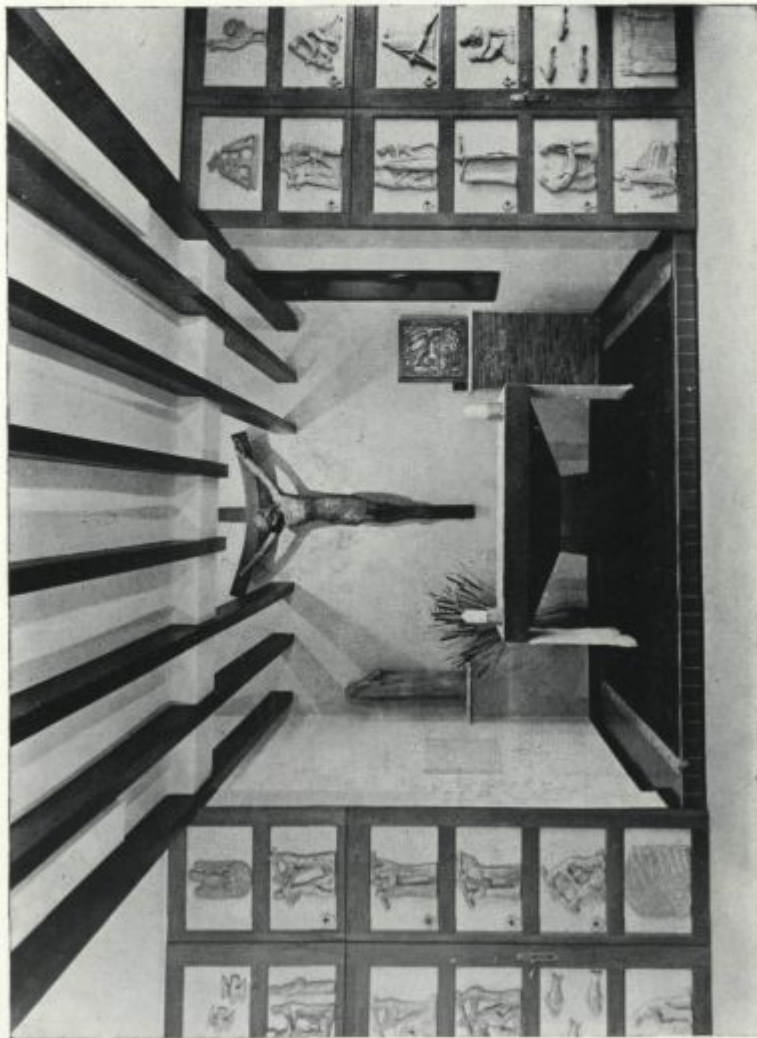
Tramovi na stropu predstavljajo žarke, ki naj notranjčino kapele optično podaljšajo.

Križanje — leseno s konkavnim prečnim tramom križa pomeni: Kristus objema v svojem Irpljenju ves svet — tu: Dopolnjeno je.

Levo — kip Zalostne Matere božje iz žgane gline naj govori: po Mariji k Jezusu.

Desno na dnu stene — tabernakelj iz bakra. Jagnje božje.

Ob straneh levo in desno — križev po? iz žgane gline. Na vsaki strani zgoraj dve polji prazni, enako na vsaki strani spodaj po tri prazna polja: so izpopolnjena s prastarimi krščanskimi simboli z izjemo desno spodaj, kjer je upodobljeno Vstajenje in Binkošti (prihod Sv. Duha), ki zaključuje celotno kompozicijo in predstavlja krono celotnega dela.

Pojdi z mano, ljubezen Amerikel

Poljubi z mano skrivnostni kamen.
Hudourniško srebro Urubambe
odnaša z njega rumen cvetni prah.

Razpenjaj se praznina ovijalke,
kamnito rastjè,
nad kotanjo gorske tišine.
Pridi, drobno življenje, na krilih
zemlje, medtem ko – o divja voda,
kristalna in mrzla prihajaš iz snega,
biješ po zraku in odnašaš strte smaragde!

Ljubezen, ljubezen, do brezna noči –
Slepi sin snega gleda
ljubezen, od zvenečega andskega kremenca
do zarje rdečih kolen.

O, Wilkamayu pojočih niti,
kdaj raztrgaš svoje progasto grmenje
v peno, belo kot ranjeni sneg;
kdaj zapoje tvoja skalnata vihra
in kaznuje nebo, zbudeč ga;
kakšen jezik govoriš ušesom,
komaj iztrganim iz tvoje andske pene?

Kdo je ujel blisk mraza
in ga vklenil v višine,
razdelil na ledene solze,
stresel v njegovih naglih mečih?
Kdo je tolkel njegovo bojno sukno,
ga peljal na njegov vojaški pograd,
napadel v njegovem poslednjem kamenju?

Kaj pomeni tvoj preganjani žar?
Tvoj skrivni, uporniški blisk,
ki je nekoč hitel nabit z besedami?
Kdo lomi zledenele besede
črnega jezika, zlate prapore,

globoka usta, zamrle krike
v tvojih tankih žilnih vodah?

Kdo seka cvetlicam veke,
ko priklijejo iz zemlje?
Kdo strmoglavlja mrtve grozde,
ki padajo v slapu tvojih rok
in razsipajo svojo noč,
nabrano v zemskem oglju?

Kdo trga veji kite?
Kdo še pokopava pozdrave?

Ljubezen, ne dotikaj se mejá,
ne obožuj potopljene glave:
daj, da čas dozori
v svoji dvorani strtih vrčev
in da med naglo vodo in zidovjem
zbere zrak v soteski
vzporedne plasti vetra
in da se ostri pozdrav rose
v slepem kordiljerskem prepadu
po gošči vzpne, iz cveta na cvet,
ter pohodi strto kačo.

V gorski strmini, v kamnu in gozdu,
v prahu zelenih zvezd, na odprti jasi gošče,
zasije Mantur kot živo jezero,
kot nov sklad tišine.

Pridi v mojo bit, v moj svit,
do mojih kronanih samot!
Še živi mrtvo kraljestvo.
In krvoločna senca kondorja
križa Uro kot črna ladja.

IX

Zvezdni orel, vinograd v megli,
izgubljena utrdba, slepi meč,
z zvezdami okrašeni pas, slavnostni kruh,

hudourniške stopnice, vélike veke,
trikotna tunika, kamneni cvetni prah,
granitna svetilka, kameni kruh,
mineralna kača, roža kamnita,
pokopana ladja, izvir v kamnu,
mesečni konj, kamnata luč,
ekvinokcijski kotomer, sopara kamna,
poslednja geometrija, knjiga kamnita,
ročelje izdelano v viharjih,
morska zvezda potopljenega časa,
zid, ki so ga prsti zgladili,
streha napadena s puščicami,
vejevje prividov, temelj nevihte,
prestoli, ki so jih ovijalke prevrnile,
vlada krvavo zagrizenih šap,
vihra nad pobočjem viseča,
negibni slap turkiza,
patriarški zvon spečih,
obroč obvladanega snega,
železo nad kipi razpeto,
nedostopna, zaprta nevihta,
roké pume, skala krvoločna,
klobučasti stolp, prepir snega,
v prste in korenine shranjena noč,
okno meglá, otrdeli golob,
nočna rastlina, kip gromov,
esenca kordiljerska, morska streha,
arhitektura izgubljenih orlov,
tetiva neba, čebela višin,
krvavo razalo, zgrajena zvezda,
kovinasti mehur, luna iz kvartza,
andska kača, cvet amaranta,
kupola tišine, čista domovina,
nevesta morja, les katedral,
solnata veja, češnja črnih peruti,
zasneženo zobovje, zmrzli grom,
brazgotinasta luna, grozeči kamen,
lasje mraza, delo zraka,
ognjenik rok, temni katarakt,
val srebra, smer časa.

Kamen na kamen – kje je bil človek?

Zrak v zraku – kje je bil človek?

Čas v času – kje je bil človek?

Ali si tudi ti del

nedokončanega človeka, praznega orla,

ki po današnjih cestah in po sledeh,

prek listja mrtve jeseni

drobi svojo dušo do groba?

Uboga roka, ubogo življenje . . .

Dnevi razcefrane luči

v tebi so kot dež

nad prazničnimi praporčki

dali list za listom svoje temne hrane

praznim ustom.

Glad, modras človekov,
glad, skrivnostna rastlina, korenina drvarjev,
glad, se je tvoja vrsta kleči vzpela
do onih visokih, odtrganih stolpov?

Vprašujem te, sol poti:

pokaži mi žlico, daj, zgradba,

da zdrgnem s palico kamnita vlakna,

da se po stopnicah zraka vzpnem v praznino,

da sežem v tvoje drobovje in se dotaknem človeka.

Machu Picchu, položil si

kamen na kamen, a v temelje cunje.

Oglje na oglje, a na dno solze.

Ogenj v zlato, vanj pa tresoč se

rdeč žlebič krvi.

Vrni mi sužnja, ki si ga pokopall

Stresi iz zemlje trdo skorjo kruha,

pokaži mi oblačila

delavca in njegovo okno.

Povej, kako je spal v življenju,

повej, če je bil njegov sen

hropeč, usta polodprta, kot črna votlina

s trudom izkopana v zidu.

Zid, zid! Nad njegovim snom
leži toliko skladov kamenja; podenj je padel
kakor v mesečino, z vsem snom.
Stara Amerika, nevesta pokopana,
ali so tudi tvoji prsti,
ki so segli iz divjine proti visoki praznini bogov,
pod svatbenimi banderi luči in časti,
mešajoč se z grmenjem bobnov in zvenkom sulic,
ali so tudi tvoji prsti,
ki so jih odmišljena roža in črta mraza
in krvave prsi novega žita prenesle
v tkanino žareče snovi, v trde kotanje, –
ali si tudi ti, Amerika pokopana, shranila, kot orel,
v svojem najnižjem, grenkem drobru glad?

XI

Prek nejasnega sijaja,
prek noči kamnite, naj dosežem,
da utripa v meni, kot tisoč let ujet ptič,
staro srce pozabljenega!
Daj mi, da pozabim srečo, ki je širša od morja,
ker človek je širši od morja in njegovih otokov
in vanj je treba pasti, kot v vodnjak, da vstaneš iz dna
z vejico svete vode in s potopljenimi resnicami.
Daj mi, véliki kamen, da pozabim mogočno skladnost,
nadčutno mero, kamne satovja,
in da zdrsnem z roko
po ostrí hipotenuzi krvi in kremena.
Kadar me besni kondor s podkvasto trdo roženino svojih peruti
bije po sencih v svojem poletu
in vihar klavskih peres pomeša temni prah
diagonalnega stopnišča, ne vidim nagle živali,
ne vidim slepega venca njenih krempljev,
ampak staro bit, služabnika, nekoga,
ki je zaspal na polju; vidim telo, tisoč teles, moža, tisoč ženà,
v črni vihri časa, črne od dežja in noči,
pod težko skalo spomenika:
Janeza kamnoseka, sina Wiracoche,

Janeza mrzlojeda, sina zvezde zelene,
Janeza bosonožca, vnuka turkiza.
Znova se rodi z menoj, o brat!

XII

Znova se rodi z menoj, o brat!

Podaj mi roko iz globine,
iz kroga svoje razsejane bolečine.
Ne boš se vrnil iz skalovja,
Ne boš se vrnil iz podzemnega časa.
Ne bo več tvojega otrdelega glasa.
Ne bodo se povrnile tvoje izvotlene oči.
Poglej me iz dna gomile,
kmet, tkalec, tihi pastir:
krotilec gyanakov modrih.
Izzivajoči zidar na visokih odrih:
vodonosec andskih solzà,
draguljar stolčenih prstov iz zlata,
nad semenom trepetajoči sejalec,
lončar razlit med svojo glino,
natočite v kozarec novega življenja
svojo staro pokopano bolečino.
Pokažite mi kri in svoje rane,
in recite: tu sem bil tepen,
kadar se dragulj ni svetil in zemlja
ni dala o pravem času kamen ali zrno:
pokažite mi skalo, kjer ste padli,
in les, na katerega so vas križali.
Ukrešite stari kremen,
prižgite svetilke, zavihtite biče,
zlepljene preko stoletij z ranami.
Govorim prek vaših mrtvih ust:
združite v zemlji
svoje raztresene, tihe ustne
in govorite mi iz globine vso dolgo noč,
kot da sem z vami zasidran;
izdajte mi vse, verigo za verigo,

člen za členom, korak za korakom,
nabrusite nože, ki ste jih shranili,
položite mi jih na prsi in v roke,
kot reko rumenih žarkov,
in dajte, da jočem, ure, dneve, leta,
slepe dobe, zvezdna stoletja.

Dajte mi tišino, upanje in vodó.

Dajte mi boj, železo, ognjenike.

Združite telesa z magnetno močjo.

Prihitite v moja usta in v žile.

Govorite z mojo besedo in z mojo krvjó.

Prepesnil FRANCE PAPEŽ^v

PROFESORSKA TRILOGIJA

LEV DETELA

PROFESOR V NABIRALNIKU

Samota je žalostna zadeva; najhuje je tedaj, ko so te ravnokar odžagali, vrgli z ministrskega stolčka, nasilno upokojili, tebe, vsezaslužnega akademika, nekdanjega univerzitetnega profesorja.

To so bili časi, ko si se med splošnim odobravanjem pojavil pri katedru, dostojanstveno povišal glas in v nalepotičenem jeziku pričel pridigati skrivnosti svojega srca.

Sedaj si tu, v tej zakotni, od vsega odrezani vasi. Samo knjižica ti je še ostala, a čez potok se ne da več skočiti, zlati časi so mimo.

Toda knjige te rešujejo. Ponoči prižigaš luč, ponoči se splaziš s Katulom v roki prek stopnišč in hodnikov, za trenutek te opajajo veličastni verzi davnega prednika, potem pa zopet čutiš, kako trdo, surovo, nečloveško so se te iznebili!

„Zakaj mi vendar ne zaupajo? Vse sem naredil po vesti, po pravici in resnici...!“

„Pa Franček,“ mi pravi redki obiskovalec, nekdanji prijatelj. „Ja ne boš verjel neresnim in hudobnim govoricam naših sovražnikov... Jih ja ne boš poslušal... Proti vetru ne gre in ne gre... Pa amen...“

„Toda kaj sem le naredil, zakaj so proti meni...“

„Joj, Franček, joj... Ne tako... Nihče ni proti tebi. Vsi mislijo nate. Vsi skrbe zate... Menijo pa, da se moraš malo odpočiti, oddahniti... Naporji so te preveč nažrli... Dober vaški zrak je tu zate nekaj najboljšega, okrepčilnega in zdravilnega...“

„Le zakaj so me odžagali!?“

„Toda, Franček, le kako se izražáš... Nihče te vendar ni odžagal... Samo pazi sedaj, da ne izgubiš našega zaupanja... Le čemu se tako upiraš... Bodi zadovoljen, da si tu... Saj ti ničesar ne manjka...“

„Niti dnevnika mi več ne pošiljajo...“

„Že nisi plačal naročnine...“

„Toda, saj sem ga jaz ustanovil...“

„Ne bodi smešen. Naklonjenost drugih, večkrat plemenitejših

in požrtvovalnejših, ti je tedaj omogočila možnost dela, možnost publiciranja v tistem organu, lasti mnogih in vseh...“

„Ne morem in ne morem živeti v tem gnezdu!“

„Ja, slabo bo, slabo, Franček, če boš večno sitnaril in nas motil pri naši skrbi za narod in domovino... Vdaj se... Ne izrabljaj naše naklonjenosti... Pa bo vse dobro...“

Nekdanji minister, nekdanji profesor obledi ob takih besedah v brezbesedni turobnosti.

Potem pride novi dan, potem pride novi mesec, a nič se ne spremeni. Stalno in stalno listanje po istih knjigah. Isto večno recitiranje Katula ob treh ponoči in v dopoldanskih urah tekanje k pisemskemu nabiralniku pri vrtnih vratih, po pošto, ki je skoraj ni, kot ni dnevnika, ki nikakor več noče obiskati svojega nekdanjega ustanovitelja.

„Toda, gospod profesor, čemu vedno pred nabiralnik! Še prehladili se boste v tej naši jesenski megli!“

„Gospa, na pošto čakam, na dnevni časopis, navažno pismo!“

„Pismonoša je bil že na tej strani... Ničesar ni bilo za vas, kaj hočemo, trdi časi, malo možnosti in veselja za pisanje...“

„Mogoče se motite, pismo še pride, še zanesljivo pride...“

Profesor vtika glavo v nabiralnik, a glava je prevelika, v ožino ne more prodreti. V nabiralniku tudi ni nikakršnega pisma ali časopisa, niti najbolj neznatne reklame profesor ni dobil.

Konec. Tako je. To je dejstvo in sprijazniti se moramo s tem edinim resničnim dejstvom.

Gospod profesor ves omotičen polzi nazaj v hišo. Sedaj se bo zatekel v knjižnico, k preljubemu Katulu.

„Ne morem, ne morem obtičati v tem gnezdu!“

„Pazi, da ne izgubiš našega zaupanja, nič hudega ti ni. Tako neverjetno jadikovanje je že nekaj patološkega!“

„Časopisa mi sploh več ne pošiljajo!“

„Že nisi plačal naročnine...“

„Toda jaz sem ustanovitelj, nekdanji glavni in odgovorni urednik...“

„To je bila samo trenutna radodarnost drugih. Tebe pa so čakale drugačne naloge!“

Neka divja notranja elektrika ga zopet vrže ven, k vrtni ograji, k nabiralniku.

Morda pa je pismo vendarle že prišlo.

Že je pri nabiralniku, že vtika glavo v odprtino. Svet se tedaj kar zavrti v svojih tečajih. Zdi se mu, da izgublja tla pod nogami.

Neznana sila ga rine v nabiralnik, v globine skrivnostnega prostora s časopisi in pismi, k svojim dragim, sto in sto kilometrov oddaljenim krajem in prijateljem.

In že se mu zdi, da je spet v predavalnici, in že doni njegov visoki glas iz nabiralnika kot iz usodnega zvočnika.

Od nekod priteče soseda, ljudje se začenjajo zbirati pred čudom vseh čud.

Le kaj se je zgodilo? Še sploh razumemo ta naš čas in naš svet?

„Zaboga, zaboga. Gospod profesor so padli v nabiralnik. Gospod profesor so v nabiralniku. Mi pa nimamo ključka, da bi mu odklenili vratca v naše življenje!“

LJUBO DOMA, KDOR GA IMA

Tako. Sedaj je vse za mano. Zbogom, ti prekleto mesto. Nikoli več se ne bova srečala.

Vrata sem trikrat zaklenil. Hiša je prazna, na pohištvo bo sedel prah, mravlje bodo v vročih poletnih dneh plezale po steni. Tri, štiri mrtve muhe naslednje poletje, zrak, zatohel kot v grobnici – in nič več. To bo ostalo od te moje hiše, od tega mojega kraja, na katerega ne maram več misliti.

Zapustil sem torej hišo. Nikoli več se ne srečava, si pravim. Devolj mi je teh gnusnih slik in pohištva, znanega do nezavesti.

Pravkar sedim v letalu, čez tri ure se bom že sprehajal med palmami in vročekrvnimi dekletki Afrike. Dovolj, dovolj je bilo te evropske sivine.

No, hvala Bogu! Končno smo na cilju našega potovanja.

Imenitno, imenitno. Le afriško vroče, da bi bilo bolje sedeti v hladilniku.

„Gospod profesor! Izvolite? Kako pa kaj gospa? Prosim.“

Že se peljemo nekam v predmestja. Vsekakor v Afriki.

Toda ne! Kaj se motim! Kaj nismo pravkar leteli čez Sredozemsko morje. Kako je to?

Že vidim zvonik naše slavne evropske katedrale, že vidim našo starodavno sivino. In tu je moje predmestje in tu je moja hiša, ki sem jo hotel za vedno zakleniti. Na begu me je dohitela!

Kot magnet me je potegnila v svojo strupeno notranjost. Spet sem v levjem žrelu, njegovi kremplji me ne bodo več izpustili.

„Tako, gospod profesor. Dobrodošli doma!“

Profesor Janez se je znašel v karseda kočljivem položaju. Proučevanje posebnih kobilic ga je potegnilo v daljne, zakotne dežele. Tu pa je, nepraktična, življenju tuja pesniška duša, kaj hitro zašel na senčne poti in postal igrača in plen zahrbtnih domorodcev.

Nekega rosnega jutra so ga ti, méni nič, tebi nič, ugrabili pred hotelom, v katerem se je občasno nahajal, in ga v starem, ropotajočem avtu odpeljali neznano kam.

Kar na lepem se je naš profesor znašel v zakajeni čumnati, med starimi zaboji in nič kaj prijetnimi smetmi. Tu so ga domorodci, kot se reče, krepko potipali, mu nekoliko nategnili kosti in ga potem, kot bi bil kak nebodigatreba pes, privezali na dolgo železno verigo.

Naš profesor je tu, v tem kamnitem kurniku, tej neverjetni mučilnici, prečepel in preždel grozljive ure. Trikrat na dan so se prikazali domorodci, poslikani s krvavimi bojnimi barvami. V veliki skledi so mu prinesli debelih kobilic, toda te niso bile namenjene v raziskavo in poduk, temveč so bile profesorjeva edina hrana. Najprej se je na vse načine upiral, pozneje pa mu kobilice kot hrana niso bile več tako odvratne. Lakota pač naredi svoje. Končno gre v določenih, a nič kaj prijetnih trenutkih, za obstoj in tu ti pridejo tudi kobilice prav. Saj tudi volk v sili muhe žre.

Kobilice pa so vlile v profesorjevo telo neverjetne sile. Mišice so se mu odebile, postal je močan kot medved. Ker se tudi briti ni več mogel, je spominjal na divjega moža iz pravljice. Lasje so se mu bujno razbohotili. Sedaj je bil profesor podoben svetopisemskemu Samsonu, tako silen in lasast je postal.

Počasi je iz divjih, otročjih kretenj hudih domorodcev lahko razbral, zakaj je tu na verigi, med divjimi primitivci in nagnusno, a vendar kolikortoliko tečno hrano. Pitali so ga kot tele in res je bil pripravljen na zakol. Domorodci so namreč bili ljudožerci in so ga, kratko in malo, privezali na verigo, debelili s kobilicami in tako pripravljeni na njegov zadnji namen, za svečani grižljaj na novega leta dan.

To usodno spoznanje pa je profesorju Janezu podarilo izredno, enostransko silo. Ko so se domorodci odpravili k popoldanskemu počitku, je začel s prvimi in zadnjimi močmi napenjati verigo. Potne srage so mu v tropskem podnebjju tem bolj stopile na čelo. Vendar profesor ni in ni odjenjal.

Ko je že mislil, da je vse zaman, je skozi njegove duhovne oči

poletela kobilica posebnega kova in značaja, kobilica, kakršne še ni videl. V divjem sunku se je zakadil za usodnostno fatamorgano. Veriga je zazvenčala kot sijajna struna na virtuofovi violini in se, kot bi trenil, pretrgala. Naš profesor je bil spet svoboden človek. Pognal se je iz brloga, ven, na plano, v zlato svobodo.

Kolibo je obdajal velik kamnit zid. Toda ta je bil za profesorja, takega silaka, prava malenkost! V divjem zaletu se je pognal čez obzidje.

Na drugi strani pa ni bilo rajske livade. Naš profesor je namreč pristal s silovitim pljuskom v kotlu Velikega Poglavarja, ki si je ravno kuhal juho iz posebno velikih kobilic.

„Čudež, čudež se je zgodil,“ je zavrisnil poglavar in vsi domorodci so prihiteli.

Medtem se je profesor že skuhal v vrelem kropu.

Domorodci so posedli v krogu okrog slatne jedi. To leto jih je novega leta dan obiskal že nekoliko prej, jed pa ni bila nič manj slastna.

PRIŠEREN IN SLOMŠEK

Celovski razgovori in sklepi

FRANK ŽEBOT

UVOD

Literatura o Prešernu in Slomšku, – antologije, biografije, monografije, razprave, članki v slovenščini, pa tudi v tujih jezikih – je tako obsežna, da bi knjige napisane o življenju in delovanju teh dveh slovenskih velikanov napolnile predale domače knjižnice. Prešerno-slovje in slomškoslovje predstavljata danes dve posebni veji slovenske literarne zgodovine. Čudno, naravnost nerazumljivo je, da v vsej tej knjižni obilici ni najti niti enega pomembnega dela o vzajemnem sodelovanju obeh mož v obravnavanju in reševanju slovenskih problemov njune dobe.

Slovenstvo je pred nastopom Prešerna in Slomška bilo v stanju nezavestne latentnosti. Slovensko ljudstvo je v dobi pred zlomom fevdalizma predstavljalo amorfno gmoto brezpravnih tlačanov, brez lastne identitete, brez zavesti pripadnosti etnični skupnosti. Tavalo je skozi stoletja v globoki amneziji. Ni se zavedalo svoje preteklosti, niti imena ni imelo,¹ ne ciljev za svojo bodočnost. Razumništvo in meščanstvo, katerih naloga bi bila ljudstvo vzdramiti in ga popeljati v življenje in rast, mu je bilo odtujeno. Germanizacija, ki je v svoji srednjeveški fazi do 15. stoletja zmanjšala slovensko geografsko telo na eno tretjino njegovega prvotnega obsega, je v dobi prosvetljenstva v drugi polovici 18. stoletja privzela zavestne načrtno oblike.² Nadaljna eksistenca slovenskega naroda je visela na tehtnici.

Ob takih razmerah sta nastopila Prešeren in Slomšek. Prežeta z globoko ljubeznijo do odmirajočega ljudstva, iz katerega sta izšla, sta osredotočila vse svoje duhovne sile k enemu cilju: rešiti slovensko ljudstvo grozečega propada.

Trikrat v življenju so se sešle njune poti. Spoznala sta se v jeseni leta 1819, ko sta bila en semester sošolca na ljubljanskem liceju. Drugič sta se srečala trinajst let pozneje v Celovcu. Tretje svidenje septembra 1837 v Ljubljani pa je bilo le bežno in slučajno.

Najpomembnejše je njuno drugo srečanje leta 1832 v Celovcu. Slomšek je bil takrat spiritual na skupni bogoslovnici krške in

lavantinske škofije. Prešeren je prišel v Celovec konec januarja. Tam se je štiri mesece pripravljaj na odvetniški in sodniški izpit. Tiste mesece sta se redno sestajala. Razpravljala sta o usodnih sodobnih slovenskih vprašanjih in jim skušala najti rešitev.

Viri za celovške razgovore, za njih vsebino, potek in zaključke so pičili in skopi. Nekateri Prešernovi in Slomškovi življenjepisci jih sploh ne registrirajo, drugi jih samo mimogrede omenjajo.³ Delni vpogled vanje nam dajejo ohranjena Prešernova poročila, ki jih je za časa bivanja v Celovcu pošiljal Čopu v Ljubljano,⁴ dalje Slomškovo dopisovanje s Čopom po Prešernovem odhodu iz Celovca.⁵ Z razgovori v neposredni zvezi je Slomškov članek v celovski Carinthiji 10. marca 1832, torej v času, ko je bil Prešeren še v Celovcu.⁶ Žal je Slomškov dnevnik za dobo po 1. januarju 1831, ki bi nam mogel dati popolnejši vpogled v dogodke ob Prešernovem bivanju v koroški prestolnici, izgubljen.⁷ Vendar je možno vsaj delno razbliniti meglo, ki zakriva celovške razgovore, če ohranjene fragmentarne vire analiziramo v zvezi s Prešernovim in Slomškovim delovanjem pred letom 1832. Dvoje perečih sodobnih vprašanj je zajemalo sklop razgovorov: 1. spor o slovenskih pismenkah (abecedni boj) in 2. utemeljitev enotnega knjižnega jezika kot predpogoj duhovnega zedinjenja.

Ob prihodu v Celovec Prešeren ni bil Slomšku le nekdanji šolski tovariš. Čbelica je ponesla glas o njem tudi preko kranjskih meja.⁸ Malo poprej je Slomšek dobil prav tedaj izišlo slovensko slovnico mladega sekavskega bogoslovca Antona Murka. V dodatku k slovnici sta bili iz prvega zvezka Čbelice ponatisnjeni dve Prešernovi pesnitvi: *Povodni mož* in *Slovo od mladosti*. Spremljala ju je zelo laskava ocena, ki je presenetila celo Prešerna samega. O tem je pisal Čopu 5. februarja 1832:

Murkos Sprachlehre samt Ročni besednik I. Th. habe ich bei Slomšek gesehen... Von der Gramm. kann ich nur so viel schreiben, dass am Ende mein Slovo od mladosti und Povodni mož unter den wenigen Leseübungen mit einer Anmerkung erscheinen, die einem Goethe schmeicheln müsste, si esset Slovenus.⁹

Prešeren je bil objave svojih dveh pesnitev, še bolj pa laskave ocene, zelo vesel. Slomšku sta elegija *Slovo od mladosti* in balada *Povodni mož* tako ugajali, da ju je bral pri slovenskih urah svojim bogoslovcem.¹⁰ Ponatis obeh pesmi in posebej njuna ocena v Murkovi slovnici, ki jih je Prešeren našel pri Slomšku, sta dali njunim razgovorom prijetno uvodno noto.

Celovski razgovori, ki so povezali Prešerna in Slomška v iskreno prijateljstvo, so v svojih zaključkih važen mejnik v slovenski literarni in splošni zgodovini. Imeli so blagodejno-usodne posledice za bodočnost slovenstva.

Leta 1808 je Jernej Kopitar izdal slovensko slovnico z naslovom *Grammatik der slawischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*, v kateri je sprožil zamisel nove fonetične abecede za slovanske jezike. Kopitar je obljubil, da bo sestavil primerno abecedo sam, vendar se dela ni lotil.

Radgonski kaplan, ljudski pisatelj in pesnik Peter Dajnko je leta 1824 izdal *Abecedno knjižico na hitro in lahko podučenje slovenskega branja*, s katero je uvedel nekaj cirilskih črk, glasovno prikrojenih za vzhodnoštajersko narečje. Leto dni za Dajnikom pa je Franc Metelko, profesor slovenščine na liceju v Ljubljani, v svoji slovnici *Die Lehrgebäude der Slovenischen Sprache* objavil svoj črkopis. Obdržal je 20 latinskih znakov, dodal pa z odobrenjem Kopitarja 12 novih cirilskih črk.¹¹ Obe abecedi, metelčica in dajničica, imenovani tako po svojih avtorjih, sta bili uradno vpeljani v šole.¹² Tako so bili Slovenci med leti 1825 in 1833 „obogateni“ s tremi abecedami. Bohoričico so uporabljali čbeličarji in njih pristaši, metelčico janzenisti, dajničico pa nekateri, sicer maloštevilni, štajerski pisatelji. Tako stanje je bilo nevzdržno, zavrlo je za mnogo let spajanje narečij v enotni knjižni jezik. Nove pismenke so povzročale veliko zmešnjavo pri šolskem pouku, ker so se na Kranjskem učenci morali učiti poleg bohoričice še metelčico, na Štajerskem pa dajničico. Ker so v tistih časih škofije imele nadzorno oblast nad šolstvom, so bili v alfabetski spor vmešani štirje škofijski konzistoriji: ljubljanski, lavantinski, krški in sekavski.

Abecedni boj se je bil na dveh področjih, na šolskem in na literarnem. Takoj po izidu prvih šolskih knjig v novih črkopisih so nastopili proti njima šolniki in cerkveni šolski nadzori, predvsem v izvenkranjskih pokrajinah. Ta nastop je bil sicer odločen, vendar je bil omejen na notranje šolsko območje. Na Štajerskem sta nasprotovala dajničici in posredno tudi metelčici vodja glavne šole (normalke) v Celju Simon Rudmaš in videmski šolski nadzornik dekan Jurij Alič. Lavantinski ordinariat je dosledno zahteval, da se šolske knjige tiskajo s starimi latinskimi črkami (v bohoričici). V tej zadevi je našel popolno soglasje pri ljubljanskem in krškem konzistoriju. Čudno vlogo pa je v abecednem boju igral sekavski ordinariat, ki Slovincem nikoli ni bil naklonjen. V vseh sedemdesetih letih, kar je mariborsko okrožje pripadalo graški nadškofiji, je le en sam Slovenec (dr. Andrej Kavčič) bil imenovan za kanonika. Ko je leta 1786 mariborsko okrožje bilo prideljeno sekavski škofiji, je bil za priključitev merodajen en sam razlog: pomenčevanje obmejnih Slovencev.¹³ Vsekakor je sekavski ordinariat storil vse, da bi dajničica bila uvedena v šole in s tem pretežni

del štajerskih Slovencev postal kulturno in jezikovno ločen od matičnega ozemlja. Treba je poudariti, da je Dajnko bil notoričen nasprotnik jezikovne unifikacije.¹⁴ Graški škofijski urad je uspel v svojem načrtu. Štajerska deželna vlada je leta 1831 odločila, da se novi šolski abecednik tiska v Dajnkovih črkah.

V literarnih krogih so nove pismenke takoj spočetka zbudile nezadovoljenje. Kljub splošnemu nezadovoljstvu pa celih šest let ni bilo slišati protesta. Prvi se je javno oglasil Čbeličar dr. Jakob Zupan. Napisal je leta 1831 v celovški Carinthiji članek, v katerem je zahteval takojšnjo odpravo metelčice, ki jo je označil za „barbarsko pačenje večnolepih latinskih črk“.¹⁵ Metelkovci so takoj reagirali in vnel se je oster boj v časopisju, v glavnem v ljubljanskem *Illyrisches Blatt*. Boj se je neodjenljivo nadaljeval celi dve leti.

Tedaj je posegel vmes tudi Prešeren. Napisal je za tretji zvezek *Čbelice* satirični sonet *Črkarska pravda*. Prešernu je bilo prerekanje o črkah zoprno, ker so se po njegovem v boju tratile dragocene sile, ki bi sicer lahko služile bolj konstruktivnemu kulturnemu delu. V satiri je zastavil ironično vprašanje: katera je boljša *ka^ua* ali *ka^ha*? Če pa zaradi črk v okusu jedi ni razlike, tedaj

obdaja taka misel nas Slovence,
da pravdajo se ti možje znabiti,
za kar so se nekdanji Abbderiti
v sloveči pravdi od oslove sence.

Konec januarja 1831 je bil v Ilirskem listu objavljen članek *Bildung der Windischen Sprache* z anonimnim podpisom *Winde*. V članku je podrobneje razčlenjena ista osnovna misel kot v Prešernovem sonetu. Glavnima akterjema Metelku in Zupanu očita brezplodno prerekanje o zunanjih formah (črkah), ki niso vredne izgube časa in tratenja sil. Članek je bil teden dni pozneje ponatisnjen v graški literarni reviji *Der Aufmerksame*. V čbeličnem krogu so domnevali, da je članek napisal Slomšek, naročili so celo Prešernu pred odhodom v Celovec, da ga o tem povpraša. Slomšek je odločno zanikal, da bi bil on pisec članka.¹⁶ Prešernoslovec Anton Slodnjak je še leta 1964 pripisoval avtorstvo članka Prešernu,¹⁷ a štiri leta pozneje domneva, da je bil pisec anonimnega članka v *Ilirskem listu* slovničar Anton Murko,¹⁸ ne da bi pojasnil, kaj ga je privedlo, da je spremenil svoje prvotno mnenje o osebi avtorja. Dostavil pa je nekako v opravičilo: *In verjetno je, da je s to sodbo, ki jo je pcnatismil graški list Der Aufmerksame, Prešeren kaj lahko soglašal.*¹⁹ Metelkovci so odgovorili v obrambo svojega črkopisa v reviji *Der Aufmerksame*. Članek je nosil podpis *Slovene*. Priklical!

so na pomoč tudi Kopitarja, ki z metelčico ni bil povsem zadovoljen, ker pa je bil v resnici on njen duhovni oče, jo je trmasto branil.²⁰

Sredi tega prerekanja o novih pismenkah je Prešeren januarja 1832 odšel v Celovec. Tam se je takoj po prihodu sestal s Slomškom. Ker je prišel naravnost iz vročice abecednih bojnih okopov, ga je najprej seznanil z dotlejšnjim razvojem črkarske pravde.

V Prešernovih razgovorih s Slomškom pa je čutiti odjek Čopovih nazorov. Učeni Matija Čop Prešernu ni bil le mentor v poetičnih formah in vsebinskih zamislih; bil mu je svetovalec tudi v številnih drugih literarnih, filoloških in lingvističnih težavah. Ker je bil Čopu glavni cilj popeljati svoj rodni jezik na stopnjo napredne evropske književnosti, je čutil, da mora zavzeti stališče do metelčice, sadu Kopitarjeve fiksne ideje. Spoznal je zmotnost premis Kopitarjevega fonetičnega načela in iz tega sledečo filološko inkompatibilnost novih pismenk s slovenskim govorom. Ker pa je bil Čop po naravi miroljuben, nebojevit značaj, se sprva ni hotel vključiti v abecedni spor. Pač pa je v Prešernu takoj našel vnetega besednika svojih argumentov. Prešernova interpretacija notranjega kompleksa črkarskega boja, kot jo je podal Slomšku, je bila torej vsaj deloma odmev Čopovega stališča.

Slomškova vloga v abecednem boju je mnogo bolj pomembna kot pa mu literarna zgodovina priznava. S problemi slovenskega črkopisa se je ukvarjal dolgih 23 let, od onega dne v jeseni leta 1824, ko je leto dni pred izidom Metelkove slovnice dobil v roke njene prve tri tiskovne pole, pa vse do leta 1847, ko je na njegov predlog Študijska komisija na Dunaju uradno priznala gajico.²¹ Ob pojavu metelčice je bil Slomšek njen zagovornik. 22. septembra 1862, dva dni pred smrtjo, je v svojem vinogradu ob vznožju hriba Sv. Urbana pri Mariboru pripovedoval družbi bogoslovnih profesorjev, kako se je v mladih letih udeležil takoimenovane abecedne vojske.²² Povedal je tudi, da je takrat napisal članek v obrambo metelčice.²³ Soditi moremo, da je aprobacija izvirala ne toliko iz navdušenja za Metelkov črkopis, ampak skoraj gotovo iz načelnega odpora do dajničice. Kmalu pa so se mu jeli pojavljati pomisleki o vrednosti metelčice. Edini razlog, da se že takrat ni obrnil proti njej, je bilo njegovo – kakor je pozneje dognal od Prešerna – zmotno prepričanje, da je metelčica na Kranjskem splošno sprejeta. O tem je Prešeren iz Celovca pisal Čopu 5. februarja 1832:

Hier ist man für das alte Alphabet; allein um kein Schisma zu verursachen, hätte man sich der Metelčica in der Meinung gefügt, dass ganz Krain an die Sendung des Lettermessias glaube; nachdem aber der Schriftgelehrte Jakon wider den Herrn und Meister aufgestanden, sind sie von der neuen Lehre abgefallen.

Ko je prišel Prešeren v Celovec, je po prvih razgovorih spoznal, da sta s Slomškom v vprašanju pismenk docela istega mnenja. Obema je bil abecedni prepir neljub. Prešeren je to nakazal v sonetu *Črkarska pravda*. O Slomšku pa pravi njegov življenjepisec dr. Kovačič: *Slomšeku je bil ta boj zopra, bil pa je nasprotnik dajničice in je zagovarjal bohoričico, dokler ni prišla v veljavo gajica*.²⁵ Po nadaljnjih razgovorih pa sta oba spremenila svoje dotedanje stališče. Kakor izpričujejo spodaj navedeni zaključki, sta uvidela, da je v najboljšo korist slovenski književnosti in jezikovni edinosti, da se vsaj začasno ohrani bohoričica. Približala sta se torej Zupanovemu stališču. Prešeren je že v večkrat omenjenem pismu nagovarjal Čopa, ki je od vsega početka skeptično sodil o metelčici: *Lasse einmal deine Ansichten über die Lettern drucken, ut infirmi corroborantur*. Čop pa se ni odzval Prešernovemu pozivu; iz obzirnosti do Kopitarja, duhovnega očeta nove pisave, je še naprej molčal. Pač pa je Slomšek, zelo verjetno na Prešernovo pobudo, napisal pod psevdonimom *Ljubomir* članek, v katerem je navedel razloge, ki velevalo, da se bohoričica ohrani kot vsem skupni črkopis. Članek, ki je bil objavljen 10. marca 1832 v *Carinthiji*, je zaključil z odločnim, jedrnatim naznanilom: *Wir bleiben beim alten Alphabet*.²⁶ S tem je bila na štajerskem in koroškem usoda metelčice zapečatená. Ker je Čop javno nastopil proti metelčici šele pomladi leta 1833, ga je Slomšek prehitel za celo leto. Verjetno je to novo zavezništvo dalo Čopu dodatno spodbudo, da je podžgan od Kopitarjevih surovih napadov v *Ilirskem listu* končno prekinil svoj molk.²⁷ Slomšek je tudi po Prešernovem odhodu iz Celovca pazno sledil poteku in razvoju abecednega spora. Med leti 1832-34 je bil v pismenih stikih s Čopom. V Čopovi zapuščini je ohranjenih osem Slomškovih pisem. V njih so številne omembe o abecednem boju. 30. avgusta 1832 vprašanje: *Wie werden nun die Schulbücher gedruckt? Wie steht es mit Metelkiza?* Ko je Čop v *Ilirskem listu* zavrnil Kopitarjeva filološka in lingvistična načela, s katerimi je ta zagovarjal abecedno reformo, se mu je Slomšek 11. julija 1833 zahvalil:

Vor Allem recht vielen Dank für Ihre gelehrte, mit allem Muthe gelieferte ABC Schlacht, die ich mit vielen Vergnügen gelesen, in der süßen Hoffnung, dass doch ein Mal diesem verderblichen Schisma ein Ende gemacht werde. Dass wir Kärntner ganz einstimmen, diess haben wir theoretisch und praktisch bewiesen; nur Herr Professor Ahazel meint, die Metelkiza verdiene wenigstens eine Grabrede; dass man ihre philosophische Richtigkeit nicht verkenne.²⁸

tudijska dvoréna komisija je 6. novembra 1833 prepovedala tiskati slovske knjige v metelčici. Slomšek je pisal o tem Čopu 23. februarja 1834: *Den Ausgang des ABC Krieges haben wir amtlich erfahren, und freuen uns wieder im Frieden zu leben*.

V časopisnem prerekanju dajščica ni bila niti omenjena, tudi Prešeren se je ni dotaknil v svojem sonetu. Vse do naših dni se je ohranilo zmotno mnenje, da je bila dajščica le nepomembni poskus ambicioznega avtorja. Zgodovinar dr. Josip Mal jo naziva *manjvredno posestrimo metelčice*,²⁹ Slodnjak pa pravi, da je bila dajščica *malopomemben poskus, da se z nekaterimi Vukovimi črkami izpopolni v fonetskem smislu ortografija vzhodnoštajerskega narečja*.³⁰ Pomembnost dajščice ni v njenih črkah, njena važnost je v nevarnosti, ki jo je predstavljala v svoji namembi. Ker je bila prirejena za vzhodnoštajersko narečje, bi s svojo upeljavo v šolo in s sprejemom v lokalno versko in posvetno literaturo odtrgala znaten kos od slovenskega jezikovnega telesa. Dajnko je bil čezmerno ambiciozen in je storil vse, da bi njegov črkopis bil uradno priznan. Obiskal je župnike mariborskega okrožja in pobiral podpise na izjavo, da so njegove pismenke za jezik, kakor ga govori ljudstvo, najprimernejše. Našel je pri tem polno zaslombo pri deželnih in cerkvenih oblasteh v Gradcu. Dajnku so tudi pomagali nekateri vplivni osebni prijatelji, med njimi ravnatelj graške gluhonemnice Vid Rižnar, šentlenarški dekan Franc Lajh in lektor slovenskega jezika na graški univerzi Koloman Kvas. Značilno pa je, da se je proti dajščici izrekel vzhodnoštajerski ljudski pisatelj Anton Krempelj. Glavni nasprotnik dajščice pa je bil Slomšek. Zavedal se je njene nevarnosti za integriteto slovenstva. Stopil je celo v pismeni stik z Dajnkom. Hotel ga je pregovoriti, da se za skupni blagor odpove svoji osebni samoljubnosti. Septembra 1837 ga je prav zato tudi osebno obiskal pri Veliki Nedelji, a Dajnku je bilo očitno neljubo o tem govoriti s Slomškom, zato o stvari nista razpravljala.

Na Kranjskem se nevarnosti dajščice niso zavedali, tudi Prešeren ne. Odkril mu jo je šele Slomšek. Prešeren je doumel Slomškovo bojazen in je o zadevi 5. februarja poročal Čopu:

Nun einen Kniff von Dainko. Dieser hat alle Pfarer des Marburger Kreises besucht und sich von jedem die Bescheinigung geben lassen, dass man die Einführung seiner Lettern allgemein sehnlichst wünsche. Mit diesen Unterschriften hat er seine Reforming Bill beim Grätzer Gub. überreicht und es durchgesetzt, dass die Schulbücher mit seinen Krevlje gedruckt wurden. Nichtsdestoweniger sträuben sich die Pfarer gegen Einführung derselben.

Uradna prepoved metelčice leta 1833 ni prav nič vznemirila Dajnka in njegovih pristašev, nasprotno, upali so na njenih razvalinah dvigniti svoj črkopis. Naivno so celo trdili, da je dajščica zgrajena na Čopovih črkopisnih načelih. Slomšek je o tem poročal Čopu 23. februarja 1834:

Doch erheben die Dainkjaner wieder ihr Haupt empor, und scheinen auf die Ruinen Metelkos ihren Triumph bauen zu glauben. Haben Sie die zwei Numern des Grätzer Aufmerksamen nachgelesen, die der Herr Dalemisel (Veit Rischner Taubstundendirektor in Gratz) auf ausdrückliche Aufforderung des Dechanten Dainko hat eindruckend lassen. Da von Seite des Grätzer Gubnicht die Dainkos Schriftart noch abgestellt ist, so fürchte ich sehr, dass er die Belassung derselben für die Schulen durchsetzen wurde, besonders seit sein heftigster Gegner Caspar Harmann, Ehrendomherr und Pfarrer zu St. Peter unter Marburg gestorben ist. – Schon wollte sich der Ljubomir zur Entgegnung niedersetzen; erwartet aber Ihre Stimme, da der Dalemisel sein Alphabet auf die von Ihnen behaupteten Grundsätze fusset. Darum erbitte ich mir darüber Ihre Meinung.³¹

Šele po večletnih protestih šolnikov, katerim sta se pridružila tudi lavantinski in ljubljanski ordinariat, je študijska komisija julija 1838 dajničico dokončno odpravila iz šol. Če bi dajničica bila res tako malopomembna, kot jo prikazujejo nekateri literarni zgodovinarji, bi pač ne bilo potrebno boriti se proti njej še celih pet let po prepovedi metelčice.

V zadnjih stoštiridesetih letih je bilo o abecednem boju prelitega mnogo črnila. V glavnem se je debata vrtela okrog vprašanja primernosti oz. sprejemljivosti oblike črk in o njih prilagodljivosti slovenskemu jeziku. Razvila pa se je večkrat v dialog, ker je metelčica našla tudi zagovornike. Matija Ahacel se je svoj čas izrazil, da bi zaslužila vsaj nagrobni govor, ker ji ni mogoče odrekati filozofske vrednosti. Najvidnejši posmrtni apolet Metelkovega črkopisa pa je bil Levstik. Zavračal je Čopove filološke argumente proti metelčici in mu očital, da *ni storil nič koristnega, ko je odrgel črke našemu jeziku tako primerjene* (glej opombo 28). V novejšem času pa skušajo nekateri literarni zgodovinarji postaviti zgodovinsko črkopisno borbo v perspektivo ideološkega razpora. Slodnjak npr. prikazuje abecedni spor kot kulturni boj *med izpovedovalci dveh različnih svetovnih slovstvenih nazorov*.³² Če je s tem hotel nakazati – kakor bi mogel sklepati povprečni bralec – da se je alfabetska borba bila med duhovništvom in liberalizmom, je tak prikaz v ostri opreki s konkretnimi zgodovinskimi dejstvi. Saj se je na Kranjskem velik del duhovništva in celo ljubljanski škofijski ordinariat uprl metelčici, v izvenkranjskih pokrajinah pa je izključno le duhovščina nastopila proti novim pismenkam (spiritual Slomšek, župnik Jarnik, bogoslovec Murko, dekan Alič, katehet Rudmaš, župnik Krempelj).

Z odpravo metelčice in dajničice iz šol je bil abecedni boj zaključen, vprašanje črkopisa pa s tem še ni bilo dokončno rešeno. Čehi so že ob abecednem boju predlagali, da Slovenci prevzamejo njihovo abecedo, s katero se po sodbi slavista Pavla Šafarika

radi svoje enovitosti in pravilnosti ne more kosati nobena druga pisava v vsej Evropi. Ko se je obnesla pri Hrvatih, za katere jo je priredil Ljudevit Gaj, je pod imenom gajica našla pot tudi na Slovensko. Uveljavila se je brez vsakega boja. *Novice* so jo začele postopoma vpeljavati leta 1845. Leta 1847 je tudi Slomšek sprejel gajico v drugem letniku *Drobtinice*. Kot cenzor šolskih knjig je istega leta pregledal Močnikovo računico, ki je bila prirejena v gajici. Ob tej priliki je predlagal, da se gajica uvede tudi v šole. Centralna šolska oblast je njegov predlog odobrila. Tako je gajica dobila splošno veljavo na vsem Slovenskem.

UTEMELJITEV KNJIŽNEGA JEZIKA

Slomšek je jeseni leta 1821 vstopil v celovško bogoslovje. Že prvo leto je s privoljenjem ravnateljstva in državnih šolskih oblasti začel voditi slovenske ure za svoje tovariše bogoslovce. Ohranjen je njegov uvodni govor k slovenskim uram. Osrednjo misel govora je Slomšek izrazil v dveh stavkih:

Slovenec je Kranjec, Slovenec Korošec kakor Štajerec, bratje smo drug drugemu. Po poti omike se približujemo drug drugemu in srečen čas, ko bode v jeziku slovenstva ena hiša, eden rod, eno slovenstvo, en govor.³³

S temi besedami je Slomšek objavil svoj narodni program, katerega cilj je bil duhovno zedinjenje. Za doseg tega vzvišenega cilja je pisal, govoril in delal vse svoje življenje.

Oblikovanju slovenske narodne zavesti, glavnemu predpogoju duhovnega zedinjenja, so stale na poti številne težke ovire in preizkušnje. Najbolj zadržujoča med njimi je bila, iz zgodovinske teritorialne razcepljenosti izvirajoča, umetno vsidrana zavest deželne pripadnosti, ki se je v nekaterih odtinkih ohranila vse do naših dni.

Slomškova deklaracija se danes zdi samoposebi umevna, ne potrebuje nobene dodatne razlage in ne vzbuja posebne pozornosti. Treba pa se je vživeti v vzdušje tedanje dobe, da umemo prav ceniti njen globoki in dalekosežni pomen. Slovenstva, kakor ga danes razumemo, ni bilo. Ni bilo zavesti pripadnosti etnični skupnosti, ki bi segala preko meja poedinih dežel. Slovensko ljudstvo ni imelo ne imena, ne identitete, ne skupnega knjižnega jezika. Po sodilih, merjenih v miselnosti Metternichove absolutistične vladavine, katere glavni cilj je bil ohraniti status quo, je Slomškov manifest predstavljal nekaj vznemirljivo novega, če ne konspirativno revolucionarnega.

Tižko je razumeti, da so doslej naši zgodovinarji in prav posebno še Slomškovi življenjepisci spregledali zgodovinsko pomembnost te Slomškove izjave. Saj je vendar že leta 1821 v dveh stavkih, ki jih je postavil v železno obliko, formuliral isti slovensko narodni cilj, ki so ga izrazili v zahtevniku poznejši politični manifesti: *Zedinjena Slovenija 1848, Majniška deklaracija 1917 in Punkta-cije 1932.*

V svoji deklaraciji je Slomšek – tedaj šele enaindvajsetletni bogoslovec – poudaril njuno potrebo jezikovne unifikacije (*srečen čas, ko boče v jeziku slovenstva... en govor*). Zamisel skupnega knjižnega jezika je Slomšek znova in znova ponavljal. Ko mu je njegov nekdanji licejski profesor Franc Metelko leta 1824, eno leto pred izidom svoje slovnice, poslal nje prve tri tiskovne pole, se mu je Slomšek pismeno zahvalil in razkril svoje poglede na knjižni jezik. V tem pismu je sporočil Metelku da v jeziku priznava mero-dajnost kranjskih pisateljev.³⁴ S tem je razodel svoje stališče, da mora biti knjižni jezik ozko naslonjen na govor osrednje slovenske pokrajine. Znano je, da nikoli ni imel smisla za provincialne posebnosti.

O literarnih zadevah, posebej še o nujno potrebni utemeljitvi knjižnega jezika, je Slomšek razpravljajal, bodi ustno bodi pismeno s številnimi prosvetnimi delavci svoje dobe. Metelko, Jarnik, Prešeren, Čop, Murko, Muršec, Dajnko, Bleiweis, Vraz, Janežič, Einspieler in mnogi drugi so bili Slomškovi sobesedniki v zadevah jezika in književnosti. Franc Kosar, prvi Slomškov življenjepisec pravi o njem: *Kdorkoli je kaj slovenskega pisal, vprašal ga je rad za svet, ki ga je tudi vedno rad dajal.*³⁵

Slomškovo delo za utemeljitev knjižne slovenščine sta poudarila Fran Erjavec in Pavel Flere:

Strnil je Slomšek štajersko pokrajinsko književnost z osrednjo slovensko (kranjsko) zlasti v Drobtinicah, ki jih je jezikovno skušal vedno naslanjati na jezik, ki so ga pisali Kranjci. Ker so se okrog Drobtinic zbirali skoraj vsi tedanji štajerski pisatelji, je z njimi dosegel, da so se ravnali tudi ti po Kranjcih in tako je razmeroma zgodaj splošno zavladal pri vseh Slovencih enoten knjižni jezik.³⁶

Ko je konec januarja 1832 Prešeren prišel v Celovec, se je Slomšek nedvomno razveselil njegovega obiska. Dana mu je bila izredna priložnost, da se osebno razgovori s predstavnikom moderne literarne smeri. Ker je Slomšek polagal toliko važnost na čim-prejšnjo vpostavitve knjižne slovenščine, moremo z dokajšnjo verjetnostjo sklepati, da sta v razgovorih obravnavala poleg tedaj aktualnega vprašanja abecednih pismenk tudi načelne probleme knjižnega jezika. Na svečnico 2. februarja sta se napotila na

kratek izlet na Možberk nad Vrbskim jezerom k tamkajšnjemu župniku, narodnemu buditelju, pisatelju in pesniku Urbanu Jarniku. To je bil zgodovinsko pomemben sestanek literarnih predstavnikov treh največjih slovenskih pokrajin. Ker je Prešeren prišel v Celovec le nekaj kratkih dni pred tem izletom, se vzbudi vprašanje, čemu taka nuja za takojšnji sestanek. Slomšek, ki je pomagal Jarniku pri zbiranju gradiva za njegov slovar, je vedel, da je rokopis že bil poslan v tisk. Jarnik je kljub pomislekom odločil, da bo slovar tiskan v metelčici. Po Prešernovem pojasnilu, da metelčica na Kranjskem ni tako splošno sprejeta, kot sta zmotno domnevala Slomšek in Jarnik, je Slomšek menil, da je treba o tem takoj obvestiti Jarnika. To je bil povod Prešernovega in Slomškovega obiska v Možberku. Jarnik je potem res takoj umaknil metelčico in naročil tiskarju Kleinmayru, da slovar tiska v bohoričici.³⁷

Da so razpravljali tudi o knjižnem jeziku in odločili, da bo kranjsko narečje njega široka osnova, je razvidno iz omembe v Prešernovem pismu Čopu dne 5. februarja. Ko poroča o Jarnikovem slovarju, dostavlja:

Der Mann hat das Gute redlich gewollt, ist ohne Dünkel, Führer der karantanischen Partei, und bereit sich vollkommen an uns anzuschließen.

Ker je bila unifikacija knjižnega jezika že stara Slomškova zamisel, je Jarnik skoraj gotovo o tem že pred Prešernovim prihodom razpravljal s Slomškom.³⁸ Tokrat je ob Prešernovi navzočnosti le potrdil oz. obnovil poprejšnje zaključke. Misliti moremo, da je Prešeren z veseljem sprejel konstruktivno zamisel štajersko-koroške priključitve govoru osrednje slovenske pokrajine.

Kako resno je Prešeren jemal možberški sklep o osnovi in okviru knjižnega jezika, je izpričal dve leti pozneje, ko ga je v Ljubljani obiskal Stanko Vraz. Ta je v jeseni 1834 prišel čez Zagreb v Ljubljano z namero, prepričati Čopa in zlasti Prešerna, da je treba sprejeti v knjižni jezik nekatere glasoslovne in slovniške posebnosti vzhodnoštajerskega govora.³⁹ Čop je bil pripravljen Vrazu vsaj deloma ugoditi. Prešeren pa je njegov predlog odločno odklonil in mu priporočal, da se tudi on v svojih pesnitvah jezikovno približa kranjskemu govoru. Leta 1837 je Vraz ob ponovnem obisku v Ljubljani skušal nagovoriti Prešerna in Kastelica, da se pridruži ilirskemu gibanju. Ko sta ga v tem zavrnila, je Vraz obnovil svoj prvotni predlog iz leta 1834. Prešeren pa tudi tokrat ni popustil. Ob tej priložnosti ga je tudi poučil – če tega ni storil že leta 1834, – da je zamisel, da se za knjižni jezik sprejme kranjsko narečje, sprožil štajerec Slomšek. Vraz je namreč

nekaj mescev pozneje (morda z istim namenom) obiskal Slomška v Vuzenici.⁴⁰

Zgodovinski pomen možberškega sestanka, na katerem so se literarni predstavniki Kranjske (Prešeren), Štajerske (Slomšek) in Koroške (Jarnik) zedinili o osnovi slovenskega knjižnega jezika, je v literarni zgodovini vse premalo poudarjen. Knjižna slovenščina seveda ni bila rojena čez noč, poteklo je še nekaj desetletij, preden je prišla v splošno veljavo pri vseh Slovencih. Vendar je upravičeno poudariti, da je bila „spočeta“ na svečnico leta 1832 v možberškem župnišču.

PREŠERNOVA KRITIKA SLOMŠKOVE PESMARICE

V čas Prešernovega bivanja v Celovcu vpada tudi njegova ostra kritika Slomškove zbirke ljudskih pesmi. Pri Leonu v Celovcu je leta 1833 izšla knjiga *Pesme po Koroškem ino Štajerskem znane, enokolkjo popravlene in na novo zložene. Na svetlo dal Matija, Ahacel, cesarski kraljevi vučenik v Celovških višjih šolah*. Sodobniki so vedeli povedati, da je pesmi zbral Slomšek. Ahacel ima pri zbirki le to zaslugo, da je denarno podprl njen natisk. Slomšek je imel zbirko v rokopisu že leta 1831. Ko je bil kaplan na Bizeljškem, je v tam udomačenih ljudskih pesmih odkril mnogo lepih napevov, besedilo pa je bilo često oporečno, zato je iz njega izločil vulgarizme. Nekaterim napevom pa je tudi sam napisal izvirno besedilo. Tem „enokolkjo popravlenim in na novo zloženim“ popevkam je dodal nekaj pesmi koroškega ljudskega pevca Mihe Andreaša. V zbirko je sprejel tudi poedina dela svojih tedanjih in nekdanjih učencev. Prešeren je rokopis videl in ga tudi pregledal. Njegova sodba o pesmih pa je bila negativna. Vznemirila ga je Slomškova poprava ljudskega besedila. Dobro leto pozneje, 14. marca 1833, je podal ostro kritiko o zbirki v slovensko pisanem pismu češkemu prijatelju, Ladislavu Čelakovskemu:

Koroški Slovenci bodo z enim zvezikam ljudskih pesem na noge stopili, katere Vam že morebiti bomo s perhodnjo bučelico poslati zamogli. Meni ni nobena, kar sem jih bral dopadla. Napis ljudske pesmi (Volkslieder) se mi zdi je laž, ker niso pesmi med ljudstvom pete, ampak neslane puče, ki bi farji in tercijali (Bettbruder) radi z njimi prave ljudske pesmi odrinili.⁴¹

Slomškovo zbirko si je Prešeren „privoščil“ tudi v epigramu Ahaelnovim pesmim v *Poezijah* leta 1847:

Ne čudi se, neslane
da pesmi bodo brane,
lej pure vabi: „puri, puri!“
in božje volke: „šuri muri!“

Ta sršen pa v primeri z žaljivo ostrino kritike v pismu Čelakovskemu nima niti „*brencljevega žela*“.⁴¹ Epigram je bil prvič brez naslova objavljen že leta 1832 v tretjem zvezku *Čbelice*, celo leto pred natisom Slomškove zbirke. Zato sta Kidrič in Slodnjak menila, da se ne more nanašati na Ahaclovo pesmarico. Prezrla pa sta pri tem dejstvo, da je Prešeren pregledal rokopis takoj po svojem prihodu v Celovec (januarja 1832), kar je sam potrdil v pismu Čelakovskemu (*kar sem jih bral*).⁴² Imel je torej dovolj časa, da je zložil epigram in ga poslal v Ljubljano za *Čbelico*, ki je izšla šele konec aprila. Ni si mogoče misliti, da bi si leta 1846, ko je pripravljaval *Poezije*, sposodil epigram, ki bi naj leta 1832 bil naperjen proti kakemu drugemu delu in ga sedaj namenil Ahaclovim pesmim; saj bi lahko brez truda napisal izvirne štiri vrstice. Upravičeno smemo torej sklepati, da je epigram že v *Čbelici* (1832) bil namenjen Ahaclovi oz. Slomškovi zbirki. Pa tudi besedilo epigrama samo upravičuje tak zaključek. Pesnik je rabil prihodnji čas: da pesmi bodo brane, torej tedaj ko je zabavljico pisal, še niso bile objavljene.

Prešeren je bil v resnici prvi slovenski kritik, čeprav se ta vloga splošno priznava Levstiku. V epigramih, sonetih in tudi v drugih pesniških oblikah je grajal napake in nedostatke svojih sodobnikov. V tem ni delal razlike med nasprotniki in prijatelji, tudi ni bil izbirčen v rabi besed. Med žrtvami njegovega ostrega žela niso bili samo Kopitar, Ravnikar, Pavšek, Vraz, Gaj, Murko, Volkmar in Krempelj, prizanesel ni niti ožjim sodelavcem pri *Čbelici* Zupanu, Kastelicu, Levičniku in Holzapflu. Tudi najboljši prijatelj Čop ni ušel njegovi vroči satiri. Slomšek se je kot tarča Prešernovega peresa znašel v odlični družbi:

Naj misli, kogar bi puščice te zadele,
da na visoki vrh leté iz neba strele.

Slomškova zbirka ni bila vzvišena nad kritiko ali od nje imuna. Razen Prešerna jo je pogrjal – seveda v mnogo milejši obliki – tudi ocenjevalec nemške literarne revije *Die Leipzige Biene*. O priredbi pesmi pravi, da Slomšek povsod postavlja poleg utice še zakristijo.⁴³ Vendar se Prešeren s sodbo o neslanih pučah ni izkazal preroka. Zbirka je postala tako priljubljena, da je bila že za časa Slomškovega življenja natisnjena v štirih izdajah (1833, 1838, 1852 in 1855). Med pesmimi, ki jih je Slomšek *enokoljko popravil* in na novo zložil, kar je Prešeren tako srdito obsodil v pismu Čelakovskemu, so tudi *Večernica* (*Glejte, že sonce zahaja*), *Veselja dom* (*Preljubo veselje, o kje si doma*), *Veseli hribček* (*En hribček bom kupil*) in *Zdravica Slovencev* (*Slovenec Slovenca vabi*) Te so se ljudstvu tako priljubile, da so v kratkem postale pravi narodni

zaklad. Koliko tisoče kratih so te pesmi donele v veselih slovenskih družbah, toliko tisoče kratih je bila zavrnjena Prešernova sodba o njih. Celo Slodnjak meni, da so Slomškovi kritiki, predvsem Prešeren, preostro sodili o pesmarici in da v oceni niso uporabili objektivnega merila.⁴⁴

Prešernova nepovoljna ocena Slomškove zbirke, kakor je videti, ni osenčila njunega vzajemnega prijateljstva, kar izpričujejo pohvalne pripombe o pesniku in njegovih delih v Slomškovih pismih Čopu po Prešernovem odhodu iz Celovca. 5. januarja 1833 piše Slomšek: *Kaj pa Vi močje, Kranjske modrice? Ich wünschte bald wieder ein Lied unsers genialen Prešern zu hören! Prosim ga lepo pozdraviti, pa tudi druge blage Slovence.* 23. februarja 1834 pa vprašuje Čopa: *Was beginnt unser gesegnete Dichter Dr. Prešern?* Prešeren pa je izkazal Slomšku posebno pozornost, ko mu je pred slovesom poklonil prav takrat izišli tretji zvezek *Čbelice*, v katerega je lastnoročno vpisal Kopitarju namenjeni sonet *Apel in čevljar*.⁴⁵ Sonet bi bil moral biti objavljen prav v tej številki, pa ga je Čop izločil, da z objavo ne bi povečal Kopitarjevega srda zoper *Čbelico*.

Zanimiva je usoda te Slomšku poklonjene knjižice. Slomšek jo je uvrstil v svojo privatno knjižnico. Ko je dr. Kovačič pisal Slomškov življenjepis, jo je našel v njegovi literarni zapuščini. Ker je bila knjižica zgodovinsko pomemben spomin prijateljskih odnosov dveh velikih Slovencev, je dr. Kovačič izposloval, da je bila izročena v hrambo mariborski študijski knjižnici. Tam pa se je med drugo svetovno vojno izgubila. Menda so jo nemški okupatorji požgali obenem z drugimi slovenskimi knjigami.⁴⁶

ZAKLJUČNE PRIPOMBE

Kljub različnosti v značaju in kljub očitnemu nasprotstvu v njih življenjskih pogledih so celovski razgovori približali Prešerna in Slomška in ju združili v iskreno prijateljstvo. Ta intimna vez je zrastle iz vzajemnega spoznanja usodne nevarnosti, ki je pretila slovenskemu narodu. Odrinila sta v ozadje ideološke, filozofske in teološke nesporazume in posvetila vse svoje duhovne sile skupnemu imenovalcu – rešiti slovenstvo grozečega propada. Toleranca je ena Slomškovih lastnosti, ki danes ni dovolj poudarjana. Znano je, da je odkrito priznaval zasluge Trubarja, Dalmatina in Bohoriča za slovensko slovstvo.⁴⁷ Anton Aškerc je postavil Slomškovi strpnosti lep in čustven spomenik v *Slovenski legendi*. Vse morebitne pomisleke proti Prešernu je Slomšek zatrl, ker je imel popolno zaupanje v Matijo Čopa, ki je bil Prešernu mentor in svetovalec, ne samo v literarnih, ampak tudi v njegovih življenjskih zadevah.

Izkaz Čopove globoke vernosti je omemba v pismu iz leta 1828, ki ga je (Čopu) pisal njegov mladostni prijatelj in sošolec Andrej Smolnikar (od l. 1827 profesor sv. pisma na liceju v Celovcu). Smolnikar sporoča Čopu, da se pripravlja na profesuro z znanstvenim študijem sv. pisma, kar pa *Tebe ne bo zanimalo, četudi kot veren kristan zajemaš sv. pismo mnogo globlje kot jaz, tako z glavo kot s srcem.*⁴⁸

Poudariti je treba, da je prijateljstvo med Prešernom in Slomškom vzkliklo ravno v času, ko so janzenisti naperili proti Prešernu brezobzirno gonjo in skušali zatreti *Čbelico z vsemi* razpoložljivimi sredstvi. Janzenistom Slomškovo prijateljstvo s Prešernom ni moglo biti prijetno, vzelo je njih argumentom proti avtorju „pohujšljivih pesmi“ dokaj udarne sile.

Prvi Slomškov življenjepisec Franc Kosar je ugotovil, da v literarnih pomenkih s svojimi sodobniki Slomšek ni le „jemal“, ampak tudi „dajal“. Prešeren je pritegnil Slomška v ospredje abecednega boja proti Metelkovi in Kopitarjevi literarni struji. To zaveznitvo je dalo Čbeličarjem močno moralno oporo, ki je v znatni meri pripomogla k uspešnemu koncu nesrečnega črkarskega spora. Slomšek pa je na drugi strani pregovoril Prešerna, da je začel usmerjati svoj ustvarjalni pogled preko kranjskih meja. Pokazal mu je pot od ozkih dveri kranjskega provincializma do širokega portala integralnega slovenstva. In res je Prešeren potem od *Sonetnega venca* pa do *Zdravljice*, ene svojih zadnjih pesnitev, pel rodu *Slovensš'ne cele*.

V Prešernovih poročilih, predlogih in pojasnilih je Slomšek slutil in čutil Čopov vpliv. Sam je Čopa visoko čislal. Osebnost se je z njim seznanil že pred letom 1832. Čop se je ob svojih številnih potovanjih često ustavljal v Celovcu. Ob takih postankih se je sestajal s Slomškom. Po Prešernovem odhodu iz Celovca pa je Slomšek stopil s Čopom v pismeni stik. Ohranjenih je osem Slomškovih pisem. Iz teh pisem je razbrati, da sta sklenila prijateljstvo ob Čopovem postanku v Celovcu septembra 1832. V pismu datiranem 30. avgusta 1832 Slomšek naslavlja Čopa z *Hochedelgebor'ner Herr!* V vseh naslednjih pismih pa temu nazivu še dodaja *Hochverehrter Freund!* Slomšek Čopa redno vprašuje o poteku abecednega boja, izraža svoje mnenje o njem in prosi Čopa za pojasnila in nasvete. Tudi ga sproti obvešča o uspehu svoje pesmarice. Kako zelo sta oba žejna po slovenski tiskani besedi, pa izpričujejo poročila o izmenjavi knjig. Čop je Slomšku sproti pošiljal vse, kar je bilo na novo tiskanega v Ljubljani. Slomšek pa mu je vračal s slovenskimi starinami, ki jih je izsledil po raznih samostanskih knjižnicah na Koroškem (*Megiserjev slovar, Jakominijevo Razlaganje maše, Besleda na Rotmulve, Rezijanski očenaš,*

Promptuarij p. Janeza Vipavskega in mnogo drugega.)

Kot pisatelj in pesnik Slomšek ni ustvaril kakih veličastnih umetnin, kar tudi ni bil njegov namen. Kot janzenisti je bil tudi Slomšek predstavnik nabožne, vzgojne in strokovne pismenosti. Njegova dela so bila namenjena v prvi vrsti preprostem ljudstvu in mladini. Njegov knjižni cilj je bil: učiti, utrjevati v veri, dajati koristnih nasvetov in zbudjati narodno zavest. V svoj dnevnik je leta 1824 napisal, da bo svoj prosti čas posvetil branju in spisovanju slovenskih knjig, in sicer v čast božjo in v prid ljudstvu.⁴⁹ V nekem pismu Bleiweisu pravi: *Jaz na oblike malo gledam, meni je stvar prvo.*⁵⁰ V nasprotju z janzenisti pa Slomšek ni apricri odklanjal novoporojene umetne poezije. Razumel je, da je šele s pojavom te nove veje slovenska pismenost zadobila harmonično celovitost. Tudi je vedel ceniti zgodovinsko pomembno funkcijo Čopove in Prešernove zamisli: pridobiti razumništvo in meščanstvo za rodni jezik. Za odnose med Prešernom in Slomškom sta značilna dva epigrama, ki ju je Prešeren v poznejših letih namenil svojemu prijatelju. Ko je Slomšek v počitnicah leta 1837 potoval po Kranjskem, se je 5. septembra ustavil v Ljubljani. Zvečer je šel k predstavi v Stancvsko gledališče. Tam se je slučajno srečal s Prešernom, ki ga je po predstavi spremljal na večerjo v Maličevo gostilno. Ko sta se poslovila, je Prešeren izročil Slomšku ob tej priložnosti na hitro zloženo zbadljivko:

**Ker stara para slomek devifhtva prevezh vsel,
je njega mlajfhi Slomfhek predajat ga zazhel.**

Napis meri na knjigo *Krščansko devištvo*, ki jo je Slomšek napisal in izdal leta 1834. Bistvo napisa pa je v besedni igri s Slomškovim imenom. Bistri bralec utegne najti v epigramu tudi namig oziroma očitek komercializma (predajat ga začel). Slomškove knjige so bile tiskane v številnih nakladah in v tisočih izvodih.

Leta 1846 je Prešeren Slomšku napisal nov epigram, v katerem se je zopet pošalil z njegovim imenom:

**Nekdaj je zlomek bil hudič, je zlomek bil hudiček;
zdaj Zlomšek je postal na štajerskem škofiček!**

Po splošni sodbi je bil napis namenjen Slomšku ob imenovanju za škofa. Točen čas nastanka tega in mnogih drugih Prešernovih epigramov ni znan. Ker je bil Slomšek leta 1846, preden je zasedel lavantinski škofovski stol, dva meseca celjski opat, ni izključiti možnosti, da je epigram nastal ob tej priložnosti. Opat je imel namreč pravico do nekaterih zunanjih škofovskih insignij: mitre in škofovske palice. Ljudstvo ga je zato imenovalo malega škofa ali škofiča. Dalje je značilna v epigramu lokalizacija na *Štajerskem*.

Ker je lavantinska škofija obsegala znaten del Štajerske, a njen sedež je bil pri Sv. Andražu na Koroškem. Opatija pa je bila v Celju, torej na Štajerskem.

Oba epigrama sta sicer duhovita, vendar malce žaljiva. Ugotoviti pa je treba, da ju Prešeren ni namenil javnosti, zato ju tudi ni vključil v *Poezije (1847)*. Prvi bi bil celo izgubljen in pozabljen, če ga ne bi Slomšek zapisal v svoj potopisni zapisnik. D drugega pa je izsledil dr. Kidrič in ga objavil v *Prešernovem albumu*.⁵¹ Slodnjak vidi bistvo obeh epigramov v Prešernu približljivi besedni igri z imenom.⁵² Razumeti ju je torej kot nagajivo šalo hudomušnega prijatelja.

Slomšek in Prešeren sta pri narodnobudilnem delu stremela k istemu cilju. Obdarovana pa vsak s svojimi posebnimi talenti, sta v skladu s temi izbrala vsak svojo pot. Slomšek je govoril kmečkemu ljudstvu in mladini v preprostem, vsakemu razumljivem jeziku. Prešeren pa je s čudovito lepimi pesnitvami privlačeval razumnštvo in meščanstvo. Skupaj sta tako s svojo besedo zajela vse slovensko občestvo.

O P O M B E

- 1 Leta 1808 je Jernej Kopitar izdal slovensko slovnico. Ker ni vedel imena svojemu rodnemu jeziku, se je moral v naslovu poslužiti dolgoveznega geografskega opisa: *Grammatik der slawischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*.
- 2 Ko je bila 1811 na graški univerzi ustanovljena stolica slovenskega jezika, je štajerski gubernij v poročilu Študijski dvorni komisiji na Dunaju pojasnil, da ni namen slovenske stolice oškodovati nemški jezik, „kajti nikakor se ne namerava roba slovenščine pošplošiti ali jo za vedno ohraniti v njenem sedanjem obsegu ter s tem zajeziti toli potrebno razširjenje nemščine, marveč bi naj bila ustanovitev te stolice fisto sredstvo, ki bi pospeševala širitev nemškega jezika“. *Mal, Zgodovina slovenskega naroda*, zv. 10. str. 425.
- 3 Anton Slodnjak v *Poezijah doktorja Franceta Prešerna (1946)* in v *Prešernovem življenju (1964)* celovške razgovore samo mimogrede omenja, ne da bi se dotaknil njih vsebine. V *Kovačičevem življenjepisu Anton Martin Slomšek I (1934)* pa ni najti niti besedice o celovškem srečanju. Erjavec in Flere pa le na kratko omenjata celovško svidenje in možberški sestanek v knjigi *A. M. Slomšek (1924)*.
- 4 Prešernovi dopisi Čopu so objavljeni v zbirki *France Prešeren, Poezije*

- in pisma. Mladinska knjiga. Ljubljana MCMLXIV. Str. 309-320. Citati iz Prešernovih pisem bodo odslej označeni le z datumom.
- 5 Slomškova pisma Čopu so ponatisnjena v Arhivu za zgodovino in narodopisje. Letnik I. Izdalo Zgodovinsko društvo v Mariboru. 1930. Str. 1-12.
  - 6 Arhiv za zgodovino in narodopisje I. Maribor 1930. Str. 8.
  - 7 V Slomškovi zapuščini se nahajajo trije zvezki dnevnika. Zadnji vpis je datiran 1. januarja 1831. Ni verjetno, da bi Slomšek kar naenkrat prenehal voditi dnevnik. Videti je, da so nadaljnji zvezki bili izgubljeni. Kovačič pravi v uvodnem pojasnilu svoje knjige: Baje so se Slomškovi rokopisi čuvali v nekem zaboju, ki ga sedaj ni več.
  - 8 Stanko Vraz piše Čopu 24. prosinca 1834: Ah Vaša žebelca! (nevupam reči naša, da sem ne Kranjec). Kde še je od lani se zamudila? Abecedne nevihte so nji ne mogle škoditi, in nji ne bojo mogle škoditi, Dokler še Vi in g. Dr. Prešern njeno rahost očitata. Nas slovenske Štajarske žepa po njenem lanskem in letošnjem sladkem medu, — ali čemu Vas dolže s mojimi neporejenimi besedami trapim? (Arhiv za zgodovino in narodopisje, I., str. 20, 21).
  - 9 Murkova slovnica je izšla leta 1832. V njej je mladi bogoslovec zavrnil Metelka in Dajnka ter se v imenu slovenske izobražene mladine na Štajerskem izrekel za osrednji knjižni jezik in stari Bohoričev pravopis. (Anton Slodnjak, Slovensko slovstvo. Mladinska knjiga. Ljubljana 1968. Str. 110.)
  - 10 Fran Erjavec in Pavel Flere, A. M. Slomšek. Učiteljska tiskarna v Ljubljani 1924. Str. XXIII.
  - 11 Metelko je naslednjega leta (1825) izdal svojo slovnico. Tu je obdržal 20 latinskih črk, ki jim je za posebno značilne slovenske zvoke — glede na poprejšnje razgovore med Ravnikarjem in Kopitarjem — dodal 12 novih znakov. (Dr. Josip Mal, Zgodovina slovenskega naroda. Zv. 9. Družba sv. Mohorja v Celju 1930. Str. 416.)
  - 12 Študijska dvorna komisija je leta 1828 dovolila, da se metelčica uvede v šole. Graški gubernij pa je 22. junija 1831 odobril Dajnkov abecednik za rabo v šolah.
  - 13 Kovačič, II. Str. 85.
  - 14 Erjavec-Flere, Str. 290.
  - 15 Slodnjak, Prešernovo življenje. Mladinska knjiga. Ljubljana 1964. Str. 71.
  - 16 Slomšek leugnet hartnäckig, der Winde Illyr. Blattes zu sein. (Prešernovo pismo Čopu 5. februarja 1832.)
  - 17 Anton Slodnjak, Prešernovo življenje. Str. 72.
  - 18 Anton Slodnjak, Slovensko slovstvo. Str. 110.
  - 19 Anton Slodnjak, Slovensko slovstvo. Str. 110.
  - 20 V Ilirski list je poslal pamflet Ein Wort über den Laibacher ABC-Streit. (Anton Slodnjak, Prešernovo življenje. Str. 137.)
  - 21 Njegova zasuga je tudi, da je prodrla gajica v šole, ker je leta 1847 priporočal dunajski vladi, naj se izdajajo slovenske šolske knjige v tem črkopisu. (Erjavec-Flere, Str. LXXIII.)
  - 22 Fran Kovačič, II. Str. 116.
  - 23 Erjavec-Flere. Str. 297.

- 24 Jakon je naziv, ki so ga nadeli čbeličarji Jakobu Županu.
- 25 Kovačič, I. Str. 68.
- 26 Arhiv za zgodovino n narodopisje. Letnik I. Str. 8.
- 27 Čopov obračun s Kopitarjem in metelkavci je bil objavljen v Ilirskem listu pomladi 1833 z naslovom Der slovenische ABC-Krieg.
- 28 Fran Levstik četrt stoletja pozneje soglaša z Ahaclom. Metelčico postavlja nad bohoričico in celo pred gajico. V sestavku Nekoliko težjih reči v Prešernu takole piše: Akoravno metelčica ni bila brez napak, vendar je bila proti gajčici, kar je dan proti noži, celo sičnjiki (žaba tudi vmes) gotovo niso bili grji, ko zdanja mišja ušesca: „š, ž, č.“ K temu še dostavlja: Torej Čop ni storil nič koristnega, ko je odvilgel črke našemu jeziku tako primerjene. Kar metelčica še ni imela, to bi se ji bilo dalo s časom. (Frana Levstika zbrano delo. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1933. Str. 71.)
- 29 Mal, Zgodovina slovenskega naroda. Zv. 10. Str. 417.
- 30 Anton Slodnjak, Prešernovo življenje. Str. 70.
- 31 Ljubomir je Slomšekov psevdonim, s katerim je podpisoval svoje članke v časopisih in revijah.
- 32 Anton Slodnjak, Slovensko slovstvo. Str. 112-113.
- 33 Kovačič, I. del. Str. 37.
- 34 Erjavec-Flere. Str. 298.
- 35 Erjavec-Flere. Str. 298.
- 36 Erjavec-Flere. Str. 297.
- 37 Prešernovo pismo Čopu 5. februarja 1832.
- 38 Slomšek se je seznanil z Jarnikom, ko je bil še bogoslovec. Ko je prišel za spirituala v Celovec, ga je redno obiskoval na bližnjem Možberku. Tam je tudi večkrat pridigal. (Kovačič, I. del. Str. 69, 71.)
- 39 Anton Slodnjak, Prešernovo življenje. Str. 170.
- 40 Kovačič, II. del. Str. 25.
- 41 Brendljevo želo je Prešernov izraz. Marca 1832 je pisal Čopu: Mit den Sršeni habe ich mich wohl übereilt, sie dürften kaum den aculeus eines brennel haben.
- 42 Tudi Slomšek pravi, da so bile Prešernu pesmi znane že pred natiskom. To ugotavlja v pismu Čopu 11. julija 1833.
- 43 Prelat Franc Hrastelj: Srečala sta se dva velikana slovenskega naroda. Predavanje na Prešernovem dnevu v Ljubljani, dne 8. februarja 1957. Predavanje ni izšlo v tisku. Pisu te razprave je služila tipkana kopija izvirnega rokopisa. Citat v Leipzige Bene se v izvirniku glasi: Slomšek seitz überall eine Sacristei zur Laube. Hrastelj je citat povzel iz pisma Slomškovega učenca Josipa Hašnika uredniku Slomškovih zbranih spisov župniku Mihaelu Lendovšku, dne 30. novembra 1876.
- 44 Toda zdi se, da jih niso objektivno ocenjali, ker so jih občutili bolj kot napad na ljudsko pesništvo, kakor poskus posebne inačice posvetnega slovstva namenjenega ljudstvu. (Anton Slodnjak, Slovensko slovstvo, Str. 121.)
- 45 Anton Slodnjak, Prešernovo življenje. Str. 70.
- 46 Vir o izgubi III. zvezka Čbelice, ki ga je Prešeren poklonil Slomšku, je privatno sporočilo prelata Hrastelja.

- 41 Slomšek v Drobtnicah leta 1862; Trubar, Dalmatin, Bohorič in tiste dobe vrstniki so obudili našo slovenščino, akoravno so nesrečno zavili od prave vere. Bog je našemu narodu njihove pogreške obrnil v dobro po svoji neskončno modri previdnosti, ki dostikrat prostim ljudem dopusti hudo, pa obrne hudo k našemu pridu.
- 48 Andrej Smolnikar je bil na liceju v Ljubljani Čopov sošolec. Bila sta dobra prijatelja. Ko je bil Smolnikar licejski profesor v Celovcu, je stopil v pismeni stik z nekdanjim sošolcem. Ohranjenih je 5 njegovih pisem Čopu. Objavljena so bila v I. letniku Arhiva za zgodovino in narodopisje. Citat je iz prvega pisma dne 21. februarja 1828.
- 49 Kovačič, I. del. Str. 45.
- 50 Erjavec-Flere, Str. LXXIII.
- 51 Hrastelj, Srečala sta se dva velškana slovenskega naroda.
- 52 Poezije doktorja Franceta Prešerna, 1946. Str. 340.

PESNIK LJUBEZNI IN SMRTI - IN ŠE NEČESA.

Vladimir Kos, slovenski ustvarjalec na daljnem
Japonskem.

LEV DETELA

V zadnjih desetletjih slovenska umetniška beseda ni zaživela s polno močjo le na slovenskem jezikovnem ozemlju, temveč po vsem svetu, namreč tam, kjer so se znašli v najrazličnejših okoliščinah piščiči umetniki. Tu nimam v mislih le Argentine ali Združenih držav Amerike, tudi Slovence v za nas najbolj oddaljenih kotičkih sveta, v Avstraliji ali na Japonskem. V Avstraliji je že leta 1962 izšla prva slovenska knjiga, pesniška zbirka mlajšega slovenskega pesnika Humberta Pribca *Bronasti tolkač*, ki se je najprej oglašil v slovenskih časopisih v Jugoslaviji. Leta 1960 pa je pesnik Vladimir Kos izdal prvo slovensko knjigo na Japonskem, pesniško zbirko *Dober večer, Tokio*, s podnaslovom: *Pesmi zate in - zame*.

Vse premalokrat se spomnimo na te daljne izpričevalce in oznanjevalce slovenske umetniške misli, na te oddaljene slovenske popotnike skozi ta gluhi atomski čas, na te vse prevečkrat res dobesedno zaman vpijoče v puščavi. Kot da premalo čutimo, kako prav ti na nekakšen simbolični in preroški način potrjujejo žilavost slovenskega jezikovnega izročila, ki sicer lahko za časovno omejene trenutke usahne kot reka ponikalnica v oceanih zgodovine in sveta, a takoj nato s podvojeno silo živo plane na dan v najbolj kamniti in nedostopni pokrajini. Žal nam je, da vsa ta živa slovenska beseda, vsa ta prelivajoča se, trepetajoča, trpeča in snujoča živa slovenska umetniška govornica vse premalokrat prodre v našo življenjsko prisotnost že tostran, a še manj onstran Karavank.

Pri tem ti slovenski popotniki pričevalci v daljnih krajih s svojo prisotnostjo v njih opozarjajo tujce, ki prej, kljub svoji izobraženosti še nikoli niso slišali, da živi majhen slovenski narod med Alpami in pod Alpami in pred Alpami, da torej ti slovenski izpovedovalci opozarjajo na kulturno stanovitnost našega umetniškega življenja. Spomnimo se jih tudi mi pogosteje, saj ne bi bilo prav, da bi se izgubili za nas v meglah in daljavah sveta in časa. Vrnimo jih sem, v naše literarno izročilo, saj sodijo v naše duhovno občestvo, ki pa so ga z novimi danostmi in pogojenostmi sveta razširili in poglobili.

V Tokiu živi torej pesnik VLADIMIR KOS, po rodu Prekmurec, ki se je rodil v Murski Soboti 2. junija 1924. Nacisti so ga izgnali iz Maribora, iz Ljubljane pa so ga italijanski fašisti odpeljali v internacijo. Pozneje pa je prav v Rimu doštudiral in postal doktor bogoslovja.

Prvo pesem so mu objavili v predvojnem slovenskem dnevniku Jutro, ko je bil v tretjem razredu ljudske šole v Mariboru. Tiskan je bil tudi v Mariborskem večerniku in v Mladem Prekmurju. Po vojni je v emigraciji na Koroškem izdal prvo slovensko emigrantsko knjigo sploh, hektografiran sonetni venec Mariji begunki, pod naslovom *Marija gre na tuje*. Sledili so *Deževni dnevi* itd., pod psevdonimom R-e. Potem se je oglašal po vseh slovenskih zdomskih in zamejskih časopisih in revijah, posebno pa v literarni reviji Meddobje, v literarni prilogi Zbornika Svobodne Slovenije, v tržaški Mladiki in v Mostu, in drugod. V prvih pesmih je značilna skopost izraza, združena s poglobljeno miselnostjo in iskanjem modernega izraza. Tu je še blizu svojemu tovarišu Rafku Vodebu z njemu lastno čistostjo misli in nekakšno romansko kultivirano literarno obliko. Odkrivati hoče smisel stvari, pa tudi smisel človeka, ki je za pesnika v Bogu. Literarni zgodovinar dr. Tine Debeljak pravi, da je Kosova poezija posebna vrsta slovenske religiozne pesmi, ne več sardenkovsko pojoče, ne kalinovsko rapsodske, temveč ostrih misli in metafizičnih perspektiv.

Leta 1955 je izšla v Buenos Airesu pri Slovenski kulturni akciji prva Kosova tiskana knjiga: imenuje se *Križev pot prosečih*. Pesnitev obsega uvodno in zaključno kitico in še štirinajst kitic, kolikor je postaj križevega pota. Vsaka kitica vsebuje globoko misel, primerno postaji. Tej pesnitvi je dodanih 14 laviranih perorisb znanega slovenskega kiparja in slikarja Franceta Goršeta. Gorše jih je ustvaril prav za to knjigo, čeprav je malo prej že izdelal križev pot za slovensko cerkev Marije pomagaj v Torontu v Kanadi. Tako sta v knjigi združeni dve umetnini: pesniška in upodabljaljoča.

Po doktoratu iz teologije je Vladimir Kos stopil v jezuitski red. Kmalu se je preselil na Irsko, potem pa na Japonsko. Tu je sedaj misijonar. Deluje med siromaki tokijskega predmestja, istočasno pa je profesor za angleščino in filozofijo znanosti na katoliški univerzi Sofia v Tokiu.

Leta 1960 je Kos v samozaložbi v Tokiu izdal pesniško zbirko *Dober večer, Tokio*. V primerjavi z njegovimi prejšnjimi objavami je ta zbirka vsebinska in oblikovna novost. Tisto, kar se je prej samo nakazovalo in le tu in tam zablestelo, namreč zaostrene misli in modernistično osvetljene metafizične perspektive, je tu naenkrat doživelo svojo popolno uveljavitev. Te nove Kosove pesmi so

avantgardistične in hermetične, zato pa se jim je tudi težko približati. V njih pa je čutiti močan pečat japonskega življenja in pokrajine, s čimer je Kos razširil obzorje slovenske lirike. Med izvirne pesmi so vstavljeni citati in pesmi najrazličnejših domačih in svetovnih pesnikov in mislecev, kar vse daje knjigi eksotičnost in svojstveno težo in je poseben Kosov poetični ustvarjalni princip. Kos se je vedno zelo živo zanimal za probleme japonskega in vzhodnega kulturnega kroga. Morda ne bo odveč omeniti, da se je poglobil celo v japonsko pesniško izročilo in na posebnem literarnem natečaju dobil za pesmi, napisane v japonščini, nagrado japonskega cesarja. To vse pa se seveda karseda močno zrcali tudi v njegovi slovenski poeziji, odkar se je naselil na Japonskem. Pesmi zahtevajo karseda pozorno in poglobljeno branje in tudi čas za premišljevanje. Ker pa je v njih veliko popolnoma konkretnih japonskih dejstev, bi jih dodobra razumeli samo tedaj, ko bi se tudi sami naselili na Japonskem. Za nas, ki so nam ti kraji daleč, pa so pesmi velikokrat eksotične, čeprav so po svojem bistvu zelo konkretna japonska realiteta. Včasih se nam zdi, kot da bi bili pred nami motivi iz srednjeveške Evrope, ali pa iz nekega arhaičnega sveta, ki ga je nenadoma prepredla moderna tehnika. Skozi ta stik z našo srednjeveško preteklostjo in osnovnicami našega srednjeveškega življenja (rojstvo, otroštvo, poroka, ljubezen, vdanost, uslužnost, zvestoba do groba in do višjega gospoda, krepkost, čistost, nedolžnost, bolezen, starost in smrt), spojenimi z elementarnimi slikami cvetoče ali pa mrtve zimske narave se nam nenadoma tudi globlje razodene japonska sodobna stvarnost in narava Kosove poezije. To je poezija, ki je nastala iz silne eksplozivne napetosti tam, kjer se križata že kar neka grška poganska arhaičnost in civilizacijski utrip nove industrijske družbe.

Kosovo razvojno pesniško pot od takojmenovanega izpovedovanja v klasičnem verzu pa do modernih svobodnih oblik naj ponazoré nekateri primeri. Če odpremo Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije za leto 1950, najdemo v njem dve Kosove pesmi, ki ju za ilustracijo zgodnje Kosove poezije tu v celoti še enkrat predstavljamo:

ČISTA MARIJA

*Videl sem tvoje deviške oči.
Na molu si stala, Marija.
Mornarji so vlekli na dolge vrvi,
v vodi plesale so zlate luči.
Bilo je opoldne, Marija.
Ladja odprla je belkasto dlan -*

za Aires, za Pablo, za Rio.
Na vrhu v ograji je stal kapitan,
dolgo je pela sirena v pristan –
potem so odpluli z Marijo.

Videl sem Tvoje otroške oči,
v daljavi široko razprte.
Galebi so švigali v modre poti,
morje je butnilo v žejne peči,
za ladjo se spele so črte.

HREPENENJE

Samotno sonce tiho hodi vzdolž po njivi.
In kmalu bodo hrubi onstran – temnosivi.
Bo zadnji voz do vrha poln.
Za pot v večer.

Nad strehami odteka luč.
Nikjer ne bije.
Le gozd šumi.

Iz ločnih bilk temina kljuje.
Iz mesca teče k polju bež, tenak izvir.

Potem je noč, ki nosi borov šelestenje,
trepet gladin
in sen
in daljno žuborenje.
Nekdo je hrepenenje skril na dnu globin.

Prva od teh dveh pesmi je po svojem bistvu tipična begunska pesem, pesem izseljevanja in bežanja, povezana z religiozno, a tudi erotično metaforo Marije. Druga pesem je značilna melanholična impresija, hrepenjsko tihožitje, blizu svetu Murna, Ketteja in impresionistov. Take vrste pesem je tudi zelo dovršen cikel *Makova simfonija*, objavljen leta 1954 v Meddobju.

V Zborniku-Koledarju Svobodne Slovenije za leto 1952 pa je objavljena med drugim tudi Kosova pesem *Tri Marije in križ*, v kateri je nekdanja enotna forma prelomljena z disonančnimi akordi trpljenja in zla. V nekdanjo harmonično celovitost tu že nalahno, a vseeno stanovitno vdira Kosov poznejši eksperimentalno disonančni moderni pesniški način.

TRI MARIJE IN KRIŽ

*Vem za Marijo: v nebesih kraljuje,
lepša od pravljic, bolj čista od rož,
revna in zmeraj bogata.*

*Vem za Marijo: odšla je na tuje,
dolgo že v grobu v La Plati leži
z Jožico, punčko-begunčko.*

*Vem za Marijo - pri stranki -
v bluzi rdeči pijana praznuje,
v kamri o mraku pa skrito ihti.*

*Pesem ne morem odpeti do konca,
križec Marijin je v ruti zavit.*

Oblikovni premik v razvezano formo, v prost, svoboden ritem pa se še bolj zrcali v pesmih, ki jih je Kos objavil v Zborniku Svobodne Slovenije za leto 1955.

BUKOV LIST

*Pomlad je. Na sončnem oboku
se ziblje bukov list,
Čist, razigran ozarek.*

*Poletje se bliža v parabolskem loku.
List zori
v vihro, v vtočino, v oblake.*

*Potem bo jesen; ko list mahne;
ko dež vreže v tla:
„Da.“*

Pod davno Zapoved sreče.

Od tu ni več daleč do novega tipa Kosove poezije, ki se razvije po Kosovem odhodu iz Irske na Japonsko v letu 1956. Dobro pa smo lahko videli, kako se ta novi tip, ta moderni disonančni eksperiment nakazuje v Kosovih pesmih že nekaj let pred tem prihodom na Japonsko v popolnoma novo kulturno in civilizacijsko okolje. Pesniška zbirka *Dober večer, Tokio*, ima podnaslov *Pesmi zate in -zame* (Tokio, 1960). Zunanja oprema te knjige je nadvse zanimiva: papir je različnih barv, zelene, rumene, vijoličaste, rdeče, a tudi

vsebina je novost, saj je izhodiščno ogrodje teh pesmi sedaj japonski kulturni krog, čeprav je obliko pesmi Kos moderniziral že nekaj let prej v Evropi. Spretna kombinacija zanimive, včasih kar bizarne, vsekakor pa za evropskega človeka eksotične vsebine s svobodno asociativno tehniko pisanja, ustvarja tisti novi Kosov poetični tip, ki ga je pozneje, v zadnji pesniški zbirki iz leta 1971 z naslovom *LJUBEZEN IN SMRT. IN ŠE NEKAJ. Druge kameleje. Pesmi iz Daljnega vzhoda* še izpopolnil. Zbirka je izšla kot redna knjiga Slovenske kulturne akcije v Buenos Airesu.

V pesmi *Ubijanje* v zbirki *Dober večer, Tokio*, pravi Kos tudi tole:

*Zgrabil bi jo, svojo prvo ženó,
med dlani poroke,
in prosil bi jo,*

*da mi da vse svoje celice,
rdeče in črne in zlate, vse,
da jih, naprošen, počasi ubijem.*

*Zdaj veš, Lotos Ariho,
zakaj se ne smem poročiti.*

*Od Lotos Ariho, pozdrav!
Jesen je v naši vasi, pridi!
Postani moj bog.*

Oj Lotos, z bogom!

Skrivnost Kosove poezije se nam najbolje razodene šele takrat, ko soočamo posamezne pesniške enote z drugimi pesniškimi enotami. Kosovo poezijo je treba brati na poseben način. To branje bi imenoval simultano branje. Primerjati je na primer treba pesmi zbirke *Dober večer, Tokio* s pesmimi zadnje zbirke *Ljubezen in smrt. In še nekaj*. Pred očmi je torej treba imeti širši kompleks Kosove poezije, tisto, kar je nastalo prej, in tisto, kar je nastalo pozneje, pa tisto, kar pravkar nastaja in kar Kos objavlja po različnih literarnih revijah. Tako branje, tako zavestno in kritično konfrontacijo s Kosovo poezijo, bi imenoval tudi dialektično branje.

Vzemimo torej konec prve Kosove pesniške zbirke *Dober večer, Tokio* in se ustavimo pri zadnji pesmi *In lahko noč, Tokio*, ki je resnična vzporednica prvi pesmi te zbirke *Dober večer, Tokio*. Kaj pravi pesnik v tej pesmi na začetku? Pred nami se odpre nežna večerna impresija:

*In lahko noč,
med polji
Tokio!*

*Po visokem mescu,
molk sodeč,
je pozno,
toplota nizkih vej
se tudi vrača.*

Zadnja pesem v novi pesniški zbirki *Ljubezen in smrt. In še nekaj* se spet imenuje *Tokio, lahko noč*. Začetek pesmi je lirična impresija.

Tokio, lahko noč!

*Prižgal si rdeče lučke
ob posteljah turbo-avionov,
da jih oglat obraz priklenjenih stavb
ne moti.*

*Popravil z zelenim svinčnikom si trud
v očeh kabaretov;
ker veter je s slo pristal in prihaja.*

*S slušalkami čez radar, Tokio,
lahko noč!*

Toda v nasprotju z bolj tradicionalno, standardno sliko nočnega Tokia v prvi zbirki, je Tokio v pesmi dobrih deset let pozneje dinamičen, atomski Tokio visoke tehnike in visoke civilizacije. Ta modernost velikega mesta je združena v spretno zasnovane impresije, utrinke, ki so povezani z močnimi napetostnimi elementi. Ker je noč, se je pesniku porodila asociacija na posteljo, a ta postelja, ta počitek se je bliskovito spojil z asociacijo moderne tehnike, z avionom *ob posteljah turbo-avionov*. Pesem iz prve zbirke bi lahko bila idila med ljubljanskimi polji in pesnik pojoči Murn *In lahko noč, med polji Tokio!* V pesmi iz druge zbirke pa ni več nikakršnih polj, tudi lune ne, ki se je kot značilna nočna svetilka prikazala še v pesmi iz prve pesniške zbirke *Po visokem mescu molk sodeč, je pozno...* V zadnji pesniški zbirki namreč svetiljo „rdeče lučke ob posteljah turbo-avionov“. Nekdanji mesec je tu pretvorjen v učinkoviti simbol za tehniko. Ta rdeča lučka pa more pomeniti še marsikaj drugega; je lahko asociacija za svetilko na nočni omariči; lahko pa je tudi asociacija nevarnega, erotičnega, zamolklega, vsega, kar se skriva v podzemlju Tokia.

Da more pesem potovati tudi v to asociativno smer, kaže prav naslednja kitica:

*Popravlil z zelenim svinčnikom si trud
v očeh kabaretov;
ker veter je s slo pristal in prihaja.*

Dve besedi nas potrjujeta v tej domnovi: *kabaretov* in *s slo*.
In zopet sledi zelo učinkovita karakterizacija sodobnega velemesta:

*S slušalkami čez radar, Tokio,
lahko noč!*

V zbirki *Dober večer, Tokio* je bil konec absurdno grozljiv.

*V zardenje prsi se sklonim,
v ugrize zgorelih mož na njih?
Nož sunem med razprte kosti srca –
ura, pes?
Ena.*

V zadnji zbirki je konec manj tvegan, čeprav tudi tu skriva neko temno skrivnost:

*Stojnice, lahko noč!
(In Angelček, varuh moj,
ki z menoj ljubeznivo sklanjaš
padec.)*

Kako so delane te pesmi? Veliko je v njih asociacij, fragmentov, reportažnih vložkov o prijateljih. Ti elementi pa so povezani z drugimi deli pesmi, z liričnimi impresijami, pokrajinskimi vizijami in podobami iz narave, karseda nenasilno, notranji strukturi teh pesmi primerno, tako da ni kakega kratkega stika z osnovnim tonom pesmi in asociativnimi fragmenti in reportažnimi vložki. Rekli bi lahko samo nasprotno: sinteza teh dveh različnih strukturalnih principov: osnovni pokrajinski motiv – feljtonistični fragment, ustvarja preko napetostnega križanja oblikovnega elementa z drugim novo strukturalno enoto.

Pesmi zadnje zbirke pa prav zažive šele tedaj, ko jih soočimo s pesnikovimi opombami na koncu knjige. Te opombe o Japonski, svetu in literaturi so samostojna umetniška dejanja, ki na nov način osvetlujejo pesmi, na katere se nanašajo. Kot drzne puščice se zarivajo v tkivo Kosove lirike in po svoje rišejo usodo teh

pesmi. Krogotok žvljenja in smrti, te drage kamelije, dobiva v opombah svoj neuničljivi ritem.

Kosova poezija je veriga intelektualno razporejenih čustvenih utrinkov. Nastala je že nova Kosova pesniška zbirka DNEVNIK UGASLIH TRENUTKOV, ki razodeva že v naslovu značilen način Kosovega mišljenja. Ni pa še natisnjena; ne vemo tedaj, koliko bo odprla kakšne nove možnosti v pesnikovi poeziji.

Zakaj nekaj je jasno: Kosova poezija ni zaključena, dogmatična, pravzaprav že mrtva poezija. Kosova poezija je poezija duhovnega iskanja in tveganja, ki pušča vedno odprta vrata, skozi katera je mogoče prodreti v nov izpovedni način. Je torej živa poezija; taka nam more veliko povedati v našem času prelivanja, nezaključenosti.

Tukaj natisnjeni esej pisatelja LEVA DETELE je spremno besedilo k oddaji O poeziji Vladimira Kosa, na celovškem radiu, 10. januarja 1972, v 2. programu avstrijske radio-televizije (ORF). Natisnjeno z dovoljenjem ORF-a. Vse pravice pridržane avstrijskemu radiu in televiziji, ORF, Dunaj.

KRITIKE IN PRESOJE

IGRA DUHA IN POEZIJE

FRANCE PAPEŽ^v

Pri Mohorjevi družbi v Celju je leta 1969 izšla pesniška zbirka Vladimira Truhlarja V DNEVIH ŠUMI OCEAN. Knjiga ima 104 strani in vsebuje 51 pesmi, v prostem verzu, brez rime. Spremno besedo je zbirki napisal Edvard Kocbek. Pesmi, ki so razdeljene v devet ciklov, so izraz umetniškega napora katoliškega duhovnika, ki odeva svojo poezijo v moderno krščansko simboliko ter dosega zavirljiv spoj nazora in umetnosti.

Zbirka V DNEVIH ŠUMI OCEAN je zrasla iz nekakega prečiščenega krščanskega nazorskega občutja in najlepše so pesmi, v katerih doživlja pesnik človeka v njegovi humani in emotivni razklnosti med časnim in večnim. Tako je eden najbolj doseženih ciklov tisti o Krstniku – pesem Krstnikovo detinstvo zapišem tu v celoti kot primer dobre pesmi:

Prejel je
mehkobo otrok,
ki jih rode
starke.

Rad je imel brezvetrje,
ki je včasih
prihajalo legat
ob črnikastordeči
hišni zid.

Ljubil je tople kozličke,
ki so njegovo otroštvo
zaznavali
kakor zelenje na vejah
in sol na njegovi dlani.

Rad je imel
podobo temnorumenega žita,

kadar je vstopala skoz okno
preveta
s šumotom
dežja.

In ni mu bilo lahko,
ko ga je nekega dne
Duh
ukazujoče
vrgel v puščavo
pod mavrice raztrgane.

Pesem se rodi, ko se pesnik zave svojih emocij in jih izrazi v značilni poetični obliki, pa tudi, ko se zave idej svojega sveta in svoje dobe. Pesem, kot vsaka druga umetnina, nas ne pritegne samo z umetnikovimi čustvi in njegovimi osebnimi doživetji, ampak je izraz celotnega človeka z njegovimi mislimi, verovanji in idejami – z izrazom telesa in duše. Tudi najbolj čista lirika zajema snov v realnem življenju, kjer se prepletajo tradicije, spoznanja in nazori. V slovenskem predvojnem kulturnem svetu je bilo dosti razpravljanja o potrebi in možnosti nazora v umetnosti – umetnost je svet zase, in nazor ima svoje mesto v tem svetu kot poživljajoča, eksistenčna prvina.

Pesem je doživetje – enotna in v sebi popolna vizija nekega življenjskega izkustva. Je doživetje utelešeno v čutnih predstavah, vendar pa se je poezija v vseh časih družila tudi s filozofijo in teologijo ter z njuno pomočjo ustvarjala doživetju vsebinsko polnost in nek poseben nadih. Ne, ker bi filozofija in teologija mogli bogatiti poezijo s svojim zakladom tehničnega znanja, ampak ker se poetova doživetja ob filozofiji in teologiji polnijo z neko posebno izrazno magijo; filozofija in teologija sta v poeziji podstrukturi, na katerima se poetične emotivne in muzikalne strukture polnijo z reflektivno pomensko izraznostjo ter tako zorijo. Filozofija in teologija sta za poezijo prav takšni podstrukturi, kot je, nasprotno, čutnost podstruktura vsega človekovega intelektualnega življenja. Vpliv filozofije in teologije je v današnjem poetičnem stvariteljskem naporu še posebno nujen in oplajajoč. Vse tri – poezija, filozofija in teologija – so discipline duha, ki teži v absolutno. Ampak Truhlarjeva poezija teži v absolutno po svojih poteh – spremljata jo filozofija in teologija in z njima krščanski nazor, poln emotivne nabitosti, vendar se duh, po pesnikovih besedah, spočenja sredi srca in je kot veter, ki začne po tihem vršati v jablanah in krilih ptic ter se njegovo vršanje spreminja v bučanje, ki raste kot nepotolažena nevihta.

Truhlarjeve pesmi so, v smislu katoliške estetske miselnosti, bolj reflektivne kot emotivne – njihove podobe in doživetja težijo nenehno v transcendenco izraznih možnosti – vendar se duhovno in nadstvarno kljub temu oblikuje v preprostih vsakdanjih stvareh v prostoru in tišini časa. V tej poeziji se javlja krščansko in duhovno v posameznih simbolih in podobah, ki dobivajo nadstvarne, bitne vrednosti, npr. lipa

v juliju, poletna luč, zelene alge, prsteni vrči, studenec, mir vrtov – z njimi ustvarja pesnikova stvariteljska sila nova in globlja razmerja do božjega, kot pravi Horac: znanim besedam spreminja pomen, da zvenijo ko nove. Besede in pojmi so tehtani v krščanski teži in poetični gibkosti, npr. modrost:

Godba na korzu
bo šla počivat
v godala.
A modrost
se bo drugje
dalje igrala,
drugje budila duha,
sočno vzgibavala
težo luči
in šumenje
blage
zemlje.

V simbole se spreminjajo pojmi, stvari in čutne podobe, dobivajo stare vrednosti in mistično vsebino. Svojski mistični pomen imajo tudi barve, za katere je pesnik posebno občutljiv in dojemljiv. Pesnik posega v dno, kjer je bitno in kjer so stvari v svoji prvinski, božji čistosti:

in spet se bodo
Tvoje stvari
– kot bosí otroci
v pomladni travi –
svetlo klicale
in se zbrale
za ples
pred Teboj.

Truhlar je pesnik bogate lirično intelektualne fantazije in mehkega občutja narave, katere čutno polnost jemlje predvsem iz Kampanje ter iz vrtov večnega mesta. Vendar pa silno bogastvo podob in prekipevanje stvari ter njihovih poetičnih lastnosti prekrije ponekod doživljajsko jedro; izrazitost in enotnost osnovne teme se v neprestanem preraščenju simbolov in impresij dostikrat izgubi. Spoznamo, da je Truhlarjeva estetika toliko formalna, kot vsebinska – z močnim poudarkom na muzikalnem in senzualnem načelu poezije. Truhlarjeva lirika je svojsko ekspresivno oblikovanje čustveno in miselno napete besede. Pesniku se javlja krščanska duhovnost v simbolno ovrednoteni besedi – ali v prabesedi, kot pravi Kocbek – vendar so, kot rečeno, najbolj dosežene tiste pesmi, v katerih doživlja pesnik človeka. Močne eksistenčne prvine odkriva v dekli Agari, v desnem razbojniku, v Krstniku, v Devici in v samem Bogu. Ideja božjega je

vodilna, a človek je za poezijo najvrednejša in najvišja vsebina – kako lepa in občutena je pesem mrtvemu prijatelju Alešu Ušeničniku, ena najbolj komunikativnih v zbirki:

„In še to,
gospod profesor
– mimogrede – :
Mar ne pogrešate
v Novem Svetu
rumenine
sočnih trobentic,
ki so Vas
ob potu na Grad
vselej tako zjasnile,
in pastirčk
na vrtnih stezah,
ki so Vas znanca
– vedro skakljaje
v pesku pred Vami –
pozdravljale?“

Stvariteljski proces v Truhlarjevi zbirki pesmi obstaja v presnavljanju krščanskih nazorskih prvin v bolj emotivno harmonično, kot dramatsko intenzivno igro duha in poezije. Teološke in filozofske prvine – čas, ljubezen, milost, modrost – dobivajo umirjene človeške vrednosti in vendar nam odpirajo, z ostalimi stvarmi sveta, božje veseljstvo. Kot pravi Paul Claudel: „Verz postane sredstvo za odkrivanje neznanega, ki ga poimenuje ter mu ustvarja zvenečo možnost obstoja.“ – Glede nazora pa je tako: čim bolj je pesem umetniško dosežena, tem bolj se nazor umakne v ozadje, v podstrukturo. Ko beremo npr. Dantejevo Božansko komedijo – piše T. S. Eliot – verujemo prav toliko v njegovo teologijo in filozofijo, kot verjamemo v fizično resničnost njegovega potovanja.

Zbirka Vladimira Truhlarja V DNEVIH ŠUMI OCEAN je značilna po svojem mehkem občutju sveta; poduhovljena emocija se prerašča v razsežnosti in globine krščanske mistike v smereh tiste idealistične estetike, ki je dala na Slovenskem katoliške pesnike od Medveda, preko Gregorčiča in Sardenka. Truhlar je sodobno znamenje na poti k tistemu cilju „...velikega religioznega pesnika, ki ga tako težko čakamo; naše duše kličejo po njem, da jih razvname v božji ljubezni“ – kot je zapisal Izidor Cankar v Domu in svetu leta 1916.

FRANCE GORŠE - V SVETU IN DOMA

K UMETNIŠKI PRILOGI TEGA ZVEZKA

France Gorše je slovenski umetnik, ki ga poznamo po njegovi bogati fantazijski moči, pa tudi po veliki disciplini in obvladanju umetniške forme. Morda bi njegovo umetnost, ki teži predvsem v krščansko duhovno koncepcijo, lahko označili kot službo družbi in službo lepoti. Vendar pa je širina njegove kulture in umetniške dejavnosti bolj vidna iz pogleda na vse njegovo življenje in na njegov celotni umetniški ustvarjalni napor.

France Gorše, ki se je rodil 26. septembra 1897 v Zamostecu pri Sodražici na Dolenjskem, je sin preprostih staršev s kmetov. Oče je bil knjigovez – bolj siromašen kot bogat – in ko je sin dorasel, mu je pomagal pri delu, ki je dovolj zanimivo, da je fanta pritegnilo in se mu priljubilo. Tu je dobil priložnost, da se je z branjem vživljal v obliko in pomen slovenske besede, ob ilustracijah pa dobival smisel za podobo in oblikovno lepoto. Sam pravi: „Mikavne ilustracije v knjigah so me pritegnile včasih do zanesenosti in ekstaze.“ V ljudsko šolo je hodil v Sodražici do 3. razreda, nato pa je odšel v takratno obrtno šolo v Ljubljani; študij mu je prekinila prva svetovna vojna; pri vojakih je bil do konca vojne; po vojni pa je spet – to pot le kot gost – obiskoval kiparski oddelek na ljubljanski obrtni šoli. Leta 1920 se je vpisal na umetniško akademijo v Zagrebu, ki jo je končal kot gojenec Ivana Meštroviča leta 1925. Isto leto je odšel kipar k bratu župniku v Vreme v slovenskem Primorju; tam je ustvaril marmornat kip Matere božje za cerkev v Ilirski Bistrici. Z zaslužkom je odšel na študijsko potovanje po Italiji ter se dlje časa zadržal v Firencah. Ko se je vrnil v Vreme, je začel s samostojnim ustvarjalnim delom: ukvarjal se je predvsem s cerkvenimi naročili. Pozneje je še potoval v Italijo: bil je v Benetkah, v Padovi, v Bologni, v Rimu in Milanu. Ta doba je odločilno vplivala na njegovo umetniško rast, saj se v njegovi umetnosti poslej čutijo romanski in renesančni vplivi. Svojo umetniško pot je v tem času izpopolnil tudi v Trstu, kjer je začel razstavljati v Circolo Artistico z italijanskimi umetniki. Leta 1930 se je udeležil bienala v Benetkah, nato pa se je vrnil v Jugoslavijo.

V „Curriculum vitae“ iz leta 1954 (Meddobje I, 3) piše France Gorše: „Leta 1931 sem se vrnil v Jugoslavijo in imel še isto leto

svojo prvo razstavo v Ljubljani. Leta 1936 sem priredil svojo retrospektivno razstavo, prej in kasneje pa sodeloval na ostalih razstavah slovenske sodobne umetnosti. Leta 1935 sem skupno s slikarjema M. Malešem in G. A. Kosom ustanovil skupino-trojico. Leta 1939 sva z Malešem razstavila svoja dela v Milanu.“

Med zadnjo vojno je ustanovil Gorše zasebno umetniško večerno šolo, kjer se je posvečal predvsem študiju akta. Za ljubljansko pokopališče je ustvaril več nagrobnikov v bronu in kamnu; pa tudi več javnih spomenikov: dr. Ivana Prijatelja pred ljubljansko Univerzitetno knjižnico, spomenik Josipa Stritarja v Podsmreki, alegorijo Zdravstva na Ortopedični kliniki v Ljubljani in druge.

Po drugi vojni je bil kipar do leta 1950 zaposlen kot profesor risanja in umetnostne zgodovine na tržaški realni gimnaziji in slovenskem učiteljišču. Na slovenskem oddelku tržaškega radia je bil v tem času referent za umetnost. V Clevelandu, kamor se je preselil leta 1951, je izdelal spomenik pesnika Ivana Zormana v bronu; opremil dve cerkvi v kanadskem Torontu; cerkev sv. Jožefa v Chisholmu v Minnesoti, pa cerkev sv. Katarine v Sev. Dakoti. Iz teh časov so posebej znane plastike škofov Barage in Slomška. Pomembni so tudi njegovi veliki reliefi v slovenski kapeli v Narodni baziliki v Washingtonu. A Goršetovo umetniško delo je plodno tudi na slovenskih tleh; umetnik sam našteva: „Opremil novo kapelo šolskih sester v št. Jakobu na Koroškem, napravil križev pot za novo cerkev v Poljanah nad Škofjo Loko, križev pot v celjski opatiji, več kipov iz oreha in križev pot v cerkvi sv. Cirila in Metoda v Teznem (pri Mariboru), opremil prenovljeno kapelo v Tinjah, v Domu duhovnih vaj, na Koroškem.“

Isto velja tudi za umetnikove razstave, nepregledna vrsta jih je: v Ljubljani, Mariboru, Ptujju, Trstu, Gorici, Beogradu, Benetkah (bienale), v Rimu (mednarodna cerkvena umetnost), v Clevelandu, Columbusu, New Yorku, Washingtonu, Chicagu, Torontu in drugod – na Danskem.

Za svoje umetniško delo je Gorše prejel več nagrad: Meštrovičevo nagrado po končanem študiju leta 1925; srebrno kolajno tržaškega Circolo Artistico; dve prvi nagradi leta 1937 v beograjski Narodni skupščini za marmorni figuri Kmetijstva in Industrije.

Bogato življenje, predano umetnosti!

Iz Podčetrčka, kjer se v teh dneh (konec aprila 1972) mudí na zdravljenju, nam piše Gorše: „Zdaj se moji rojaki v Kostanjevici na Krki z veliko vnemo pripravljajo za mojo retrospektivno razstavo. Ko bom imel katalog, vam ga pošljem... Sprejmite moj prav lep pozdrav!“

FRANCE PAPEŽ

SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA je v XVIII. letu svojega življenja in delovanja, v svojem središnjem delokrogu Velikega Buenos Airesa, nudila slovenskemu občinstvu naslednje kulturne večere in gledališke predstave:

15. maja 1971: I. kulturni večer kot uvod v 18. delovno sezono je bil v slogu razgovora pri okrogli mizi, Večer je pripravil in zamislil teološki odsek, naslovno predavanje pa je imel dr. Mirko Gogala: **PROBLEMATIKA NAŠE POLITICNE EMIGRACIJE V LUČI CERKVENEGA NAUKA.**
19. junija 1971. II. kulturni večer: **RAZGOVOR O PREDAVANJU DR. MIRKA GOGALA.** Pripravil je večer teološki odsek, vodil pa ga je dr. Alojzij Kukovica DJ, vodja filozofskega odseka.
26. junija 1971. III. kulturni večer, v počastitev praznika Junakov. Audiovizualni koncert z izvajanjem reprodukcije Krištofa Pendereckega kantate **TRPLJENJE NAŠEGA GOSPODA JEZUSA KRISTUSA PO LUKI.** Spremnno besedo o avtorju in skladbi je govoril Nikolaj Jeločnik, junakov pa se je uvodoma spomnil France Papež; diapozitive za trojno projekcijo je izdelal arh. Jure Vombergar. Gledališki in glasbeni odsek.
17. julija 1971. IV. kulturni večer: **NOVE TEORIJE O ETNOGENEZI SLOVENCEV.** Predaval je dr. Tine Debeljak v okviru zgodovinskega odseka.
31. julija 1971, namesto V. kulturnega večera: **REDNA SKUPŠČINA SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE**, ki je dopolnila obstoječa pravila in si izvolila naslednji upravni odbor: predsednik dr. Tine Debeljak; podpredsednik arh. Marjan Eiletz; tajnik France Papež; blagajnik Ladislav Lenček; nadzornika Joža Vombergar in Marjan Willemart. Vodje odsekov so še naprej: dr. Srečko Baraga (zgodovinski); dr. Mirko Gogala (teološki); Nikolaj Jeločnik (gledališki, glasbeni in urednik GLASA); dr. Alojzij Kukovica (filozofski); Marijan Marolt (likovni); France Papež (literarni in urednik MEDDOBJA).
4. septembra 1971. VI. kulturni večer: **VPRAŠANJE SLOVENSKE FILOZOFIJE.** V okviru filozofskega odseka je predaval dr. Vinko Brumen.
18. septembra 1971. VII. kulturni večer: **PROBLEMI SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE.** Javna diskusija. Govorili so dr. Tine Debeljak, France Papež, Ladislav Lenček in mnogi udeleženci večera.
1. oktobra 1971. VIII. kulturni večer: **PREDSTAVA** Gledališkega odseka, ki je skupno s Slovenskim gledališčem v Buenos Airesu na odru

Slovenske hiše v režiji in zamisli **Nikolaja Jeločnika** uprizoril v počastitev stoletnice dramatikovega rojstva **Fr. Sal. Finžgarja** dramo **Razvalina življenja**, v naši predstavi poimenovana **Razvalina življenja 1971**. Ponovitve so bile 2., 3. in 9. oktobra. Nastopili so: **Lojze Rezelj** kot **Urh Kante**; **Lučka Potočnik** kot **Lenčka**; **Nataša Smerujs** kot **Tona**; **Frido Beznik** kot **Martin**; **Janez Mežnar** kot **Ferjan**; **Frančiška Rejeva** kot **Mica**; **Ciril Markež** kot **Sirk**. Scenografiral je **Frido Beznik**. Spominsko besedo je na premieri govoril vodja gledališkega odseka **Nikolaj Jeločnik**.

16. oktobra 1971. IX. kulturni večer: Javna diskusija o predstavi **RAZVALINA ŽIVLJENJA 1971**. V okviru gledališkega odseka je večer vodil **Nikolaj Jeločnik**. Diskutirali so režiser, igralci in občinstvo.
6. novembra 1971. X. kulturni večer: **DELO JUGOSLOVANSKE NARODNE ODBRANE V ARGENTINI IN ČILU MED DRUGO SVETOVNO VOJNO**. Predavanje dr. **Srečka Barage** v okviru zgodovinskega odseka.

Vsi kulturni večeri – razen 3. in gledaliških predstav, ki so bili na odru – so bili v gornji dvorani Slovenske hiše na **Ramón L. Falcón 4158**, v **Buenos Airesu**.

ERRATA CORRIGE!

V črtici **Vinka Beličiča** „**Luč v nas**“ str. 45, vrsta 2 se mora glasiti: **napuh unesel – ne pa : napuh obnesel**.

V prvem zvezku letošnjega **Meddobja** (XII, 1) je izpadel naslov prve pesmi pesnice **Milene Merlak**. Prva pesem se glasi: **DEVIN**. (Str. 4) Na str. 6, v II. pesmi triptiha **POMLAD OB MEJI** se predzadnji verz glasi: **Prezgodaj pokošeni regrat pred hišami – ne pa: Prezgodaj posušeni regrat pred hišami**.

